Odvrženi plašč nevidnosti

Jubilejni zbornik ob 50-letnici ZKTS

ZKTS Združenje konferenčnih tolmačev Slovenije
Slovene Association of Conference Interpreters

Ljubljana, januar 2023

Odvrženi plašč nevidnosti

Jubilejni zbornik ob
50-letnici ZKTS

ZKTS Združenje konferenčnih tolmačev Slovenije
Slovene Association of Conference Interpreters

Kazalo

Uvodne besede 8
Jana Zidar Forte

In memoriam: Marjola Zdravič 11
Romana Mlačak

Pregled delovanja ZKTS v letih 2011–2022 21
Andreja Skarlovnik Ziherl

Novo pri ZKTS: mentorska shema za tolmače in tolmačke 34
Maša Dolanc

Konferenčni tolmači in čarovniki 37
Intervju z Milojko Popović

Pomen tolmaške prakse za izobraževanje tolmačev 44
Aleksandra Nuč Blažič

Malinalli in Jerónimo de Aguilar, tolmača v času osvajanja Mehike 53
Jasmina Markič

Uporaba podnapisov pri pouku simultanega tolmačenja 62
Sara Orthaber, Simon Zupan

No, tudi z diskurznimi označevalci lahko tolmači veliko povemo 69
Simona Majhenič

(Skoraj) 20 let slovenske kabine pri GD SCIC, direktoratu za tolmačenje Evropske komisije 76
Marjana Rupnik

Tolmačenje med slovenskim predsedovanjem 78
Lucija Papič Mlakar

Tolmačenje v jeklarski industriji – tolmačenje na daljavo v povojih 81
Aljaž Ravnjak

Tolmačenje na daljavo: od nuje do normalnosti? 85
Jana Zidar Forte

Tolmačenje na daljavo na račun zdravja tolmačev? 90
Jernej Lorber

Sodno tolmačenje v luči vseživljenjskega učenja 96
Andreja Pignar Tomanič

Kakovost tolmačenja v državah EU+ na področju mednarodne zaščite 104
Natalija Orlić

Nacionalni program za jezikovno politiko in področje jezikovnih poklicev 111
Aljanka Klajnšek

Prodajalka megle in sanj 118
Božica Kitičić Prunč

ZKTS – zakaj? 122
Jana Veber

Uvodne besede

Jana Zidar Forte

Decembra 1972 je skupina zanesenjakov podpisala ustanovno listino Društva simultanih in konsekutivnih tolmačev Slovenije, ki je bilo nato januarja 1973 z odločbo uradno vpisano v register društev, kar pomeni začetek organiziranega združevanja in zastopanja interesov konferenčnih tolmačev. Leta 1988 se je društvo odločilo za preimenovanje v Združenje konferenčnih tolmačev Slovenije (ZKTS) in pod tem imenom deluje še danes.

Med prvimi člani so bili posamezniki, ki so se poklicno ukvarjali zgolj s tolmačenjem, drugi še s prevajanjem ali sorodnimi jezikoslovnimi dejavnostmi, spet tretji so delali v protokolu ali pri organizaciji dogodkov. Vsem je bil skupen interes, da se tudi na območju Slovenije začne sistematično uveljavljati in razvijati poklic konferenčnega tolmača po vzoru jugoslovanskih društev in združenj in takrat že priznanega mednarodnega združenja konferenčnih tolmačev AIIC, ki je nastalo leta 1953. Poleg tega so s svojim delom člani ZKTS pomembno prispevali tudi k priznanju in uveljavitvi slovenščine kot konferenčnega jezika in jezika mednarodnih srečanj.

Združenje in njegovi člani so si najprej prizadevali za formalno ureditev statusa konferenčnih tolmačev, s prenosom mednarodnih poklicnih standardov in sprejetjem etičnega kodeksa ter delovnih pogojev so sčasoma postavili jasen okvir delovanja konferenčnih tolmačev, kar je bilo takrat in ostaja še danes pomembno tako za same konferenčne tolmače kot tudi za naročnike storitev tolmačenja in organizatorje dogodkov s tolmačenjem. Uveljavljanje standardov in osveščanje o njih je še danes glavno poslanstvo združenja, saj gre za nikoli dokončano nalogo, še zlasti v hitro spreminjajočem se in globalno vedno bolj povezanem svetu.

Prva usposabljanja za konferenčne tolmače so v Sloveniji v obliki intenzivnih tečajev v začetku 70. let 20. stoletja izvajali tuji profesorji z inštituta za prevajanje v Gradcu, posamezni člani so se izobraževali tudi v tujini (London, Ženeva). Pozneje je k bolj organiziranemu usposabljanju pristopila tudi Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, najprej v obliki lektorata, nato pa v okviru dodiplomskega oz. podiplomskega študija, specializacije in nazadnje bolonjskega magistrskega študija na Oddelku za prevajalstvo (od leta 2008). Organiziranemu izobraževanju tolmačev se je pozneje pridružil tudi Oddelek za prevodoslovje Univerze v Mariboru, osnov tolmačenja pa se učijo tudi na drugostopenjskem študiju Oddelka za uporabno jezikoslovje Univerze na Primorskem. Vselej so in še danes pri tovrstnem univerzitetnem izobraževanju sodelujejo

tudi člani združenja, ki tako svoje znanje in izkušnje predajajo na nove generacije tolmačev, z raziskovalnimi deli in (so)mentorstvom pri zaključnih nalogah pa skrbijo tudi za utrditev tolmačeslovja, ki se v okviru prevodoslovja ukvarja s preučevanjem različnih vidikov tolmačenja.

Pomemben preboj pri uveljavitvi poklica konferenčnega tolmačenja pomeni pridružitev Slovenije Evropski uniji, ko je slovenščina postala eden od uradnih jezikov EU in se tako dodatno utrdila v mednarodnem prostoru. Poleg tega so institucije EU tudi pomemben delodajalec konferenčnih tolmačev, ki zaposluje in hkrati tudi kratkoročno najema akreditirane konferenčne tolmače iz Slovenije. K prepoznavnosti poklica in njegovih posebnosti v širši slovenski javnosti in med deležniki organizacije dogodkov sta nedvomno prispevali tudi dve predsedovanji Svetu EU, prvo leta 2008 in zadnje leta 2021, ki se je odvijalo v zaostrenih razmerah epidemije koronavirusa in zdravstvenih omejitev.

Področje konferenčnega tolmačenja je v Sloveniji tudi zahvaljujoč prizadevanjem združenja in posameznih konferenčnih tolmačev zgledno urejeno, vsaj v teoriji, vendar se pojavljajo tudi prakse ali poskusi delovanja in naročanja storitev konferenčnega tolmačenja, ki odstopajo od uveljavljenih norm in standardov ali jih celo grobo kršijo. Zato ima združenje še danes pomembno nalogo in vlogo pri spremljanju domačega in mednarodnega trga.

Ob 50. obletnici delovanja smo se tako odločili pripraviti jubilejni zbornik, v katerem so zbrani raznoliki prispevki članov ZKTS in širše tolmaške oz. jezikovnopoklicne skupnosti, ki predstavljajo presek trenutnega časa, aktualnih tem in izzivov, pa tudi nekoliko bolj osebna razmišljanja in spomine na prvo obdobje konferenčnega tolmačenja v Sloveniji. Pestrost prispevkov, ki jih dopolnjujejo povedne fotografije naših članov, priča o živahnosti, povezanost in sodelovanju v naši poklicni skupnosti in med sorodnimi društvi v Sloveniji, za kar gre gotovo zasluga aktivnim upravnim odborom ZKTS v zadnjem desetletju.

Skupne projekte in aktivnosti osveščanja o pomenu našega poklica in okvirov delovanja v širši javnosti in med naročniki tolmaških storitev danes potrebujemo enako močno kot v tistih prvih letih delovanja ZKTS. Čeprav svoje delo opravljamo v ozadju, si v času velikih sprememb in pritiskov na pogoje dela ob spreminjajočem se delovnem okolju ne smemo privoščiti, da bi kot poklic ostali nevidni in neopazni. Zato želimo ob tem jubileju in tudi sicer odvreči pregovorni plašč nevidnosti in opozoriti na pomen in zahtevnost našega dela in poklica.

V tako maloštevilni, a visoko specializirani poklicni skupnosti ima prav vsak posameznik pomembno vlogo, v prvi vrsti da s svojim delom in kakovostjo svojih storitev krepi prepoznavnost in ugled našega poklica. Z organiziranim in sistematičnim osveščanjem bo tudi Združenje konferenčnih tolmačev Slovenije še naprej izpolnjevalo to pomembno poslanstvo in cilj zastopanja interesov konferenčnih tolmačev.

Zato gre iskrena zahvala vsem posameznikom, ki ste se vsa ta leta kot člani, predstavniki v organih združenja ali zunanji podporniki aktivno vključevali v delo ZKTS in pomagali prebroditi tudi marsikatero zahtevno obdobje v zgodovini združenja. Zahvaljujem se vsem avtorjem člankov tega jubilejnega zbornika za vaš prispevek v ta dragocen mozaik, ki predstavlja delovanje ZKTS v zadnjem času in širše področje tolmačenja v Sloveniji. Dokazali smo, da se skupaj napišejo najlepše zgodbe.

Prijetno branje!

In memoriam: Marjola Zdravič

Romana Mlačak

Dovolj je reči Marjola in sproži se niz asociacij o osebi, ki nas je vse, ki smo prišli v stik z njo, zaznamovala in presunila s karizmo, toplino, iskrivostjo, svojo vlogo pri neumornem uveljavljanju standardov in slovenščine kot konferenčnega jezika ter predanostjo poklicu. Bila je večja od življenja. Ko smo ji v ZKTS ob razstavi *En proces – štirje jeziki* leta 2018 podelili naziv častne članice, smo načrtovali, da z njo posnamemo video intervju. A do realizacije zaradi epidemije žal ni prišlo. Sem pa z Marjolo intervju opravila že pred desetimi leti v sklopu svoje disertacije o tolmačenju v Evropskem parlamentu. Čeprav sva načeli teme, o katerih sva se pogovarjali že večkrat, si je vzela čas in vsak njen odgovor je bil presežek. Vedno izvirna v svojih pogledih je tolmačenje umestila v širši družbeni kontekst in poiskala vzporednice s preteklostjo in prihodnostjo. V naslednjih odstavkih so med drugim navedena njena razmišljanja o začetkih tolmačenja v slovenščino v institucijah EU, sistemu večjezičnosti, vplivu poklicnih praks v institucionalnem okolju na delo na domačem trgu in medosebni dinamiki odnosov v kabini. *Hommage* v osrednjem delu članka je sestavljen iz pričevanj kolegov, s katerimi si je delila kabino in jih je pogosto povezovalo tudi prijateljstvo. Tenkočutno, pristno in doživeto so delili svoje spomine nanjo in razkrili različne plati Marjoline osebnosti.

Obisk predsednika Senegalske republike Leopolda Sengharja, september 1975 (osebni arhiv, Andrej Zdravič)

O razliki med delom za institucije EU in na zasebnem trgu

Ko delamo za institucije, na nek način – četudi za kratek čas – postanemo zaposleni v teh organizacijah in se moramo podrediti drugačnim pravilom igre. Zelo veliko različnih pogojev je treba izpolnjevati, se držati njihovih navodil, še posebej glede organizacije poti, priprave na delo, potem pa zlasti vsebinsko. Ko delamo za institucije, smo angažirani za neki sestanek, ki je lahko 101. ali 105. ali pa 30. po vrsti in temu primerna je tudi naša priprava. Mi se lahko v določeni meri sicer seznanimo s temo, preberemo poročila itd., a kljub temu to ni primerljivo z delom, ko delaš na konferenci, kjer veš, da bo na povsem konkretno temo, pa naj gre za srečanje pisateljev ali elektromagnetna sevanja, ko konferenco delaš od samega začetka do konca, in sicer z določenimi prispevki, se pripraviš. Tukaj pa smo vrženi na sestanek in zelo malo pravzaprav poznamo ozadje, tudi udeleženci so enkrat eni, drugič drugi.

Tudi način dela je drugačen, tukaj nas je zelo veliko. Večjezični sistem, ogromno jezikov in tolmačev, to je taka množica ljudi, da se vsi med seboj niti ne poznamo. Z vidika dela v kabini, odnosov med kolegi, je tudi drugače. Tukaj smo trije v kabini v primerjavi z zasebnim trgom, ko sva skorajda vedno v kabini le dva. Če se znajdeš v ekipi na konferenci na zasebnem trgu doma ali v tujini, si večinoma s kolegi, ki jih dobro poznaš, s katerimi si že dalj časa delal. Tu ni tako. Skupaj smo kolegi, ki smo v svobodnem poklicu, na drugi strani pa delamo z redno zaposlenimi, kar je spet povsem drugače. Oni imajo čisto drugačne pogoje, imajo vse tisto, kar prinaša redna zaposlitev z vidika možnosti izobraževanja, izpopolnjevanja itn.

O odnosih v kabini

Glede na veliko pestrost ekip se včasih znajdemo skupaj taki, ki bolje funkcioniramo in med nami vlada večja harmonija oziroma sproščenost, kot včasih, ko se zgodi, da se čuti prikrito napetost. To ni nekaj, kar lahko opredeliš, kar bi bilo otipljivo. Mislim, če pogledam na zadevo strpno, da to izvira iz značaja določenih ljudi, ki so napeti pred delom, kar smo sami mnogokrat občutili. Nekateri to bolj projicirajo, drugi manj, ali pa vse skupaj procesirajo na drug način, recimo s klepetom s kolegom v pavzi ali drugače. Spet tretji se bolj izolirajo, kar lahko vnese določeno napetost. A mislim, da je vse to del tega dela, ki je zelo stresno in naporno. Omejeni smo na zelo majhen prostor, kar takoj pomeni, da moraš biti strpen, kolegialen, skratka upoštevati t. i. *booth manners*.

O sistemu večjezičnosti

Meni se zdi neverjeten dosežek, da so do tega prišli. Imajo toliko jezikov in to deluje. Vsi so namreč napovedovali, da ne bo in se bo takoj zrušilo, a se ni. Jaz sem bila na samem začetku zraven in spomnim se, da smo imeli poskusno konferenco. Takrat še niso imeli aparature, ki omogoča tolmačenje s 23 jeziki v vseh smereh med vsemi jeziki. Ampak imeli so sistem, to so naredili leta 2003 pred včlanitvijo naših držav. Naredili so poskusno tolmačenje, in sicer so imeli sistem oziroma aparaturo za 15 jezikov na eni strani in na drugi strani za osem. Ampak mi nismo imeli povezave – 8 jezikov od 10 so dali v *remote*. Bili smo v posebni dvorani v Strasbourgu z ogromnim zaslonom, na katerem si popolnoma od blizu videl govorce. Vsi smo bili zelo razburjeni in smo povedali, da tole pa ni isto

kot biti v dvorani, imeti občutek za dvorano in dogajanje v živo. Tako je bilo poskusno, da vidijo, če bi se lahko obneslo. Medtem so razvijali sistem, da bi vse lahko povezali. Zanimivo: mi smo imeli možnost poslušati samo angleščino. Ni bilo nobene povezave med temi osmimi jeziki in onimi petnajstimi. Tega takrat še niso imeli, ampak čudežno – nekaj mesecev pozneje – točno ob vstopu novih držav, so imeli to novo aparaturo, ki jim zdaj omogoča trideset jezikov.

Kritika glede snemanja tolmačenja na plenarnem zasedanju EP

Glede statusa so stvari, ki bi se jih dalo izboljšati. Ne zdi se mi v redu, da nas nikoli ni nihče prosil za dovoljenje, da avtoriziramo snemanje in prenos našega dela v živo. Vsi vemo, kaj je simultano tolmačenje, to niso pisni prevodi in obstajajo izjave o omejitvi odgovornosti. Tu se vidi, da se institucija počuti močno, daje nam veliko dela, zlasti tistim, ki smo na dolgoročnih pogodbah. To je naše avtorsko delo in to se mi zdi problematično.

Kaj je članstvo v EU pomenilo za tolmačenje na domačem trgu

To ni bilo samo pozitivno. Z vidika kakovostnega tolmačenja doma je poslabšalo situacijo. Slovenija je majhna, na začetku nas je bilo sploh malo. Razumljivo je bilo, da smo se na začetku vsi vključili, tudi mi starejši. Bilo je zanimivo, nov izziv, nekaj povsem novega. Institucije so se na neki način polastile, zlasti v prvem obdobju, naših najboljših kadrov. Zanje niso popolnoma nič naredile. Institucije imajo najraje mlade ljudi, nenarejene, sprejmejo jih z odprtimi rokami in jim tudi nudijo veliko možnosti: izobraževanja, seminarje, *masterse* itd. Mi starejši smo prišli narejeni tolmači, iz svojega žepa smo se šolali ali hodili v tujino, da bi ohranili visok nivo jezika. To minulo delo in to, kar smo mi s seboj prinesli, je bila za institucije velika prednost.

Konec koncev se je bilo treba na to delo navaditi. Četudi smo nekateri že potovali, je to drugačen način potovanja. Zjutraj gremo na pot, popoldne že sedimo v kabini, naslednji dan pridemo s kovčkom na delo. Tudi to je malo problematično, že z eno nogo v odhajanju. Razmišljaš, če boš ujel vlak, letalo. Institucije so poskrbele zase. Oni so tolmačenje morali zagotoviti, nas pa je potegnilo zraven in zgodila se je popolna usmerjenost k institucijam. Po svoje razumem, gre za težnjo v človeku po večji gotovosti. Čeprav se je treba dosti bolj potruditi, je treba kar nekaj žrtvovati. To je cena, ki jo plačuješ za boljši status, večjo varnost. Terja veliko zbranost, veliko organizacije. Tudi sama opažam pri sebi, kako sem morala gledati. Nikakor nisem hotela podleči temu, da bi delala samo še to. Zame je raznovrstnost izjemno pomembna – delati doma, delati v tujini. Tudi če delaš na zasebnem trgu v tujini, je to druge vrste delo. Prispeva k raznolikosti.

O pričakovanjih pred delom v EU

Osebno sem nekajkrat prišla na parlament v svojstvu konsekutivnega tolmača, a sem morala hkrati tolmačiti simultano. Navduševalo me je, je pa res, da smo se vsi lovili po hodnikih, iskali dokumente. A se je dobro obneslo. Uvajanje je bilo postopno, prisoten pa je bil določen strah, kako bo vse potekalo, kako bodo vse kabine za nami tolmačile. Kako bodo funkcionirale ekipe, kombinacije, tako slovenska kabina kot tudi globalno. Lahko povem, da sem precej impresionirana, kako dobro jim je to uspelo organizirati.

Tiskovna konferenca, februar 1980 (osebni arhiv, Andrej Zdravič)

Kaj so o Marjoli povedali kolegi

Marjola je stkala globoke vezi in prijateljstva s številnimi kolegi. Spregovorili so o tem, kaj jim je pomenila, kako so jo videli in kaj so z njo doživeli.

∞

Marjolo sem prvič srečala v času študija, in sicer na vajah simultanega tolmačenja, ki jih je vodila na tedanjem Oddelku za prevajanje in tolmačenje v Ljubljani. Z nami je pogosto delila številne anekdote in izkušnje, ki jih je pridobila na bogati poklicni poti. Že takrat me je pritegnila s toplino, vedrino ter veseljem do tolmaškega dela in življenja nasploh.

Ko mi je po zaključenem študiju prvič ponudila delo, sem stokrat premislila, preden sem sprejela. Sledili so tedni psihičnih priprav, v katerih sem si predstavljala najhujše in upala, da si ne bom s svojo neizkušenostjo naredila prevelike sramote. Ko sva tistega jutra končno prišli v kabino, sem poleg kupa papirja, ki je kazal na temeljito pripravo, in debelega slovarja, ki ga je za vsak slučaj prinesla s seboj, opazila, da ima tudi ona malce treme. Po opravljenem delu sem ji priznala, kako veliko mi je pomenilo, da sem bila lahko njena kolegica v kabini. Rahlo presenečeno je odvrnila, da se tolmači ne glede na pridobljene izkušnje ves čas učimo in da je vsako novo delo priložnost, da damo vse od sebe.

Marjolo sem pobliže spoznala skozi leta sodelovanja, tudi v okviru upravnega odbora ZKTS. Zaradi njene razgledanosti, svetovljanstva, smisla za humor, stalnega prizadevanja za uveljavitev delovnih standardov ter stremenja k čim bolj kakovostno opravljenemu delu sem jo dojemala kot poosebljenje tolmača in ideal, ki ga sama ne bom nikdar dosegla. Od nje sem se učila, kako pomembno je, da smo tolmači čim bolj odprte glave, prilagodljivi in pripravljeni na sodelovanje, a ne na račun lastnih načel in delovnih standardov. Njena neizmerna predanost poklicu se ni kazala le v vestnih pripravah na vsak nov angažma, ampak zlasti v vrednotah, kot so kolegialnost, profesionalnost, dostojnost in strpnost, na katerih je osnovala svoje delovno in zasebno življenje. Kljub ugledu, ki ga je uživala med kolegi doma in v tujini, ni bila pokroviteljska ali vzvišena, ampak dobrohotna, spodbudna in vedno pripravljena priskočiti na pomoč. Zato je Marjola bila in ostaja moja vzornica.

Z Marjolo, ki je bila pronicljiva opazovalka družbenih razmer, sva pogosto razpravljali o spreminjajočih se pogojih tolmaškega dela. V zadnjih letih je obžalovala, da mlajši kolegi delo opravljajo v okolju, za katerega sta značilni vse večja odtujenost in individualizacija. A je ostala optimistična. Uspešno se je soočala z izzivi tolmačenja na daljavo. Lepoto življenja je iskala v umetnosti, kulturi in naravi. Potovanja je, če se je le dalo, izkoristila za obisk zanimivih razstav. Vsako pomlad je nestrpno čakala dan, ko se je lahko končno odpravila v svojo ljubljeno dolino Soče, kjer je čutila otipljivo vez z družino in od koder se je kot prerojena vračala z razpraskanimi rokami in kopico fotografij svojih rož.

Marjolo pogrešam vsakič, ko se zalotim, da imam zaradi tolmačenja na daljavo vse manj motivacije in veselja do dela. Takrat si rečem, da si Marjola nikakor ne bi dopustila, da se je polasti malodušje, ampak bi se odločno spoprijela z vsakim novim izzivom. Pogrešam dolge telefonske pogovore, v katerih sva se posvetovali o različnih vidikih dela in izmenjevali izkušnje. Pogrešam njena pripovedovanja o zanimivih prigodah, njeno širino, radost, barvitost, živahnost in neusahljivo veselje do življenja, zaradi katerih je ohranjala večno mladost.

Marjola zagotovo ni človek, ki bi se mu bilo možno pokloniti v nekaj odstavkih. Prepričana sem, da se je dotaknila vsakogar, ki jo je imel priložnost spoznati, in da se je bomo zato vselej spominjali s spoštovanjem in naklonjenostjo.

Adrijana Štefančič

∞

Tristeza não tem fim
Felicidade, sim

A felicidade é como a gota
De orvalho numa pétala de flor
Brilha tranqüila
Depois de leve oscila
E cai como uma lágrima de amor.[1]

Draga Marjola, verzi, ki uvajajo te spominske utrinke, so del pesmi Tristeza brazilskega pesnika in kantavtorja

1 V prostem prevodu:
Žalost ne pozna konca,
sreča pa.
Sreča je kapljica
rose na cvetnem listu,
spokojno se sveti,
se nežno zaziblje
in pade kot kapljica ljubezni.

Viniciusa de Moraesa, ki jo je uglasbil Tom Jobim, oba si imela tako zelo rada. Brazilski bossa nova in samba, portugalski fado, španski flamenko, kolumbijska cumbia, kubanska salsa … te nikoli niso pustile ravnodušne. Pa ne samo glasba, tudi španski in portugalski jezik, kultura, umetnost, ples, film in poezija so imeli posebno mesto v tvojem srcu.

Julija letos je minilo eno leto, odkar si tako nenadoma in nepričakovano odšla. A meni se še vedno zdi, da se boš od nekod pojavila, prišla s kakšnega zanimivega potovanja, kakšne zanimive dežele. Prišel in minil je tudi september, ko imava obe rojstni dan. Na žalost sem ga letos praznovala brez najine skupne copita de vino.

Spoznali sva se, ko si me daljnega leta 1976 poklicala po telefonu in mi povedala, da slovenski protokol ponuja štipendijo za izobraževanje konferenčnih tolmačev v Londonu in da iščejo nekoga z mojo jezikovno kombinacijo. Tako sem se na tvojo pobudo odpravila v London na podiplomsko specializacijo na Polytechnic of Central London in se po napornem študiju in uspešnem zaključnem izpitu leta 1978 vrnila v Slovenijo. Postala sem konferenčna tolmačka in se včlanila v takratno Društvo simultanih in konsekutivnih tolmačev Slovenije (danes ZKTS). Od takrat naprej so se najine poklicne poti pogosto stikale, tolmačili sva na mednarodnih konferencah v Jugoslaviji in tujini, jaz večinoma v španski kabini, ti v francoski ali angleški. Zelo radi sva se spominjali teh razburljivih let, obdobja gibanja neuvrščenih ter zanimivih konferenc in potovanj. Najbolj nama je ostala v spominu Ministrska konferenca neuvrščenih COMINAC II v Harareju leta 1987.

Postali sva prijateljici in se srečevali tudi osebno. Po osamosvojitvi Slovenije, pripravah na članstvo v EU in vstopu v EU se je sodelovanje nadaljevalo, a zaradi narave mojega dela na fakulteti nisva več tako pogosto delali skupaj. Vseeno pa sva se občasno srečevali v Bruslju in Strasbourgu med plenarnimi zasedanji. Sprehodi po napornem delu po strasbourških ulicah in nabrežjih reke ostajajo zapisani v spominu.

Tudi v pedagoške vode si se podala in bila prva, ki je začela s poučevanjem konferenčnega tolmačenja na takratnem Oddelku za germanske jezike in književnosti FF (1973–1974). Tudi v obdobju priprav na članstvo v EU si na naši fakulteti sodelovala pri poučevanju tolmačenja. V lepem spominu hranim teden, ko sva bili na otoku Tenerife na Univerzi La Laguna. Teden dni sva poučevali študente magistrskega študija konferenčnega tolmačenja, nekaj časa pa sva si vzeli za odkrivanje lepot otoka.

Toliko je živih spominov na najina službena potovanja in osebna srečanja, na smučanje, na tek na smučeh na Blokah, na obiske v vaši prelepi hiši v dolini Soče, na telovadbo ob sredah zvečer, na druženja s sorodniki, na zanimive klepete v Zürichu s prijateljico Nevenko, na obiske koncertov, muzejev.

Letošnje Mednarodno srečanje pisateljev na Bledu, PEN 2022, na katerem po toliko letih nisem več sodelovala, je živo obudil spomin na premnoga blejska srečanja, ki

sva jih skupaj s kolegi tolmačili in se vsako leto veselili novih literarnih, pesniških in filozofskih izzivov.

Zadnjič sva se videli 9. junija 2021 na lanskoletnem mednarodnem srečanju pisateljev PEN 2021. Po končanem delu sva šli na kosilo, veselo klepetali o vsem mogočem, se veselili prihajajočega poletja in se poslovili, ne da bi vedeli, da za vedno ...

Jasmina Markič

∞

Marjola je bila izredno duhovita, vsestranska, iskriva, zabavna in z veliko smisla za kulinariko. Večkrat mi je svetovala kakšno restavracijo in občasno sva skupaj kosili ali večerjali, saj smo živeli v hotelih in pogosto jedli v menzah. Najbolj mi je ostala v spominu ob tolmačenju v Evropskem parlamentu v Strasbourgu, ko smo prvič sedli v kabine in tolmačili slovenske besede. Za obe so bili to nepozabni trenutki. Že odhod do začasnih kabin nama je ostal v spominu, saj nas je sodelavec parlamenta vodil po zgradbi in tudi sam sprva zgrešil pravi prostor. Sedeli smo v začasnih kabinah, saj stalnih še ni bilo, gledali v zaslone in bili živčni, a ponosni. Marjola je naredila nekaj posnetkov. Veseli smo bili, da smo del te zgodbe. Vstop naše države v EU je bil velik korak. Ponosno smo opravili svoje poslanstvo in se vsi zavedali zgodovinskega pomena teh trenutkov.

Marjola je bila izvrsten tolmač. Zanjo so bili kakovost, vestnost, širitev lastnega znanja, upoštevanje vseh pravil in dolžnosti, ki jih ta dejavnost prinaša, zelo pomembni. O tem je rada spregovorila, ko smo govorili o svojem delu in naporih, da svoje tolmačenje še izpopolnimo.

V prizadevanju za uveljavitev poklica je od samega začetka aktivno sodelovala pri ustanovitvi Združenja konferenčnih tolmačev Slovenije. Ves čas je s svojo dejavnostjo veliko prispevala k ugledu našega poklica in za to ji bomo vedno hvaležni.

Žal nas je veliko prezgodaj zapustila, a njen nasmeh, iskrive oči in prijeten značaj bodo v mojem spominu živeli naprej.

Helena Blatnik Hauzler

∞

Ne spomnim se, kdo mi je prvi omenil Marjolino ime. Se pa spomnim, da sem se malce pred tem vrnila s študija v tujini in da sem ob pogledu na njeno vizitko pomislila, kako rada bi srečala osebo, ki opravlja poklic, za katerega smo vedeli redki, in za katero mi je bilo rečeno, da je nadvse zanimiva in očarljiva sogovornica.

Že ob prvem srečanju sem začutila njeno naklonjenost. Čeprav je bila pionirka konferenčnega tolmačenja pri nas, sem se ob njej počutila sprejeto, enakovredno. Navzlic izkušenosti se je na delo vedno temeljito pripravila. Do njega je kazala globoko spoštovanje in odkrito dala vedeti, kako zelo ji je mar, da ga dobro opravi. Tudi takrat, ko sem bila šele na začetku tolmaške poti, se v kabini, kjer smo vselej med tnalom in nakovalom, ni niti za hipec obnašala, kot da bi bila nekaj več. Nasprotno. Bila je izredno kolegialna. Nikoli se ni pretvarjala, da delo, ki ga opravljamo, ni težko in da se nanj ni treba vsakokrat pripraviti

in se potruditi. Prav to jo je delalo človeško. Prav to jo je delalo dostopno. Prav to jo je delalo odlično sotolmačko. Ni vlekla na ušesa, ni iskala napak. Zaupala je in podprla. Sodelovati z njo je bil privilegij. Bila je utelešenje konferenčne tolmačke, ki se znajde v vseh svetovih in v druge jezike in kulture pretaplja vse – od pesniškega jezika in umetnostne kritike do medicinskih in nadvse tehničnih tem.

Marjoli je bilo preprosto mar. Mar ji je bilo za ljudi, ki jih je imela rada, mar ji je bilo za družbo in svet, mar ji je bilo za poklic, mar ji je bilo za kolege, za študente, za sočloveka.

V življenju se je udejanjala kot konferenčna tolmačka, čeprav je veliko tudi prevajala – še posebej v letih, ko le s tolmačenjem ni bilo moč preživeti. Vsakemu besedilu se je posvetila, tako kot se je posvetila vsakemu tolmaškemu naročilu. Za študij in poklic se je odločila, ko se marsikomu še sanjalo ni, kaj tolmačenje sploh je. Pot jo je vodila v tujino, najprej v Ženevo, potem v London, kjer je živela skromno, s hvaležnostjo in odgovornostjo do pomoči, s katero so ji starši omogočali želeni študij. Po vrnitvi je kot prva šolana tolmačka pri nas pripomogla k uveljavljanju poklica konferenčnega tolmača in s somišljeniki na pobudo Božene Zakrajšek leta 1972 ustanovila Združenje konferenčnih tolmačev Slovenije (ZKTS) ter bila kar štirikrat njegova predsednica, nazadnje pa tudi njegova častna članica. S svojo požrtvovalnostjo je, skupaj z nekaterimi, v Sloveniji vpeljala mednarodne standarde in pogoje dela ter družbo ozaveščala o tem, kaj konferenčno tolmačenje sploh je.

Svoje znanje in poglede je nesebično delila z nami, iz leta v leto je izražala vse večjo skrb glede tega, kako se poklic spreminja, kako vodi v vse večji stres in razčlovečenje, še posebej s prehodom na tolmačenje na daljavo in prek virtualnih platform, znotraj katerih smo vse bolj prepuščeni sami sebi, brez podpore in neposrednega človeškega stika.

Marjola je bila utelešenje tolmačke. Bila je oseba, ki je živela v zlatih časih konferenčnega tolmačenja. Sodelovala je v ekipah, ki so tolmačile za potrebe gibanja neuvrščenih, sodelovala je v jugoslovanskih ekipah, bila je med osebami, ki so najbolj zaslužne za to, da je slovenščina konferenčni jezik, med prvimi angažmaji je tolmačila novinarske konference, ki so spremljale zdravljenje Tita v UKC. Organizirala in vodila je številne ekipe, nanjo so se obračale mednarodne organizacije, bila je med prvimi tolmačkami, ki so poskrbele za slovenščino v institucijah EU. In bila je prva Slovenka, ki je postala članica Mednarodnega združenja konferenčnih tolmačev (AIIC) ter tako na mednarodni zemljevid vrisala Slovenijo in vpisala slovenščino. Cenili so jo v francoski in angleški kabini, saj je na ravni rojenega govorca tolmačila v oba jezika. Ni bila le tolmačka, svetovalka in organizatorka, povezovala nas je. Delati v njeni ekipi je pomenilo tudi družiti se, spoznavati se, tvoriti prijateljske vezi. Družiti se z njo je pomenilo vstopiti v zakladnico zgodb o potovanjih, dogodivščinah, konferencah na vseh koncih sveta. Marjola je bila rojena pripovedovalka. Ob njenih pripovedih smo se velikokrat do solz

nasmejali, vsakokrat pa smo z njo podoživeli čase, kot da bi nam bilo dano izkušati jih v živo.

V čast mi je bilo sodelovati z njo pri uvajanju študija konferenčnega tolmačenja. Generacije, ki so ji prisluhnile kot predavateljici, so prejele veliko darilo. Ni pa to bilo prvič, ko je poučevala tolmačenje. Na pobudo prof. dr. Janeza Stanonika je kakšnih dvajset let prej na Filozofski fakulteti v Ljubljani v obliki lektorskih vaj poučevala uvod v tolmačenje.

Marjola je bila svojstvena, svobodomiselna, svetovljanska, pronicljiva, mladostna. Bila je pred časom in bila je brezčasna. Če se je komu dogajala krivica, če se je o kom po krivici grdo govorilo, ni bila tiho. Zavzela se je za to osebo – tudi zame ob svojem času. Vse to jo je ob zunanji lepoti delalo notranje lepo. Bila je notranje bogata, živela je bogato, polno življenje. Bila je dama. Zapisala se je v številna srca. V njih bo živela njena podoba, v njih sijejo njene prelepe oči, odmeva njen zvonki smeh.

Ksenija Malia Leban

∞

Marjola je bila moja učiteljica konferenčnega tolmačenja. Spominjam se vaj v učilnici nad gostilno Pod lipo, kjer smo v prepogosto nedelujočih kabinah skupaj improvizirali številne ure. Marjola ni nikoli razočarala, tudi ko smo bili utrujeni, včasih obupani, je strokovno, a vedno s človeškim čutom in domiselnostjo pričarala ozračje zaupanja, ustvarjalnosti in želje po učenju.

S predsednikom Kučanom, Ženeva, junij 1995 (osebni arhiv, Andrej Zdravič)

Še bolj pa se je spominjam kot sodelavke in osebe, do katere sem čutil pristno naklonjenost. Po končanem študiju se naše poznanstvo ni končalo, ampak nas je pospremila na začetku dela na slovenskem trgu, ki je deloval kot trdnjava. Z zaupanjem in toplo popotnico sem kot vajenec izpilil tolmaške veščine, občasno tudi v njenem spremstvu in pod njenim budnim očesom. Marjola mi je zaupala eno največjih tolmaških dogodivščin, in sicer tolmačenje na Svetovnem nogometnem prvenstvu v Južni Afriki, ki je bilo tudi prelomnica v mojem osebnem življenju. Moja pot je vodila v Bruselj, a na tej poti sem doživel marsikatero nepozabno izkušnjo, s katero je bila povezana tudi Marjola.

A morda mi v najlepšem spominu ostaja Rogaška Slatina, kjer sva v enem dnevu na predstavitvi mesta na natečaju Entente Florale od jutra do večera doživela vse oblike našega dela: šepetano tolmačenje z vodniškim sistemom, simultano in konsekutivno tolmačenje. Od slavnostne pogostitve do urnega teka za člani žirije v iskanju vseh znamenitosti. Spoznavanje skrivnosti slovenskih starih obrti, jedi in lepote narave. Vse v enem dnevu, neutrudno in z življenjsko iskrico.

Tako se tudi spominjam Marjole. V njej je bila neutrudna iskrica radosti, ki je vedno utripala, tudi ko sem se preselil v Bruselj in sva se videla redkeje in običajno na delu. A določeni spomini ostanejo, določene iskrice nikoli ne ugasnejo in določene naklonjenosti ne usahnejo ne s časom ne z razdaljo.

Boštjan Zmagaj

Scheveningen, oktober 2018 (foto: Nevenka Ljeskovac)

Spomin na Marjolo

Marjola je bila velika osebnost. Vrhunska tolmačka, pionirka tolmačenja, ki je Slovenijo vrisala na mednarodni zemljevid konferenčnega tolmačenja in slovenščino umestila v zakladnico svetovnih jezikov. Z visoko ravnijo strokovne usposobljenosti, prirojeno čustveno in socialno inteligenco je razvila pedagoški pristop, ki ji je omogočal, da je svoje znanje in bogate izkušnje s področja tolmačenja uspešno prenašala na študente in mlajše sodelavce. Njen altruizem in empatija, ki sta izžarevala iz njenega značaja, sta vzbujala delovni elan in entuziazem z željo po izpopolnjevanju. Ostaja neizčrpen vir spominov in navdih, da vztrajamo na poti nenehnega strokovnega usposabljanja, uveljavljanja standardov in pogojev dela, kolegialnosti in medsebojnega spoštovanja. V naših srcih je prižgala luč spominov, ki bo gorela do našega ponovnega snidenja.

Pregled delovanja ZKTS v letih 2011–2022

Andreja Skarlovnik Ziherl

POVZETEK

Združenje konferenčnih tolmačev Slovenije ob prelomu med letoma 2022 in 2023 praznuje res častitljivo, 50. obletnico obstoja. Vse od ustanovitve je spričo različnih izzivov časa skrbelo za uveljavitev in zastopanje poklica konferenčnega tolmača in branilo interese svojih članov. V obdobju zadnjih enajst let si je zlasti prizadevalo za ohranjanje poklicnih standardov, ureditev statusa izvajalcev, se odzivalo na neprimerne pogoje na razpisih in izvajalo številne promocijske dejavnosti. Skrbelo je za nadaljnje usposabljanje svojih članov, sodelovalo s fakultetama pri izobraževanju bodočih tolmačev in se povezovalo s sorodnimi društvi. Še najbolj pa je teh enajst let zaznamovala pandemija covida-19, ki je pripeljala do nove oblike dela, tolmačenja na daljavo.

KLJUČNE BESEDE

ohranjanje poklicnih standardov, ozaveščanje deležnikov, usposabljanje tolmačev, povezovanje, tolmačenje na daljavo

Uvod

Združenje konferenčnih tolmačev Slovenije (ZKTS) je edino poklicno združenje konferenčnih tolmačev pri nas. Že od leta 1973 jamči za visoko strokovnost in kakovost storitev svojih članov ter skrbi za ugled in promocijo poklica konferenčnega tolmača. Člani združenja smo strokovno usposobljeni poklicni tolmači, ki moramo za včlanitev izpolnjevati visoka merila. Opravljamo izjemno zanimiv, a hkrati tudi zahteven poklic, ki nam omogoča, da smo prisotni ob zgodovinskih in drugih pomembnih in zanimivih dogodkih. Tako smo od blizu doživljali osamosvajanje Slovenije, približevanje in vstop v Evropsko unijo in predsedovanje Svetu EU, kar je bilo za nas poseben izziv. Hkrati spoznavamo številna področja, saj tolmačimo na konferencah, srečanjih in posvetih s področja kulture, gospodarstva, medicine, tehničnih strok idr., opazite pa nas lahko tudi na srečanjih najvišjega političnega vrha. Naše delo zahteva temeljite priprave in izjemno koncentracijo na dogodku. Zato so usposobljenost, profesionalnost in etika ključnega pomena za naše delovanje. Zavedamo se, kaj je potrebno za visoko kakovost tolmačenja, zato sprejemamo le naročila, pri katerih so zagotovljeni ustrezni delovni pogoji in ustrezno plačilo za naše storitve,

ter spoštujemo načela, zapisana v našem etičnem kodeksu.

Ta prispevek je namenjen povzetku prizadevanj in dejavnosti združenja v zadnjih desetih letih, od leta 2011 do 2022, ko smo ga vodile tri predsednice: **Jana Veber** (2011–2017), **Nada Prodan** (2017–2019) in **Andreja Skarlovnik Ziherl** (2019–2022) s predanimi in strokovno razgledanimi člani upravnih odborov.

V tem obdobju se je združenju pridružilo več novih članov, tako da ima ZKTS trenutno 46 rednih članov, dve častni članici (Darjo Pate in Zdenko Turk) ter dve mladi članici. Žal nas je poleti 2021 zapustila ustanovna in častna članica Marjola Zdravič, nedavno pa za njo še ustanovni in častni član Giorgio Visintin. Oba bomo ohranili v trajnem in lepem spominu, s hvaležnostjo, da sta nam utirala pot in bila prodorna tako pri ustanavljanju našega združenja kot pri prizadevanjih za uveljavitev našega poklica.

ZKTS se je v omenjenem obdobju z naslova na Kolodvorski najprej preselil v nove prostore v Trnovskem pristanu in zatem na Krekov trg, kjer ga najdete danes.

Glavne naloge združenja

V vseh petih mandatih je UO ZKTS uspešno in učinkovito opravljal vse naloge v skladu s poslanstvom in glavnimi cilji združenja:

1. krepitev vloge ZKTS;
2. skrb za razvoj poklica;
3. ohranjanje poklicnih standardov;
4. skrb za izobraževanje konferenčnih tolmačev in podpora mladim tolmačem;
5. komunikacijske dejavnosti za večjo prepoznavnosti poklica in združenja;
6. sodelovanje s sorodnimi društvi in akterji.

Vsekakor pa je na naše delovanje, kot na širšo okolico, v opisovanem obdobju močno vplivala **pandemija koronavirusa**, ki je v letih 2020 in 2021 zaradi vsesplošnega zaprtja javnega življenja tolmačem onemogočila opravljanje poklica. Hkrati je kriza zaradi pandemije omogočila razmah tolmaških platform in preoblikovanje našega delovnega okolja. Zgodile so se tektonske spremembe za naš poklic, kakršnih ni bilo od 2. svetovne vojne.

V drugi polovici leta 2021 je sledilo **predsedovanje Slovenije Svetu EU** in v času pred njim smo predstavniki združenja opravili veliko število obiskov z namenom ozaveščanja in informiranja o tem, kaj je potrebno za kakovostno storitev. Naša prizadevanja so obrodila sadove, vendar je to naloga, ki ostaja stalnica tudi v prihodnje.

Po dveh letih pandemije se naše poklicno delovanje znova vrača v ustaljene tirnice, hkrati pa se uveljavlja v novih oblikah. Delamo v tolmaških studiih, na hibridnih sestankih, vse več pa je tudi dogodkov v živo. Prepričani smo, da smo kot združenje v tem obdobju uspeli dodatno okrepiti svoj ugled in vlogo strokovnega posvetovalnega telesa za vsa vprašanja, ki zadevajo konferenčno tolmačenje. Prav tako smo okrepili sodelovanje z mednarodnim združenjem konferenčnih tolmačev AIIC in zlasti s sorodnimi društvi jezikovnih poklicev v Sloveniji z izvedbo večletnih skupnih projektov krepitve prepoznavnosti naših poklicev. Posebej pa velja omeniti podporo, ki smo si jo izkazovali v teh izzivov polnih časih, zaradi česar je naša skupnost danes še močnejša.

Krepitev vloge ZKTS

Krepitev vloge združenja je prva naloga vsakega upravnega odbora, ki smo jo skušali uresničevati z delovanjem navznoter in navzven.

Navznoter tako, da smo temeljito posodobili temeljne akte (Statut, Pravilnik za sprejem članov, Kodeks poklicne etike in Pravilnik o delovanju Častnega razsodišča), ki urejajo naše delovanje. Z njimi smo med drugim poleg rednih članov uvedli nove kategorije članov, in sicer pridružene, podporne in mlade člane.[1]

Navzven smo krepili prepoznavnost z javnim obeleževanjem visokih obletnic našega obstoja, ki dajejo združenju veliko mero legitimnosti in omogočajo negovanje stikov z našimi zunanjimi deležniki.

Ob 40-letnici ZKTS (2013) smo pripravili **jubilejni zbornik**, ki v člankih predstavlja zgodovino poklica, uveljavitev slovenščine kot konferenčnega jezika, raziskovalno dejavnost na našem področju, izobraževanje konferenčnih tolmačev pri nas in delo v različnih tolmaških okoljih.

Sledilo je praznovanje 45-letnice našega delovanja. Obeležili smo jo z organizacijo razstave **En proces, štirje jeziki** avtorice Elke Limberger Katsumi, v sodelovanju in s podporo mednarodnega združenja konferenčnih tolmačev AIIC. Svečano odprtje je bilo 14. 9. 2018 v Mestni hiši v Ljubljani. Zatem smo jo postavili še na treh lokacijah, in sicer v Hiši EU v Ljubljani, na Filozofski fakulteti v Ljubljani in na Filozofski fakulteti v Mariboru.[2]

1 Pridruženi člani so bodisi upokojeni člani ali manj dejavni iz drugih razlogov, podporni so fizične in pravne osebe, ki ne izpolnjujejo pogojev za druge oblike članstva, želijo pa podpirati združenje, mladi člani pa so tisti, ki se izobražujejo za poklic tolmača. Več o oblikah članstva na https://www.zkts.si/clanstvo/kategorije-clanov.

2 Razstavo smo soorganizirali tudi v Trstu, 26. 1.–16. 3. 2022, pod taktirko Oddelka za pravo in prevajalstvo Univerze v Trstu in združenja AIIC Italia. Izpeljana je bila z zelo širokim spremljevalnim programom, ZKTS pa je sodeloval na otvoritvi z nagovorom predsednice ter v sklopu ***Tolmač na kriznih območjih med etiko in poklicnim tveganjem*** s predavanjem članice Želje Cilenšek Bončina ***Nürnberški procesi in sodno tolmačenje: preteklost, sedanjost in prihodnost (25. 2. 2022)***. Žal nameravana organizacija razstave v sodelovanju s kolegi s Hrvaške na Reki v okviru evropske prestolnice kulture zaradi pandemije ni bila mogoča.

Razstava En proces, štirje jeziki v atriju Mestne hiše (arhiv ZKTS)

Ob razstavi smo organizirali odmevno konferenco **Nürnberški procesi in konferenčno tolmačenje: konec režima, začetek poklica**, na kateri smo lahko prisluhnili uglednim govornikom s področja tolmačenja in prava.[3]

Kot spremljevalni dogodek smo organizirali še okroglo mizo **Tolmači v gibanju: od Slovenije do EU**, ki se je odvila 21. septembra 2018 v Hiši EU in govorila o zagotavljanju kakovostnih tolmaških storitev in razvoju tolmaškega trga v Sloveniji.[4]

3 Med uglednimi govorniki so bili: **red. prof. dr. Jasmina Markič**, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, **Milojka Popović**, konferenčna tolmačka z izkušnjami na ICTY, **dr. Miro Prek**, predsednik senata na Splošnem sodišču Sodišča Evropske unije, **Klaus Ulrich Rackwitz**, direktor Akademije za nürnberška načela, **dr. Jadranka Sovdat**, predsednica Ustavnega sodišča RS, **Ana Vilfan Vospernik**, pravna svetovalka, Raziskovalni oddelek Evropskega sodišča za človekove pravice, **Anne-Marie Widlund-Fantini**, nekdanja vodja francoske in slovenske kabine v Evropskem parlamentu, članica AIIC, **Marjola Zdravič**, ustanovna in častna članica ZKTS, članica AIIC, ter **Boris Pahor**, ki je med 2. sv. vojno v taborišču deloval tudi kot tolmač. Razstavo je slavnostno otvoril **Christopher Thiéry**, soustanovitelj in častni predsednik Mednarodnega združenja konferenčnih tolmačev AIIC.

4 Med panelisti so bili dr. Igor Šoltes, poslanec Evropskega parlamenta, Marčela Novljan Lovrinčič, vodja sektorja za prevajanje pri Generalnem sekretariatu Vlade, Marjana Rupnik, vodja slovenske kabine pri Evropski službi za tolmačenje, Ivan Biščak, direktor službe za splošne in finančne zadeve pri Ustavnem sodišču RS, Zdenka Simčič, predstavnica Protokola RS, in Uroš Peterc, predsednik AIIC.

Mednarodna konferenca Nurnberški procesi in konferenčno tolmačenje: konec režima, začetek poklica (foto: Martin Jelovšek)

Skrb za razvoj poklica

Tolmačenje na daljavo (TnD)

V letih 2020 in 2021 je v našem poklicu prišlo do ključnega preobrata, kakršnega ni bilo od nürnberških procesov, povzročila pa ga je pandemija covida-19 zaradi omejitev in prepovedi organizacije sestankov in dogodkov. V želji, da bi zagotovili nadaljevanje mednarodnega sodelovanja, so zlasti nekatere evropske institucije pa tudi manjši naročniki poiskali možnosti za tolmačenje na daljavo. To je pomenilo veliko sprememb bo za naše delo, hkrati pa spodbudilo ogromen tehnološki napredek in razmah platform za **tolmačenje na daljavo**.

ZKTS je ob upoštevanju zdravstvenih priporočil in uradnih ukrepov najprej pripravil nasvete in dobre prakse za delo v času pandemije covida-19.

Zatem smo aprila 2020 oblikovali **Delovno skupino za tolmačenje na daljavo**, ki je izvedla dve anketi med poklicnimi konferenčnimi tolmači o njihovih izkušnjah s TnD in stališčih do te oblike dela. Več o rezultatih v prispevku Jane Zidar Forte.

Na podlagi dokumentov AIIC-a, tujih poklicnih združenj in dobrih praks ter ob upoštevanju izkušenj in informacij, pridobljenih na strokovnih usposabljanjih, je delovna skupina pripravila celovit dokument Smernice za tolmačenje na daljavo z nasveti in priporočili za konferenčne tolmače, govorce in organizatorje dogodkov. Zajemajo različne vidike tolmačenja na daljavo, od tehničnih zahtev in ureditve do priprave in same izvedbe. Dokumentu so na koncu dodani kontrolni seznami za tolmače in organizatorje oz. tehnično osebje, ki so v pomoč pri izvedbi dogodka.

Pripravili smo tudi izročke s priporočili in dobro prakso v slovenskem in angleškem jeziku z glavnimi elementi sestankov s tolmačenjem na daljavo za **organizatorje dogodkov**, **govorce** in **tolmače**.

12. junija 2020 smo izvedli spletinar Vse, kar morate vedeti o tolmačenju na daljavo, ki smo ga namenili konferenčnim tolmačem, da bi spoznali različne tehnične možnosti in znali naročnikom in uporabnikom tolmaških storitev dobro in utemeljeno svetovati, ob

tem pa varovati zdravje in poskrbeti za ustrezne delovne pogoje za kakovost storitve.

19. junija 2020 smo izpeljali še javno predstavitev Smernic za tolmačenje na daljavo za medije in organizatorje dogodkov, da bi jim pomagali pri odločanju o izbiri takega načina izvedbe večjezičnega dogodka.

Sodelovanje pri pripravi ISO standarda 23155 za konferenčno tolmačenje

Da bi lahko sodeloval pri pripravi mednarodnih standardov, se je ZKTS kot strokovno združenje aprila 2021 včlanil v Slovenski inštitut za standardizacijo (SIST). Prvi standard, ki smo ga obravnavali, je bil ISO standard 23155 za konferenčno tolmačenje, ki je namenjen konferenčnim tolmačem in ponudnikom storitev ter opredeljuje potek konferenčnega tolmačenja. Standard je bil kot ISO 23155:2022 objavljen 3. 1. 2022.

Pred kratkim, septembra 2022, je bil objavljen tudi standard ISO 24019:2022 o platformah za tolmačenje na daljavo (Simultaneous interpreting delivery platforms — Requirements and recommendations), napoveduje pa se tudi standard ISO/WD 6253 o poučevanju tolmačenja (*Requirements for Interpreter Educators and Teaching/Training Programs*), zaradi česar nameravamo v SIST po svojih zmožnostih delovati tudi v prihodnje.

Sodelovanje pri oblikovanju Etičnega kodeksa skupnostnih tolmačev in Slovenskih standardov prakse za skupnostne tolmače

Konec leta 2020 smo se odzvali na pobudo Slovenskega translatološkega društva Stridon, ki je pripravilo osnutek Etičnega kodeksa skupnostnih tolmačev in Slovenskih standardov prakse za skupnostne tolmače. Združenje konferenčnih tolmačev Slovenije je dokumenta pred potrjevanjem temeljito preučilo in predlagalo spremembe ter popravke, da sta področji konferenčnih in skupnostnih tolmačev jasno razmejeni.

Ohranjanje poklicnih standardov in ureditev stanja na trgu

Ena od stalnic dela združenja je povezovanje z naročniki, saj se javnim naročnikom trudimo svetovati pri pripravi razpisov. Obenem je naš cilj osveščanje uporabnikov, da vedo, kaj od tolmača lahko zahtevajo, kako bodo z njim dosegli največji uspeh in kakšne pogoje dela naj bi mu za to nudili.

Odziv na razpis GSV za storitve konferenčnega tolmačenja št. 43020-5/2018

Naš glavni sogovornik pri pripravi javnih razpisov za konferenčno tolmačenje za potrebe organov državne uprave je Generalni sekretariat Vlade RS. Ta je 23. maja 2019 objavil javno naročilo za storitve konferenčnega tolmačenja št. 43020-5/2018, ki je v strokovni javnosti povzročilo veliko zaskrbljenost zaradi neupoštevanja poklicnih standardov, ki so podlaga za kakovostno storitev.

Grobo je posegel v naše standarde dela, hkrati pa pomenil občutno poslabšanje pogojev v primerjavi s prejšnjimi razpisi, saj se je efektivni honorar za tolmača znižal za povprečno 25 %. ZKTS se je odločil ukrepati in po posvetu s pravnim strokovnjakom se za revizijo nismo odločili, smo pa pripravili odprto pismo, ki smo ga poslali Generalnemu sekretariatu

Vlade, več vladnim službam, naročnikom, sorodnim društvom in posameznikom.

V odziv smo prejeli več izrazov podpore (AIIC, Oddelka za prevajalstvo FF v Ljubljani in Oddelka za prevodoslovje FF v Mariboru, Varuha človekovih pravic, Urada predsednika Republike Slovenije idr.). Na razpis se je prijavilo nekaj posameznih usposobljenih konferenčnih tolmačev, velika večina tolmačev pa se v znak protesta ni prijavila in je tako izkazala enotnost brez primere.

Jeseni 2020 in spomladi 2021, ko se je bližalo predsedovanje Slovenije Svetu EU, smo opravili več obiskov pri naročnikih iz javnega sektorja. Glavne teme pogovorov so bile izkušnje s tolmačenjem na daljavo, priprave na predsedovanje in načrti glede naročanja tolmaških storitev v tem obdobju. Sogovornikom smo predstavili posebnosti organizacije tolmačenja v pandemičnih pogojih, jih povprašali o njihovih izkušnjah s tolmačenjem na daljavo, prisluhnili njihovim načrtom in jih opremili z našimi smernicami in izročki.

Prepričani smo, da je tudi zaradi teh dejavnosti Generalni sekretariat Vlade RS 25. 1. 2021 objavil **ustreznejši razpis št. 43020-3/2020** za storitve konferenčnega tolmačenja za potrebe predsedovanja Svetu EU 2021. Tako smo člani ZKTS na najboljši možni način prispevali k uspešni izvedbi slovenskega predsedovanja v drugem polletju 2021.

Bela knjiga o prevajanju

V sodelovanju z drugimi stanovskimi društvi si ZKTS prizadeva za ureditev stanja na trgu, da dejavnosti ne bi opravljal vsak s kančkom jezikovnega znanja, temveč bo strokovno, tehnično in etično ustrezno podkovan.

Na začetku leta 2019 je bila objavljena Bela knjiga o prevajanju 2018, ki predstavlja stanje in opisuje primere dobre prakse jezikovnih poklicev v Sloveniji – prevajalcev, tolmačev, lektorjev in jezikovnih svetovalcev. Gre za prvi tak dokument v slovenskem prostoru, pri katerem so sodelovala skoraj vsa društva prevajalcev, podnaslovnih prevajalcev, tolmačev in lektorjev, vse slovenske univerze, ki izobražujejo te profile, in nekatere nevladne organizacije.

Namen Bele knjige o prevajanju je podrobneje predstaviti posebnosti poklicev znanstvenih, književnih in podnaslovnih prevajalcev, konferenčnih in sodnih tolmačev ter lektorjev, zagotoviti večjo prepoznavnost prevajalskih poklicev ter vzpostaviti dialog z delodajalci in odločevalci v smeri regulacije teh poklicev z določitvijo minimalne izobrazbe in osnovnih poklicnih standardov, tudi v obliki nacionalnega registra poklicnih tolmačev, prevajalcev in lektorjev.

Služila je tudi kot izhodišče za **strokovni posvet o poklicnih standardih v prevajanju, tolmačenju in lektoriranju**, ki je potekal 23. maja 2019 v Hiši EU, kjer smo predstavnice sodelujočih društev izpostavile najbolj pereča vprašanja. Aprila 2020 je skupina strokovnih društev prevajalcev, tolmačev in lektorjev pripravila **anketo z naslovom Eno leto po Beli knjigi o prevajanju** 2018. Njena dognanja najdete na spletu[5], sledila je okrogla miza, na kateri so bili predstavljeni njeni rezultati.

5 http://belaknjigaoprevajanju.splet.arnes.si/files/2020/12/analiza-ankete_maj-2020_interpretacija-in-primerjava_kristina_grafi_v3_KONCNA-2.pdf.

Smernice za naročanje storitev prevajanja, tolmačenja in lektoriranja

Od začetka 2019 je ZKTS sodeloval pri pripravi smernic za naročanje storitev prevajanja, tolmačenja in lektoriranja, ki jih je vodilo Ministrstvo za javno upravo, sodelovala pa so tudi sorodna društva in predstavniki agencij. Oblikovali smo predloge za razpisne pogoje in merila, aktualni so bili zlasti naši pozivi k enaki obravnavi ponudnikov, zavezancev za DDV, in tistih ponudnikov, ki to niso. Precej razprave je bilo tudi o merilu članstev v društvih in združenjih, ki je bilo v zadnji različici črtano iz osnutka smernic pri vseh obravnavanih poklicih. V poletnih mesecih leta 2020 smo v pregled dobili prečiščeno različico, h kateri smo podali komentarje še glede obračunavanja DDV in tolmačenja na dogodkih na daljavo.

Po novembru 2020 je delo na smernicah zastalo, a še vedno upamo, da bodo sprejete in potrjene, da jih bodo naročniki v javnem sektorju in širše lahko čim prej začeli uporabljati kot osnovo pri pripravi javnih naročil.

Odzivanje na neprimerne razpise ali oglase za delo

Kot združenje smo se odzivali tudi na nekatere neprimerne oglase, prek katerih so naročniki iskali izvajalce tolmačenja na načine in pod pogoji, ki niso skladni s slovenskimi in mednarodnimi poklicnimi standardi. V več primerih smo jih pozvali k umiku oglasa ter tako z odločnim in utemeljenim ukrepanjem postopke javnega naročila uspeli ustaviti.

Zaradi strateških in dolgoročnih razmislekov smo sodelovali tudi pri pobudi Gibanja za dostojno delo in socialno družbo, v kateri so v sklopu raziskovalnih in civilno-družbenih pobud na področju prekarizacije dela v projektu Delati skupaj - za solidarno družbo pristopili k povezovanju jezikoslovnih poklicev ter sistemski ureditvi tega področja in delavskih pravic delavcev v jezikovnih poklicih.

Prek posvetovanj s pravnimi in tehničnimi strokovnjaki smo se začeli seznanjati z realnimi možnostmi urejanja strokovnega področja (možnostmi za vzpostavitev evidence, registra oz. zbornice jezikoslovnih poklicev), pred nadaljnjimi koraki in sklepi pa sledi razmislek, kako bi lahko v okvirih časovnih in finančnih zmožnosti področje sistemsko uredili.

Skrb za izobraževanje konferenčnih tolmačev in podpora mladim tolmačem

Redno strokovno izpopolnjevanje

ZKTS je eno redkih poklicnih združenj jezikovnih poklicev in edino na področju konferenčnega tolmačenja, pri katerem mora kandidat za včlanitev izpolnjevati določene pogoje, pri čemer se upoštevajo že pridobljene izkušnje, reference kolegov ali pa se opravi izpit pred komisijo. S tem ZKTS jamči za kakovost storitev, ki jih opravljajo njegovi člani. Za to skrbimo tudi z lastno organizacijo izobraževanj, okroglih miz in posvetov, ki so prilagojeni potrebam tolmaškega poklica, ali pa člane vabimo k udeležbi na dogodkih drugih organizatorjev.

V obdobju 2011–2022 smo organizirali:

- dva posveta za člane o splošnem stanju na trgu (2016);
- izobraževanje iz hrvaščine (dvakrat v letih 2011 in 2012, obakrat pod vodstvom tolmačke in upokojene profesorice z Univerze v Gradcu, Božice Kitičić-Prunč);
- intenzivni tečaj francoščine za tolmače (maj 2017, soorganizacija s prof. Jacqueline Raux (2 coquelicots) iz Francije);
- uporabne osnove joge za tolmače in prevajalce (november 2017, vodila Tina Košir);
- delavnico o uporabi tablice za tolmače (december 2017, vodila dr. Jana Zidar Forte);
- delavnico o rabi slovenščine pri konferenčnem tolmačenju (april 2018, vodila prof. dr. Alenka Valh Lopert, FF UM);
- delavnico *Know Your Worth*[6] (september 2019, predavateljica Julia Poger, izkušena konferenčna tolmačka in strokovnjakinja za trženje tolmaških storitev ter pogajanje s strankami).

Člane smo spodbujali tudi k udeležbi na najrazličnejših seminarjih na temo sprememb v našem poklicu (*TerpSummit* in *Innovation in Interpreting Summit* (oba v letih 2021 in 2022)) in jim posredovali vabila na izobraževanja drugih izvajalcev.

Poleg strokovne plati smo skrbeli tudi za prijetno druženje ob gledališki predstavi Theresie Walser **Taka sem kot vi, rada imam jabolka** (17. maja 2019 v MGL v Ljubljani), ki jo je zakupil AIIC in na katero smo povabili tudi številne predstavnike naročnikov, medijev in ostalih društev. Po nastopu pandemije pa smo skušali ohranjati občutek skupnosti tudi tako, da smo člane kar najbolj tekoče obveščali o paketih pomoči zaradi koronakrize in skrbeli za izmenjavo izkušenj in izkazovanje medsebojne podpore z druženji prek Zooma in Webexa.

Skrb za mlade tolmače in sodelovanje z univerzami

Skrb za podmladek je naša stalna naloga, saj lahko le s povezovanjem z njim dosežene standarde ohranjamo tudi v prihodnje. V mandatu 2011–12 smo vpeljali **enoten obrazec za prošnjo za članstvo**, da bi kandidatom olajšali pripravo prošnje ter poskrbeli za pregleden in enoten pregled podatkov.

S spremembami Statuta (2015) je združenje kot ločeno kategorijo uvedlo **kategorijo mladih članov**, da bi osebe, ki se izobražujejo za tolmače, podprlo pri vključevanju na trg. Dolgo časa je bila v načrtih tudi priprava mentorskega sistema (več v prispevku Maše Dolanc), da bi mladi člani po zaključenem študiju ob izpolnjenih pogojih lažje zaprosili za redno članstvo.

Marca 2018 smo organizirali **Medgeneracijsko druženje**, na katerem smo predstavili AIIC in mrežo VEGA in hkrati vzpostavili tesnejši stik med generacijami tolmačev. Udeležili so se ga člani združenja, študenti in diplomanti konferenčnega tolmačenja, ki so dobili prostor za predstavitve diplomskih, magistrskih oz. doktorskih del. Zaradi pandemije je drugo tovrstno druženje lahko sledilo šele nedavno, 30. septembra 2022.

6 https://kyw-seminar.com/about/

V okviru dogodka *Translating Europe Workshop*, ki ga je 9. 10. 2021 v Ljubljani organiziral Konzorcij društev jezikovnih poklicev skupaj z DGT, smo v projektu Pestrost prevajanja izvedli **tolmaško delavnico za dijake slovenskih srednjih šol**. Dijaki so spoznali poklic tolmača, vrste tolmačenja ter potrebna znanja in kompetence.

Predvsem pa ZKTS skozi vsa leta obstoja intenzivno **sodeluje z obema filozofskima fakultetama**, ljubljansko in mariborsko. Tako se lahko srečujemo s študenti in se z njimi pogovarjamo o tolmaškem poklicu, vlogi združenja, možnostih, ki jih imajo za sodelovanje z njim, o poti do samostojnega poklica in drugih poklicnih temah.[7]

Od marca do junija 2020 je tekel **študentski inovativni projekt v družbeno korist (ŠIPK) Portal jezikovnih poklicev**,[8] pri katerem je ZKTS z mentorico Jano Zidar Forte sodeloval kot strokovni partner Oddelka za prevajalstvo FF UL. Projekt je bil izbran v okviru Operativnega programa za izvajanje evropske kohezijske politike v obdobju 2014–2020. Portal na enem mestu združuje prispevke, ki na preprost in dostopen način predstavljajo jezikovne poklice, njihovo delo in storitve. Podpira izmenjavo izkušenj in dobrih praks ter zlasti mladim, ki stopajo na te poklicne poti, lajša prehod na trg dela s konkretnimi informacijami in neformalnim znanjem.

Združenje pa se vedno z velikim veseljem odzove tudi na vsa povabila na **konference v organizaciji obeh fakultet**[9] in sodeluje pri simuliranih konferencah za študente. Omeniti je vredno tudi učbenik z naslovom Osnove konferenčnega konsekutivnega tolmačenja, ki sta ga leta 2015 izdali članici ZKTS Helena Biffio Zorko in Amalija Maček. Vse to in dejstvo, da so naši člani tudi zaposleni na obeh fakultetah ali redno sodelujejo z njima, je gotovo jamstvo za kakovostno usposabljanje prihodnjih generacij tolmačev.

Komunikacijske dejavnosti

Objave na spletni strani in družbenih omrežjih

Leta 2018 je ZKTS prenovilo **spletno stran**, da bi bolj ustrezala sodobnim trendom in potrebam. V ta namen je ožja delovna skupina štiri mesece pripravljala gradivo in grafično podobo. Prenovili smo tudi logotip združenja in na tej podlagi pripravili celostno grafično podobo. Oblikovalka slednje je bila Mojca Plot.

7 5. 12. 2019 obisk **študentov Oddelka za prevodoslovje Filozofske fakultete Univerze v Mariboru**, 9. 4. 2019 udeležba na **kariernem dnevu Oddelka za prevajalstvo Filozofske fakultete** Univerze v Ljubljani, pod okriljem pobude GD za prevajanje ***#TranslatingEurope***.

8 https://jezikovni-poklici.si/

9 10. 10. 2015 smo se npr. udeležili konference v organizaciji FF LJ z naslovom Od študija do prakse - prevajanje in tolmačenje v Evropskem parlamentu, 6. 11. 2015 konference FF MB z naslovom Prevajalstvo kot poklicna možnost: Evropska komisija in prosti trg – Praktično usposabljanje za študente prevodoslovja, 15. 5. 2015 strateškega razmisleka o potrebnosti izobraževanja tolmačev, prilagoditvi študijskega programa v smeri skupnostnega tolmačenja in o integraciji mladih tolmačev na trg dela ter v strokovno združenje na povabilo prevajalskega oddelka na FF LJ, 23. 5. 2018 pa konference FF LJ in posveta o študiju tolmačenja na sodiščih in uradih.

Skozi vse štiri mandate smo izvajali komunikacijsko kampanjo javnega komuniciranja v časopisih, na javnih in komercialnih TV in radijskih postajah ter na profilih združenja na *Facebooku*, *LinkedInu* in *Twitterju*, ki smo jim dodali tudi kanal na *YouTubeu*. Z njimi smo skušali v javnost prinašati zanimive zgodbe iz sveta tolmačenja.

Na spletni strani smo aktivneje zagnali blog, ki je dobil novo rubriko **Tolmaški mikrofON**, v kateri se predstavljajo člani ZKTS. Hkrati pa je blog tudi priložnost, da na poljuden način javnosti predstavimo teme, povezane z našimi storitvami in delom. Na blogu boste med drugim našli informativen članek z nasveti za uspešna večjezična srečanja na spletu, rezultate druge ankete o tolmačenju na daljavo, duhovit zapis o upodobitvi tolmačev v sedmi umetnosti in video o evoluciji življenja tolmača v času pandemije.

Od aprila 2017 izdaja ZKTS **spletne novice ZKTS NaGlas**, katerih namen je obveščati, povezati in širiti novice med člani in zainteresirano javnostjo. Na NaGlas se lahko še prijavite na spletni strani https://zkts.si.

14. aprila 2021 je bil na **podkastu Jezikast**, ki ga ureja dr. Jana Zidar Forte, objavljen podkast o našem združenju in načrtih. Decembra istega leta pa smo se razveselili še **animiranega** promocijskega filma o konferenčnem tolmačenju in ZKTS. Z njim želimo odpraviti najpogostejše mite in zmote o našem poklicu, vse to pa narediti na zabaven in privlačen način. Izdelavo smo zaupali priznanemu akademskemu slikarju in striparju dr. Horowitzu.

Projekt Če nisi preveden, ne obstajaš (januar 2020–december 2021)

ZKTS je bil v obdobju od januarja 2020 do decembra 2021 dejaven član konzorcija društev jezikovnih poklicev, ki je izvajal projekt Če nisi preveden, ne obstajaš.[10] Cilj projekta je bil povečati prepoznavnost in poznavanje jezikovnih poklicev in storitev v okviru krepitve bralne pismenosti. Oblikovali in pripravili smo razglednice in brošure, tri krajše stripe na temo prevajanja, tolmačenja in lektoriranja, objavljali smo video prispevke na našem kanalu YouTube, člani so posneli osem tolmaških avtoportretov, poklepetali smo v podkastu Jezikast, izvedli nagradno žrebanje in srečno nagrajenko gostili v tolmaški kabini. Posneli smo tudi predstavitveni video za naše združenje in poklic.

V okviru tega projekta je 23. junija 2021 potekala okrogla miza ob 24. slovenskih dnevih knjige v Mariboru, posvečena bralni pismenosti. Prenovili smo spletno stran Bele knjige o prevajanju, pripravili promocijski videoposnetek in objavljali na družbenih

10 V konzorciju so sodelovali Društvo slovenskih književnih prevajalcev, Lektorsko društvo Slovenije, Društvo slovenskih filmskih in televizijskih prevajalcev, Društvo znanstvenih in tehniških prevajalcev Slovenije in ZKTS. Projekt je podprlo Ministrstvo za kulturo.

omrežjih (Facebook, Twitter, LinkedIn in Instagram) ter na kanalu YouTube.

Sodelovanje z industrijo srečanj

Spomladi 2021 smo se pridružili pozivom Kongresnega urada za pomoč sektorju **industrije srečanj** v okviru državnih paketov pomoči. Na podlagi vzpostavljenega partnerstva smo v Reviji Kongres[11] v želji, da bi temu sektorju predstavili svoje delo in morda odprli nove možnosti sodelovanja, objavili več člankov (What is the Secret Ingredient to Successful Events, Guidelines for Conference Intepreting in Pandemic Times, Four Tips for Successful Multilingual Meetings Online). Bili so dobro sprejeti in prepričani smo, da utirajo pot k tesnejšemu sodelovanju z industrijo srečanj.

Sodelovanje s sorodnimi tolmaškimi društvi in akterji

ZKTS se pri svojem delovanju v precejšnji meri navdihuje po delu Mednarodnega združenja konferenčnih tolmačev (AIIC), s katerim smo v zadnjih desetih letih dodatno utrdili vezi. Julija 2016 smo se predstavili na srečanju sekcije za zasebni trg (PRIMS), kar je bila odlična priložnost za izmenjavo mnenj in izkušenj s kolegi iz tujine.

Obenem smo utrdili naše vezi z združenji v regiji, zlasti s hrvaškim društvom konferenčnih tolmačev HDKP. Slednje je 27. septembra 2019 praznovalo 45. obletnico ustanovitve v Zagrebu, ki smo se je udeležili, hkrati pa s HDKP sodelovali pri organizaciji spletinarja o orodju Interpretbank.

11 https://kongres-magazine.eu/

Odzvali smo se na vabilo na 2. mednarodno konferenco **srbskega društva konferenčnih tolmačev (DSKPS/ACIS)** v Beogradu na temo novega razvoja na trgu in odziva poklica ter pomena mreženja in mednarodnega sodelovanja (junija 2019).

V letih 2011 do 2022 so se člani UO udeleževali tudi številnih dogodkov drugih organizatorjev, na katerih smo lahko spregovorili o tolmačenju:

- dogodka v organizaciji Informacijske pisarne Evropskega parlamenta v Sloveniji, Direktorata za prevajanje in tolmačenje Evropskega parlamenta in Oddelka za prevajalstvo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani z naslovom **Od študija do prakse – prevajanje in tolmačenje v Evropskem parlamentu ter okrogla miza Vloga in perspektiva malih jezikov v Evropi** (16. 10. 2016);
- pogovora z naslovom Društveno o družbenem v okviru sejma Liber.Ac v organizaciji Oddelka za prevajalstvo FF LJ z naslovom Prevajanje svetov (24. 5. 2018);
- predstavitve na Lingvističnem krožku Filozofske fakultete UL (4. 3. 2019);
- okrogle mize o pomenu slovenskega jezika in večjezičnosti v Evropskem parlamentu v Hiši EU (24. 11. 2017);
- konference in posveta Filozofske fakultete UL o študiju tolmačenja na sodiščih in uradih (23. 5. 2018);
- pogovora v organizaciji **Slovenskega raziskovalnega inštituta SLORI** o Beli knjigi in stanju na področju jezikovnih poklicev (16. 12. 2021).

Sklep

Kot je mogoče ugotoviti iz opisanega delovanja združenja v zadnjem desetletju, se moramo združenje in njegovi člani nenehno prilagajati trenutnim političnim in gospodarskim razmeram ter skladno z njimi opredeljevati svojo vlogo in utrjevati ugled poklica konferenčnih tolmačev.

Nove okoliščine, ki nas opredeljujejo, vključujejo spremembe v uveljavljanju in relativni teži določenih jezikov, uvajanje novih tehnologij in akterjev (tudi posrednikov storitev) ter nenehen pritisk na standarde in pogoje, ki veljajo pri opravljanju našega dela.

Mnogi usposobljeni tolmači se v iskanju dobrega delovnega mesta po izobraževanju selijo v tujino, vsi, ki ta poklic opravljamo, pa ugotavljamo, da je visoka kakovost storitve in prepoznavnost edino jamstvo za obstoj tega zahtevnega, a tudi navdihujočega poklica, s katerim nenehno širimo obzorja in rastemo.

Prepričana sem, da smo na združenje in njegovo delovanje lahko upravičeno ponosni, na vseh nas pa je, da enotno in solidarno tudi v prihodnje poskrbimo za njegovo dobrobit.

VIRI IN LITERATURA

Dobra praksa in smernice za tolmačenje med epidemijo koronavirusa (covid-19), marec 2020, https://www.zkts.si/images/datoteke/Nasveti_za_delo_med_epidemijo_covid-19.pdf.

ISO 24019:2022. Simultaneous interpreting delivery platforms — Requirements and recommendations, https://www.iso.org/standard/80761.html.

Kodeks poklicne etike, 13. 3. 2015, https://www.zkts.si/images/datoteke/Kodeks_ZKTS.pdf.

Mešana komisija za pripravo standardov. Slovenski standardi prakse za skupnostne tolmače, februar 2021, http://stridon.si/slovenski-standardi-prakse-za-skupnostne-tolmace/.

Pravilnik za sprejem članov, 22. 2. 2019, https://www.zkts.si/images/datoteke/Pravilnik_za_sprejem_clanov_ZKTS.pdf.

Pregelj, B. (ur). Bela knjiga o prevajanju 2018. Premiki na področju prevajanja, tolmačenja, podnaslavljanja in lektoriranja v Sloveniji. Ljubljana 2019, http://belaknjigaoprevajanju.si/files/2019/03/Bela_knjiga_cela.pdf.

Sestanki na daljavo s tolmačenjem. Priporočila za govorce. https://zkts.si/images/datoteke/Priporocila/Virtualni_sestanki_s_tolmacenjem_-_govorci_-_na_kratko.pdf.

Smernice za tolmačenje na daljavo, julij 2022, https://zkts.si/images/datoteke/Smernice_ZKTS_TnD_v2.pdf.

Statut Združenja konferenčnih tolmačev Slovenije, 22. 3. 2019, https://zkts.si/statut

Tolmačenje na sestankih na daljavo. Priporočila za organizatorje. https://zkts.si/images/datoteke/Priporocila/Tolmacenje_na_daljavo_-_org_-_na_kratko.pdf.

Tolmačenje na sestankih na daljavo. Priporočila za tolmače. https://zkts.si/images/datoteke/Priporocila/Tolmacenje_na_daljavo_-_tolm_-_na_kratko_1.pdf.

ZDRUŽENJE konferenčnih tolmačev Slovenije: 40 let: jubilejni zbornik / [glavna urednica Jana Veber]. - Ljubljana, https://www.zkts.si/images/datoteke/zbornikZKTS.pdf.

ZKTS. Odprto pismo o javnem naročilu za storitve konferenčnega tolmačenja, 3. 6. 2019, https://www.zkts.si/images/vabila-dopisi/Odprto_pismo_ZKTS.pdf.

Novo pri ZKTS: mentorska shema za tolmače in tolmačke

Maša Dolanc

POVZETEK

Tolmačke in tolmači na začetku poklicne poti se pri poklicnih in kariernih vidikih tolmačenja srečujejo s številnimi dilemami. Pri tem jim lahko v vlogi mentorjev oz. mentoric pomagajo bolj izkušeni kolegi in kolegice, ki imajo v mentorskem odnosu tudi sami koristi od mreženja in vzajemnega oz. obratnega mentorstva, tj. učenja od mlajših generacij. Takšna predaja znanj je v svobodnem poklicu morda še pomembnejša, saj samozaposleni tolmačke in tolmači nimamo strukturiranega delovnega okolja s sodelavci in sodelavkami ali organiziranimi priložnostmi za nadaljnje izobraževanje. Zato smo pri ZKTS zasnovali mentorsko shemo; ta formalizira proces predaje znanj, ki se sicer odvija neformalno.

KLJUČNE BESEDE

mentorstvo, vseživljenjsko učenje, medgeneracijsko sodelovanje, mreženje, vzajemno mentorstvo

Kakšno ceno naj postavim za enourno tolmačenje na drugem koncu Slovenije, ki mi bo vzelo ves dan? Ali tisto »čisto kratko« šepetano tolmačenje res lahko opravim brez kolega in kako naj se zavarujem pred tem, da se dogodek nenačrtovano zavleče in sama v kabini delam uro in pol? Ali naj pristanem na konsekutivo na sestanku o nepremičninskem pravu, ki bo jutri zjutraj, gradiv pa ni, saj je zadeva »čisto lahka« in naročnik običajno »prevaja« kar sam? Naj sprejmem naročilo za celodnevno simultano tolmačenje s prenosnim sistemom *tour guide* in brez kabine? Kdaj naj obračunam dodatno ali čakalno uro? Kako je z dnevnicami, nadomestili za čas potovanja in tarifami pri tolmačenjih v tujini? Naj sprejmem plačilo na minuto dejanskega tolmačenja pri tuji agenciji, ki ponuja tolmačenje na zahtevo prek aplikacije Skype, časa v pripravljenosti pa ne plača? Kje in kako naj iščem nove priložnosti za tolmačenje na prostem trgu? Se mi izplača truditi z medinstitucionalnimi akreditacijskimi izpiti, če se ne nameravam preseliti v Bruselj?

Ta in še številna druga vprašanja sem si zastavljala prva leta po končanem študiju. V tistem obdobju smo si z nasveti in vabili k sodelovanju pomagali študijski kolegi. V iskanju novih priložnosti za tolmačenje sem

se kot prva tolmačka včlanila v Jezikovno zadrugo Soglasnik, pozneje pa zaradi stikov s stanovskimi kolegi in ostajanja na tekočem z aktualnim dogajanjem na področju tolmaškega poklica in razpisov še v ZKTS.

Takšno povezovanje se je izkazalo kot izvrstna odločitev. Vseeno pa sem pri vprašanjih, kot so zgornja – kadar zdrava pamet, lastno znanje in posveti z vrstniki niso zadostovali –, potrebovala dodatno pomoč. Takrat sem se največkrat obrnila na Jano Zidar Forte, svojo nekdanjo profesorico tolmačenja. Ko gledam nazaj, sem Jano pravzaprav imela za neformalno mentorico, saj sem si jo jemala in si jo še vedno jemljem za zgled, ona pa mi je bila vedno pripravljena pomagati s konkretnim nasvetom ali kontaktom, za kar ji ostajam globoko hvaležna. Po včlanitvi v ZKTS pa sem za nasvet večkrat prosila tudi druge izkušene kolegice iz upravnega odbora. Prepričana sem, da ste tudi vi, ki berete ta zapis, v življenju imeli več mentoric in mentorjev, formalnih ali pa vsaj neformalnih; ljudi, ki so vam med študijem, na začetku poklicne poti ali pozneje pomagali z napotki, koristnimi informacijami, dobrimi praksami ali pa zgledom. Morda ste že na tisti točki svoje poklicne poti, ko znanje predajate naprej. V svobodnem poklicu je to morda še večjega pomena kot v strukturiranem delovnem okolju, saj smo samozaposleni tolmači in prevajalci bolj ali manj prepuščeni samim sebi; nadaljnje izobraževanje, karierno napredovanje in mreženje so v rokah vsakega posameznika, pomaga pa seveda vključenost v združenja ter formalne ali neformalne skupine kolegov iz stroke. Prav tu nas lahko mentorski odnos še dodatno podpre. V širšem smislu pa mentorstvo presega meje strogo poklicnega sveta, saj se vse življenje učimo od drugih in drugi od nas. Sodelovanje in učenje sta bila navsezadnje odločilna dejavnika, ki sta nam, homo sapiensom, dala največjo evolucijsko prednost pred sorodnimi vrstami (Bregman 2019).

Zato smo se pri ZKTS po vzoru številnih drugih sorodnih združenj (Universitas Austria, AUSIT, ITIA) odločili ta naravni proces predaje znanja nekoliko formalizirati in nastala je mentorska shema. Tolmačke in tolmači na začetku poklicne poti se zdaj z vprašanji in dilemami lahko obrnete na svojega mentorja ali mentorico, in to brez slabe vesti, da bi »gnjavili« starejše kolege. Tako mentoriranka in mentoriranec kot mentor in mentorica se bosta namreč prostovoljno podala v mentorski odnos, prav tako pa se bo vsak par vnaprej dogovoril, kako pogosti bodo njuni kontakti in na katerih

področjih bosta delala, časovno obdobje pa bo omejeno na 8 mesecev (od 1. februarja do 30. septembra vsako leto). Prednost mentorske sheme je tudi v tem, da se bodo v mentorskem odnosu povezali tudi tolmači in tolmačke, ki se osebno še ne poznajo. To je še ena obojestranska prednost; vemo namreč, kako pomembna je mreža dobrih stanovskih kolegov.

Za konec gre med pozitivnimi vidiki mentorstva omeniti še v zadnjem času vse bolj opevano vzajemno ali obratno mentorstvo. Pri takšnem odnosu ne gre (le) za posredovanje znanj starejših/izkušenejših kolegov mlajšim/začetnikom, temveč (tudi) za učenje starejših od mlajših (Veingerl Čič, 2019). Vzemimo za primer družbena omrežja kot orodje za trženje in mreženje ali razmah tolmačenja na daljavo. Ali pa tablični računalnik kot pripomoček za tolmačenje, ki lahko popolnoma nadomesti papirnati blok za zapisovanje in prenosnik za priprave na tolmačenje (navdušena privrženka te tehnologije je tudi pišoča).

V upravnem odboru smo veseli, da po dolgoletnih namerah s splovitvijo mentorske sheme delamo korak naprej v smeri povezovanja in posredovanja znanj, ter radovedni, kakšna nova poznanstva in uvide bodo mentorski odnosi obrodili. Več informacij o mentorski shemi lahko najdete na zkts.si/o-zkts/mentorstvo. Veseli bomo vaše prijave, pa tudi povratnih informacij, predlogov in vprašanj, ki jih lahko naslovite na mentorstvo@zkts.si.

VIRI IN LITERATURA

Bregman, Rutger. 2020. *Humankind: a hopeful history.* New York: Little, Brown and Company.

Veingerl Čič, Živa. 2019. *Obratno mentorstvo v luči medgeneracijskega sodelovanja in staranja delovne sile.* Maribor: POLET. https://projekt-polet.si/wp-content/uploads/2019/11/POLET-gradivo-regijski-posvet-1-MAIL.pdf.

Konferenčni tolmači in čarovniki
Intervju z Milojko Popović

Ob 50-letnici delovanja ZKTS se želimo spomniti začetkov konferenčnega tolmačenja v Sloveniji in vseh tistih, ki ste in so orali ledino in ta poklic sploh pripeljali v Slovenijo. Milojka, kako se spominjaš tistih let, če se ne motim, si ravno zaključevala študij?

Vsekakor moram najprej omeniti Boženo Zakrajšek, ki je bila pozneje morda malce kontroverzna osebnost, ampak brez nje društva ne bi bilo. Brez nje tudi Marjola ne bi mogla toliko narediti, zato bi res rada poudarila njeno vlogo. Božena je bila namreč zaposlena v ljubljanskem Magistratu in ga je nekaj časa tudi vodila. V sodelovanju s Protokolom Slovenije je pravzaprav organizirala prve oblike tolmaškega izobraževanja pri nas. Takrat je s pomočjo svojih poznanstev uspela povabiti tri profesorje iz graškega inštituta za tolmačenje, da so prišli v Ljubljano in izvedli tečaj, na koncu teh tečajev pa so imeli udeleženci tudi izpit. Božena je takrat našla skupino perspektivnih posameznikov, da so se udeležili tega tečaja. Res je, jaz sem bila takrat še študentka, to je bilo leta 1971.

Torej se je v resnici začelo z osebno pobudo.

Ja, Božena Zakrajšek je sicer končala gimnazijo v Mariboru in po maturi obiskovala Inštitut za tolmačenje v Gradcu, v Ljubljani takrat nismo imeli stikov z njo. Dr. Erich Prunč je bil takrat njen mentor in kolega, mislim, da sta bila približno ista generacija.

Milojka Popović

Ko je končala študij, je rekla: »Jaz bi pa nekje delala kot tolmač.« In je prišla v Ljubljano. Nekako je v sodelovanju s protokolom nagovorila takratnega predsednika skupščine mesta Ljubljana oz. ne vem, kakšen je bil točno njegov uradni naziv, da bi župan Ljubljane začel malo bolj sistematično organizirati srečanja s tujimi obiskovalci, ki so takrat že začeli prihajati v Ljubljano. Na njeno pobudo so tako ustanovili pri županstvu podjetje Magistrat, ki se je ukvarjalo z organizacijo srečanj, tudi z organizacijo tolmačev

tečaj o osnovah, metodi in tehniki pogovornega konsekutivnega in simultanega prevajanja

MAGISTRAT LJUBLJANA

UDELEŽENEC: Milojka Popović

JE USPEŠNO OPRAVIL TEČAJ O OSNOVAH, METODI IN TEHNIKI POGOVORNEGA KONSEKUTIVNEGA IN SIMULTANEGA PREVAJANJA IZ ANGLEŠČINA JEZIKA

Dr. NIKOLAJ SALNIKOV

Dr. JOSEF FARBER

Potrdilo o udeležbi na tečaju, 1972 (arhiv M. Popović)

in vseh drugih storitev, povezanih z dogodki. Ko so to resno zagnali, se je izkazalo, da ni tolmačev. Protokol je že prej malce jamral, da je pomanjkanje, to vem, ker je bil takratni šef protokola moj stric. Za tolmačenje so takrat najemali profesorje s Filozofske fakultete, potem so imeli enega svojega zaposlenega, Rusa, ki je tolmačil ruščino, ampak je menda enkrat ob kosilu zaspal, pozabil je tolmačiti, pač ni bil profesionalec.

Torej je že takrat na podlagi graške izkušnje s šolanjem obstajalo zavedanje o pomenu specializiranega usposabljanja?

Res je, Božena se je pozneje povezala tudi s Polytechnic School of Central London, kjer je kot predavateljica delala znana tolmačka Pat Longley. Tam so šolanje tolmačev organizirali že vsaj 15 let, preden smo se v Sloveniji začeli s tem ukvarjati. Tako je Božena, v sodelovanju s Protokolom, povabila Pat v Ljubljano, srečala se je z menoj in kolegico Tanjo Kolenc Koprivc, ki sva bili kandidatki, da se greva potem šolat v London. Na ta način se je začelo izobraževanje v Londonu. V okviru tega izobraževanja smo bile v Londonu Tanja, Metka Granuar, Nadja Zidarič, za španščino Jasmina Markič in Zarja Perovšek. Mislim, da nas je bilo šest ali sedem, ki smo potem v organizaciji protokola in delno Magistrata obiskovale to šolanje v Londonu, večinoma smo dobile tudi štipendijo. Mene je nekaj štipendiral protokol, nekatere druge pa Magistrat. Tu je bilo pravzaprav profesionalno izobraževanje prvič del razvoja tolmačenja v Sloveniji.

Kako pa je potekal sam študij, kakšne so bile jezikovne kombinacije?

Študirali smo samo v tujih jezikih, jaz sem imela angleščino in nemščino. To je bil največji problem. V kopiji moje diplome se vidi: iz nemščine v angleščino in iz angleščine v nemščino, kar je bilo izjemno zahtevno zame, ker pred tem nemščine aktivno nisem skoraj nič uporabljala. Na začetku je bila to čista muka. Eno leto so v Londonu celo razmišljali, da bi organizirali srbohrvaščino, ker je bilo nekaj kandidatov iz takratne Jugoslavije, ampak za to enostavno niso dobili ustreznih profesorjev. Tako smo vse delali samo v tujih jezikih.

Kakšnih dodatnih samostojnih vaj pa niste mogle delati, da bi medsebojno vadile na primer v kombinaciji s slovenščino?

Ni bilo časa. Imeli smo tako natrpan redni program, da absolutno ni šlo. Še ob sobotah in nedeljah smo morali predavanja pripravljati sami, tako da ni bilo možnosti. Poleg tega se seveda slovenščina v nobenem primeru ne bi mogla uradno priznati, ker je niso organizirali, poleg tega je treba vedeti, da takrat, torej leta 1972 in 1973, slovenščina kot kongresni ali konferenčni jezik sploh ni obstajala. Že srbohrvaščina se je prvič pojavila šele leta 1961 na prvi konferenci neuvrščenih v Beogradu. Takrat so politiki v Beogradu Pat Longley prosili, da organizira prvo skupino tolmačev, ki so naši poznejši kolegi za srbohrvaščino.

To so bili torej začetki izobraževanja in usposabljanja. Kaj pa poklicni status?

Izobraževanje in poklicna usposobljenost je bila ena plat, druga pa je bila ta, da takrat v 70. in 80. letih prejšnjega stoletja v družbi niso priznavali tolmačenja kot poklic, nismo bili obrtniki, ne umetniki, niso nas ne socialno ne politično priznavali. To je pomenilo, da se nismo mogli nikjer poklicno in profesionalno uveljavljati. Zelo banalen primer, ki to dokazuje: nismo se mogli pokojninsko zavarovati. Tukaj pa je v ospredje prišla Marjola s svojimi prizadevanji. Ona je potem resnično zelo veliko naredila za poklic, hodila je od Poncija do Pilata, od enega ministra do drugega, da so nas le priznali kot eno poklicno skupino v neki klasifikaciji poklicnih skupin. Prej smo bili sumljivi elementi, zelo enostavno povedano, saj smo bili aktivni, stalno v stiku s tujci, takrat to ni bilo ravno dobro sprejeto. Hkrati pa nismo bili nikjer organizirani: nismo bili v sindikatih, nismo bili v SZDL, Socialistični zvezi delovnega ljudstva Slovenije in krovni organizaciji SZDL Jugoslavije, čeprav so tam svoje mesto našli vsi drugi poklici, celo umetniki, čarovniki. No, pozneje smo padli v isto skupino s čarovniki.

Kdo pa so bili takrat vaši naročniki, Magistrat ali še kdo drug? Ste delali bolj na državnih obiskih? Kakšen je bil tolmaški trg v sedemdesetih letih?

Trga ni bilo. Mama me je na začetku vedno spraševala: »Od česa boš pa živela? Kdo ti bo dal delo?« To je zelo realna dilema. Pri nas v Sloveniji je tudi Magistrat začel organizirati mednarodne sestanke in srečanja, tako da smo preko njih malce prišli do potrebnih stikov. Delno smo imeli tudi srečo. V Sloveniji je bilo takrat – mislim, da še zdaj tako – veliko eminentnih strokovnjakov, znanstvenikov in profesorjev na nekaterih področjih, recimo livarstvo, gradnja predorov ipd. Ti profesorji so imeli mednarodne stike in so hodili v tujino na različna srečanja njihovih zvez in organizacij. Zavedali so se, da ima tudi Slovenija pravzaprav kaj ponuditi na tem področju in so začeli vabiti te organizacije, da pridejo v Slovenijo. Tako smo počasi začeli dobivati kakšna naročila.

Seveda pa je bila priprava na takšne specializirane sestanke grozna. Moj prvi kongres je bil leta 1974. Maksiofacialna kirurgija iz nemščine v angleščino. Ko sem to oddelala, se mi zdi, da sem pravzaprav skoraj naredila drugo diplomo ali doktorat, res je bilo zahtevno. Trg mednarodnih srečanj se je šele oblikoval. Poleg znanstvenih srečanj smo tolmačili na kongresu, ki ga je vsaka štiri leta organizirala Zveza komunistov Slovenije in so imeli svoje goste, SZDL ravno tako. Potem so prihajala naročila prek protokola. Takrat je bila Slovenija socialistična republika in ves diplomatski zbor je seveda deloval

v Beogradu. Na novo imenovani diplomati so prihajali v Slovenijo na nastopne obiske in takrat smo tudi dobili možnost tolmačenja. In potem počasi tudi na pomembnejših tujih obiskih. Spomnim se teh začetkov, ko so me nekajkrat angažirali. Ko je sicer prihajala visoka delegacija iz Beograda, so imeli s seboj kolega za srbohrvaščino in je on delal tukaj v Sloveniji vse tisto, kar je razumel. Ko pa so začeli zavedni Slovenci na takih obiskih govoriti slovensko, sem pa jaz prišla na vrsto oz. slovenski tolmači.

Danes si mlajši tolmači to kar težko predstavljamo. Kdaj pa je po tvojem prišlo do tega preloma, da se je uporabljalo recimo več slovenščine ali je bilo odvisno od naročnika?

To je šlo zelo zelo počasi. Spomnim se dveh pokojnih profesorjev, ki sta se odločila, da bosta na otvoritvi konference govorila slovensko, pa naj se Beograjčani in Hrvati postavijo na glavo. Skratka, vse se je začelo z ozaveščenimi Slovenci. Se pa tudi spomnim obiska nekega veleposlanika v Ljubljani, ko sem tolmačila njegov obisk pri predsedniku takratne skupščine. Šlo je za starejšega tovariša, ki je preživel dosti poklicnega življenja v Beogradu. Ko so me predstavili kot njegovo tolmačko in je zaslišal moje ime, je začel govoriti v srbohrvaščini, sredi Ljubljane, v slovenski skupščini. Meni se je to zdelo čudno. Najprej sem mislila, da mu je mogoče lažje v srbohrvaščini, ker je veliko delal v Beogradu. Po nekaj minutah pa se mi je zdelo malce preveč in sem rekla: »Saj zaradi mene lahko govorite slovensko.« In je rekel: »A res? Nisem vedel, ker se pišete Popović.« Že to jasno pokaže, kako vseprisotna je bila srbohrvaščina tudi v Sloveniji, slovenščina uradno skoraj ni obstajala.

Milojka Popović je na mednarodni konferenci ZKTS leta 2018 predstavila svoje izkušnje s tolmačenjem na ad hoc kazenskih sodiščih (foto: Martin Jelovšek)

Kaj pa potem ustanovitev združenja, se spomniš tistih let, konec leta 1972 oz. vpis v register leta 1973?

Na ustanovnem sestanku decembra 1972 me ni bilo, ker sem bila v Londonu. Pred tem, ko so se začenjali ti tečaji, so me kot študentko spustili zraven samo zaradi prijateljstva z Boženo Zakrajšek, saj sem bila štiri do pet let mlajša generacija. Kakor sem poudarila na začetku, pa je bila tudi ustanovitev takratnega društva izključno na pobudo Božene Zakrajšek, ki je našla posameznike, najprej za tečaje, nato pa je bila s par somišljeniki med ustanovitelji društva tolmačev, po vzoru srbskega društva. To je treba vedeti, njene vloge se je treba

zavedati, ne glede na vse, kar se je zgodilo pozneje. Božena je bila morda neke vrste dvoživka. Zelo rada je tolmačila, bila pa je tudi zelo rada organizatorka ali celo »šefica« in je zaradi tega prišla v konflikt z nekaterimi tolmači, ko jih je najemala kot vodja Magistrata in pozneje kot vodja kongresnega oddelka Cankarjevega doma. Bila je v konfliktu z marsikom, tudi z mano, ampak kar drži, drži, in njeno vlogo pri začetkih usposabljanja in društva je treba poudariti. Ona je tista, ki je dobila kontakte vseh teh tolmačev, tudi prek mednarodnih stikov. Poznala je kolege in kolegice v tujini in je prek njih prišla do nekaterih naših kolegic in potem članov društva.

Takrat ni bilo organiziranih, formalnih programov izobraževanja, kot so sedaj študijski programi za tolmačenje, zato je bilo verjetno društvo oz. po letu 1988 združenje edino, ki je povezovalo posameznike, ki so opravljali to dejavnost.

Ja, za status tolmača in za standarde kakovosti je bilo izjemno pomembno, da smo imeli svojo organizacijo, takrat še društvo. Vsakemu posamezniku je bilo lažje zunaj nastopati z legitimacijo članstva društva. Je pa treba povedati še nekaj. Ko se je ustanavljalo naše društvo, sta že obstajali sorodni društvi – eno v Beogradu in drugo v Zagrebu. Nekateri med nami smo imeli stike s tolmači v Beogradu in Zagrebu, zato ker so nas rekrutirali takrat, ko oni niso mogli popolniti svojih ekip. Hrvati so imeli dosti kongresov in srečanj in so se začeli obračati na nekatere med nami, ki smo lahko delali iz srbohrvaščine v angleščino, nemščino, francoščino itn. Potem smo se začeli z njimi malo pogovarjati, kako funkcionirajo, kaj je njim lažje kot nam. Ne vem, če mlajši kolegi sploh vedo, ampak takrat smo ustanovili Zvezo društev in združenj konferenčnih tolmačev Jugoslavije. V tistem času je bilo namreč v Jugoslaviji moderno, bi lahko rekli, ustanavljati zveze. Dimnikarji so imeli svojo jugoslovansko zvezo, peki itn. Tako smo se zaradi boljšega uveljavljanja v družbi in pri politiki tudi mi, vsa tri združenja oz. društva, takrat odločili, da ustanovimo zvezo. Ta zveza je sicer dosegla marsikaj, nekaj formalno, veliko več pa neformalno. Nekateri kolegi iz Beograda so delali že od leta 1961, od prve konference neuvrščenih – in so že imeli stike z AIIC-om. Mi v Ljubljani takrat še nismo vedeli, kaj AIIC sploh je. Marjola je bila prva, ki je med študijem v Ženevi slišala za AIIC in je začela tudi nas spodbujati, da bi se mogoče v okviru AIIC-a nekako našli. Ko smo imeli zvezo, je bilo lažje komunicirati z njimi, vendar je bilo članstvo omogočeno le posameznikom.

Povezave z mednarodnimi združenji so zelo pomembne, tudi nedavno med epidemijo smo videli, ko smo se začeli ukvarjati s tolmačenjem na daljavo, kako dragocene so bile te vezi in stiki s sorodnimi združenji, od katerih je mogoče povzeti ali preoblikovati dobre prakse, uporabne dokumente, smernice. Verjetno ste takrat na začetku tudi v društvu tolmačev potrebovali neke osnovne dokumente, standarde, etični kodeks, pogoje dela.

Tako je, tukaj nam je bil AIIC naklonjen. Poznali so situacijo v Jugoslaviji in so nam pomagali s tem, da so nam dali na voljo vse te dokumente. Naše društvo je imelo popolnoma enako pogodbo o delu za tolmače, kot so jo uporabljali člani AIIC. Velikokrat smo se pri naših naročnikih sklicevali na standarde AIIC-a, za nas je bilo takrat to pomembno, za te dokumente je poskrbela Marjola.

Standardi dela so seveda pomembni in še danes je ključno, da zagovarjamo iste standarde na nacionalni in mednarodni ravni.

Res je, čeprav smo včasih delali v nemogočih fizičnih pogojih, v montažnih kabinah, omarah, celo v dvigalih. Ja, enkrat so me v Hotelu Union posadili v dvigalo, ki so ga seveda blokirali, zato da me niso neposredno slišali v dvorani, ker druge kabine ni bilo. To so bili res nemogoči pogoji. Seveda pa smo se kot združenje in posamezniki trudili, da bi uveljavljali malo več teh tehničnih in profesionalnih standardov. Ko so nam rekli: »Delali boste deset ur na dan,« takrat smo se sklicevali na AIIC-ove standarde in standarde ISO, ki jih je AIIC v bistvu pomagal oblikovati. Spomnim se, ko smo delali na srečanju Mednarodne organizacije Rdečega križa v Beogradu, tako rekoč *od jutra od sutra*, smo rekli. Od osmih do dveh, potem pol ure za kosilo in naprej do desetih zvečer. Spomnim se, da je imela predsedujoča prižgan mikrofon, ko je nekdo prišel k njej in rekel: »Ja, ampak prevajalci morajo tudi na večerjo.« Ona pa je odvrnila: »Ma ne. Pa i oni su ljudi, je'l.«

Kako pa ocenjuješ poznejši razvoj trga za slovenske tolmače, po osamosvojitvi in pozneje?

Veliko se je spremenilo z vstopom Slovenije v Evropsko unijo. Tudi osebno za nas so prišle velike razlike, ker so nas začeli angažirati posamično. Prej smo delali v ekipah. Ko je bilo recimo neko srečanje, smo dobili naročilo za tri ali štiri jezike, nekdo je organiziral to ekipo in vedno je bil na nek način ta ekipni duh med nami, občutek pripadnosti, celo tovarištva. To se je potem po vstopu v Evropsko unijo popolnoma spremenilo. Postali smo popolni individualci, da ne rečem individualisti, čeprav sedimo v velikih ekipah z 20 do 27 jeziki.

Naj ponazorim z anekdoto: delali smo na nekem kongresu o visokogradnji, to je bil še čas, ko ni bilo interneta in nismo mogli priti do gradiva, do terminologije. Vsi tolmači iz sicer različnih krajev smo se zbrali v Portorožu popoldne prej, preden se je sestanek začel. Sedli smo skupaj, vsak je za svojo jezikovno skupino pripravil terminologijo, ki smo jo primerjali, dodajali itn. Eden od kolegov je bil zelo znan hrvaški muzikolog in profesor klavirja na konservatoriju v Zagrebu, ampak je bil vse prej kot tolmač, vendar je znal pet jezikov in smo ga dostikrat morali uporabiti. Mi smo se učili, primerjali izraze, študirali do enih zjutraj, on pa je nekam izginil in sploh nismo vedeli, kaj je z njim. V ekipi je bil tudi dr. Prunč, skupaj z njim smo se ostali učili kot pridni šolarčki. Naslednji dan se začne kongres in ta naš zagrebški kolega seveda terminologije ni obvladal. Zaradi svoje jezikovne kombinacije je bil rele (op. *vmesni tolmač*) iz italijanščine za Prunča, zame in še nekoga. In naenkrat: »Ovo je jedna vrsta betona.« Dobro, prvič še rečemo tako. Potem: »Ovo je ponovo neka, ali druga vrsta betona.« Trikrat ali štirikrat so bile »neke vrste betona«. Odtolmačili smo, kakor je kdo vedel in znal, ampak ko je bilo kongresa konec, smo morali držati dr. Prunča nazaj, da ga ni zadavil. Zakaj? Zato, ker ti tak tolmač v ekipi popolnoma nič ne pomaga. Lahko si sam še tako priden, vesten, obvladaš vso terminologijo, pa je ne moreš uporabiti zaradi lenobe svojega kolega.

Res je, tudi tolmaška ekipa je tako močna, kot je močan njen najšibkejši člen, zato pa imamo povsod tako visoke pogoje dela.

Tako je. Ampak po drugi strani smo v teh naših ekipah doživeli ogromno prijetnih trenutkov, družili smo se, skupaj smo hodili ven in podobno. To se je potem delno z osamosvojitvijo Slovenije in pozneje z vstopom v EU izgubilo, ker smo izgubili stike s kolegi. Predvsem potem, ko so nas začeli individualno najemati v Bruslju in smo začeli nastopati kot posamezniki. Zelo žal mi je za mlajše kolege, ki tega duha skupnih priprav na tolmačenje niso doživeli. Pa tudi sestanki so danes čisto drugačni, pogosto nimaš celotne slike, ko padeš na neko obravnavo, hitro se čutiš odtujenega od vsebine, ki jo tolmačiš.

Osebni stiki so seveda tudi danes pomembni in tisti, ki resnično povežejo. Kaj pa je danes vloga ZKTS? Ali pa v prihodnosti, naslednjih 10 letih ali, upajmo, 50 letih?

Se bojim, da bo poklic, kot smo ga poznali, kmalu izumrl. Tolmačenja bo vedno manj, zato ker vsi govorimo angleščino kolikor toliko dobro. Nam se je že dogajalo, da so delegati včasih bistveno bolje obvladali angleščino, kaj šele strokovne termine, kot tolmači. Realno gledano, tako pač je. In občasno, ko smo tolmačili za SCIC (Evropsko komisijo) in smo delali do pol sedmih zvečer, potem smo po vseh pravilih lahko šli domov, se je sestanek nadaljeval, kot da ni bilo nobene prekinitve, nobene ovire za nadaljnje delo. Zame osebno je bil to znak, da čez kakšnih deset let poklica tolmača ne bo več.

Ampak da ne bi tako pesimistično končali, naj poudarim, da združenje danes še vedno ima svojo vlogo. Prvič, da povezuje ljudi, ki jih zanima ta stroka, a jih povezuje malo bolj osebno med seboj, skrbi za kolegialnost. Da absolutno vedno znova poudarja strokovnost, standarde, pripadnost poklicu. Da ne bo šlo v to smer, v katero se nakazuje, da mednarodne organizacije skušajo izkoristiti posameznike iz Slovenije za svoje interese in to na škodo kolegov, na škodo poklicnih standardov, pogojev dela. Tukaj mislim, da bo združenje še kar nekaj časa imelo svojo vlogo.

Kakšen pa je danes dober tolmač? Kakšne lastnosti mora imeti?

Prva in najpomembnejša lastnost je gotovo radovednost. Žal, jaz sem pri poučevanju skozi leta opazila, da je vse manj radovednih študentov, zdaj pa tako že ne poučujem več na fakulteti. Ampak pogosto sem jih vprašala: »A se kdo zanima za šport?« (Odkimajo.) Če je kakšen fant, še morda dvigne roko. Ampak radovednost je tukaj potrebna. Zakaj? Zato, ker šport ni samo šport, šport ima terminologijo, ki se uporablja tudi na drugih, posebej političnih področjih, na primer 'Let's kick off this meeting'. Če ne veš, kaj je *kick off*, kaj boš rekel? Ali pa 'Let's tee off now' ali pa na primer, takrat ko je Slovenija kandidirala za članico EU, 'Slovenia's pole position is something to be admired'. Kakšen je zdaj ta položaj Slovenije? Skratka, če te šport ne zanima, te mora zanimati vsaj tisto, kar se ti lahko pojavi pri tolmačenju. Ali pa npr. v času evropskih ali svetovnih nogometnih prvenstev. Pridemo na sestanek zjutraj na SCIC-u, predsedujoči pravi: »Uuu. Lepo ste se odrezali Italijani, ne vem, kaj naj rečem, kaj smo mi počeli.« *What?* Italija in Francija sta prejšnji večer igrali pomembno tekmo na evropskem prvenstvu. Ja, če poznaš *background*, je bistveno lažje tolmačiti. Pa širina je potrebna. Dobro, zdaj že predavam in je bolje, da neham.

Pomen tolmaške prakse za izobraževanje tolmačev

Aleksandra Nuč Blažič

POVZETEK

Tolmaška praksa je del univerzitetnih kurikulov za izobraževanje tolmačev, že odkar so bile ustanovljene prve izobraževalne ustanove v Evropi. Praktično usposabljanje, ki je na začetku obsegalo v prvi vrsti vadbene konference, se je do danes zelo razvilo tako glede tolmaških okolij kot tudi inovativnih pedagoških pristopov. V prispevku je podrobneje predstavljena tolmaška praksa na drugostopenjskem študijskem programu Prevajanje in tolmačenje Oddelka za prevodoslovje Filozofske fakultete Univerze v Mariboru v sodelovanju s Sodiščem EU, Informacijsko pisarno Evropskega parlamenta v Sloveniji in na znanstveno-strokovnih konferencah matične ustanove.

KLJUČNE BESEDE

konferenčno tolmačenje, tolmaška praksa, izobraževanje tolmačev, tolmaški kurikulum, vadbene konference

Tolmačenje ima večtisočletno tradicijo, njegovi začetki najverjetneje segajo v Mezopotamijo. Samo konferenčno tolmačenje, kakršnega poznamo danes, pa se je začelo intenzivneje razvijati šele v 20. stoletju, potem ko je francoščina izgubila prevladujoči položaj kot jezik diplomacije (Delisle 2014, 1). Prve večje potrebe po tolmačih so se pojavile po prvi svetovni vojni, ker visoki pogajalci iz ZDA in Združenega kraljestva niso v zadostni meri obvladali francoskega jezika in so posledično potrebovali tolmače (Herbert 1978, 5–6). Tolmačenje se je v tem obdobju začelo uporabljati tudi na multilateralnih forumih, vendar takratni tolmači povečini niso bili poklicno usposobljeni, temveč so bili pripadniki različnih poklicnih skupin z odličnim znanjem jezikov. V tem obdobju sami tolmačenja še niso zaznavali kot poklic, tolmaško delo pa tudi v širši družbi še ni bilo priznano kot tako (Baigorri-Jalón 2014, 15).

V tem času so se začele pojavljati tudi prve možnosti usposabljanja. Eno izmed prvih, namenjeno simultanemu tolmačenju, je organizirala Mednarodna organizacija dela (MOD) leta 1928 (Baigorri-Jalón 2014, 254). Samo leto pozneje je bil ustanovljen prvi inštitut za izobraževanje tolmačev v Heidelbergu, ki je sprva deloval v okviru Visoke

trgovske šole v Mannheimu, leta 1933 pa je postal del Filozofske fakultete Univerze v Heidelbergu (Universität Heidelberg).

Pomemben vpliv na razvoj tolmačenja je imela tudi Ženeva, ki je v letih med obema svetovnima vojnama postala pomembno konferenčno središče, saj so v mestu imele sedež tri pomembne mednarodne organizacije, in sicer Društvo narodov, MOD in Rdeči križ. V času pomembnejših sestankov so prihajale v Ženevo mnoge delegacije s spremljajočim osebjem, kar je bistveno vplivalo na povpraševanje po tolmačenju in tolmačih v svobodnem poklicu (Baigorri-Jalón 2014, 122–219). Zaradi vedno večje potrebe po tolmaških storitvah je Antoine Velleman[1] leta 1941 ustanovil inštitut za tolmače v Ženevi, imenovan Ecole d'interprètes de Genève (EIG), kjer so se v prvem obdobju osredotočili izključno na poučevanje konsekutivnega tolmačenja (Baigorri-Jalón 2014, 108, 131–221). Ena izmed prvih diplomantk ženevskega inštituta, France Skuncke, je bila leta 1946 angažirana kot prevajalka in tolmačka za delo na nürnberških procesih, kjer je najprej opravila dvomesečno usposabljanje, nato pa je na obravnavah tolmačila simultano. Po zaključku procesov je v prispevku v reviji *L'Interprete* pozvala ženevsko šolo, da v svoj kurikulum uvede tudi poučevanje simultanega tolmačenja (Gaiba 1998, 146).

Iz tega kratkega uvoda izhaja, da sta bila pri tolmačenju usposabljanje in praksa že od samega začetka tesno povezana. Antoine Velleman je kot ustanovitelj ženevske šole menil, da so za poučevanje tolmačenja primerni predvsem tolmači iz prakse, zaradi česar jih je tudi angažiral za delo na ženevski šoli (Rumprecht 2008, 264). Tako je začela v 50. letih prejšnjega stoletja neposredno iz tolmaške prakse nastajati teorija. Aktivni konferenčni tolmači, kot npr. Jean Herbert (1952), so na podlagi svojih izkušenj objavili strokovne publikacije o tolmačenju (Kalina in Barranco-Droege 2022, 321–322) ali o tehniki zapisovanja pri konsekutivnem tolmačenju, kot npr. Jean-François Rozan (1956; Ahrens in Orlando 2022, 35). Tudi v poznih 70. letih je bilo na primer razširjeno mnenje, da mora biti izobraževanje zastavljeno tako, da bodo študenti tolmačenja po študiju povsem pripravljeni na prve profesionalne tolmaške nastope (Keiser 1978, 11). Tako je torej povezanost med prakso in usposabljanjem tudi v poznejših letih ostala v ospredju razmišljanj ob zasnovi tolmaških kurikulumov.

V prid bolj praktično naravnanega izobraževanja je zagotovo govorila podmena, da je sposobnost tolmačenja prirojena in da pri izobraževanju tolmačev ni potrebna posebna in poglobljena didaktika poučevanja. Spričo dejstva, da so se prvi konferenčni tolmači izoblikovali med delom na konferencah, je bilo to razmišljanje povsem razumljivo (Kalina 2000, 8–9).

Tradicionalne učne metode na podlagi lastnih anekdot (Washbourne 2020, 600) in preskriptivno naravnana teorija, ki so jo izoblikovali tolmači iz prakse na podlagi svojih individualnih pristopov v izobraževanju, pa danes ne zadostujejo več za potrebe univerzitetnih študijskih programov, ki bodo pripravili tolmače na delo (Kalina 2000, 10). Prav tako je mogoče razumeti uvedbo prvih usposabljanj in nastanek prvih tolmaških

1 Velleman je bil sam prej tolmač v svobodnem poklicu za Društvo narodov (Baigorri-Jalón 2014, 62).

izobraževalnih ustanov kot dokaz za to, da tolmači niso le rojeni, temveč da jih je mogoče izoblikovati tudi v procesu izobraževanja (Baigorri-Jalón 2014, 252–254).

Današnji tolmaški kurikulumi tako vključujejo tudi poglobljena teoretska spoznanja s področja tolmačeslovja, ki so pomembna za to, da se študenti ne osredotočajo le na navidezno identiteto posameznih besed in njihov prenos v ciljni jezik, temveč da tudi na meta ravni razumejo funkcijo prevajalskih/tolmaških produktov ter prevajalcev/tolmačev v širšem jezikovnem, kognitivnem in sociokulturnem kontekstu (Prunč 2013, 24–29).

Pomen pridobivanja tolmaške prakse danes

V procesu izobraževanja je kljub temu ostala prisotna želja po pridobivanju čim bolj realnih praktičnih izkušenj pri tolmačenju. Tako so postale t. i. vadbene konference (mock conferences) pomemben del tolmaških vaj na mnogih izobraževalnih ustanovah za tolmačenje v 70. letih (Longley 1978, 50). Pri tem gre za simulacijo realnih konferenc, na katerih tolmači na trgu dejansko tolmačijo simultano in/ali konsekutivno. Enako kot na realnih dogodkih študenti na vadbenih konferencah tolmačijo npr. pozdravne besede, nato sprejetje dnevnega reda, temu sledijo posamezni znanstveni ali strokovni prispevki, različna poročila, nato razprava ter sklepne besede, tolmačijo pa se tudi simulirani nagovori ob kosilih ali večerjah (Keiser 1978, 11–12).

Tolmaška praksa se danes izvaja tako v realnem okolju kot tudi v predavalnicah. Kot pomemben vidik organizirane študentske prakse v realnem okolju Maček in Schlamberger Brezar (2018, 54) izpostavljata dejstvo, da študenti pri praksi mnogokrat navežejo dolgoročno sodelovanje z naročniki, pri katerih so prakso na trgu opravljali, ali pri njih dobijo celo zaposlitev. Izvajanje prakse v predavalnicah pa vključuje sodobne didaktične pristope. Pan pri usposabljanju tolmačev uporablja na primer metodo t. i. situacijskega učenja s ciljem pripraviti študente za simultano tolmačenje tako, da bodo sposobni razvijati profesionalne odnose v prihodnosti. V ta namen je razvila učno enoto, v kateri je povezala vaje iz predavalnice s prakso v realnem okolju z upoštevanjem posameznih tolmaških faz: od priprave znanja in oblikovanja norm za ocenjevanje do implementacije najrazličnejših konferenčnih aktivnosti, povezanih s simultanim tolmačenjem (Pan 2016, 107–123).[2]

Tudi na področju skupnostnega tolmačenja se uvajajo nove metode poučevanja, ki jih je mogoče uporabiti tudi za konferenčno tolmačenje. Hlavac et al. izvajajo metodo t. i. medpoklicnega izobraževanja (interprofessional education), pri kateri se srečajo študenti iz dveh ali več različnih študijskih programov v realnem ali simuliranem okolju in se učijo

2 Tudi Kalina v svojem procesnem modelu za presojo kakovosti tolmačenja predvideva upoštevanje vseh faz procesa tolmačenja ter dejavnikov vpliva nanj in ne samo tolmačenja samega (Kalina/Ippensen 2007, 308; Kalina 2009, 173). Omenjeni procesni model se občasno uporablja tudi pri vajah iz simultanega tolmačenja na Oddelku za prevodoslovje FF UM kot podlaga za pogovor o kakovosti profesionalne tolmaške storitve, ki študentom služi kot vzorčni model (Nuč 2017, 81–109).

drug od drugega[3]. Po njihovem mnenju je medpoklicno izobraževanje pomembna aktivnost v poučevanju, saj omogoča izkustveno učenje, pri katerem študenti tolmačenja med drugim spoznavajo tudi, kako sodelovati s poklicnimi skupinami, ki jih bodo pozneje srečali tudi v realnem okolju (Hlavac, Harrison in Saunders 2022, 111–134).

V nadaljevanju bomo opisali, kako tolmaško prakso povezujemo z realnim okoljem na drugostopenjskem študijskem programu *Prevajanje in tolmačenje* na Oddelku za prevodoslovje Filozofske fakultete Univerze v Mariboru (FF UM).

Tolmaška praksa na drugostopenjskem študijskem programu Prevajanje in tolmačenje OP UM

Pomembna cilja pri usposabljanju tolmačev sta nedvomno zaposljivost in mednarodna konkurenčnost (Neff 2015, 219; Pan 2016, 107), zaradi česar je tudi študij naravnan na trg in na naročnike (Neff 2015, 221). Pomemben del tega poučevanja tolmačenja so tako imenovane vadbene konference. Na Oddelku za prevodoslovje, jezikoslovje in kulturologijo v Germersheimu, ki deluje v okviru Univerze v Mainzu (FTSK) in je ena od najbolj znanih izobraževalnih ustanov za prevajanje in tolmačenje na svetu, na primer ob petkih redno prirejajo vadbene konference (Freitagskonferenz). Te se predvajajo preko uradnega kanala YouTube oddelka FTSK, na njih pa študenti v živo tolmačijo prispevke na najrazličnejše teme, ki so vnaprej objavljene. Predavatelji, ki izvajajo tolmaške vaje za vsakokratni jezik, evalvirajo tolmačenje študentov in jim neposredno posredujejo povratne informacije. Dodatna prednost teh konferenc je, da imajo študenti poleg vaje možnost navezati tudi stike s poklicnimi združenji in bodočimi delodajalci (Fachbereich Translations- , Sprach- und Kulturwissenschaft, 2022). Prav tako mnogi oddelki za tolmačenje tesno sodelujejo tudi z institucijami EU, kot so Evropski parlament, Evropska komisija in Sodišče EU, ki redno razpisujejo praktikume od 90. letih naprej (Neff 2015, 222).

Vključevanje praktičnih izkušenj v študijski proces je značilno tudi za drugostopenjski študijski program *Prevajanje in tolmačenje* na FF UM. Študijski program ima v predmetniku predvideno učno enoto *Tolmaška praksa* tako v prvem kot tudi v drugem letniku študija. Praktično usposabljanje v okviru omenjenega študijskega programa je namenjeno temu, da študenti pridobijo prve izkušnje v realnem okolju pod vodstvom mentorja z oddelka in da se preizkusijo pod pogoji s tolmaškega trga. V ta namen predmetnik v poletnem semestru prvega letnika študija obsega predmeta *Tolmaška praksa I/1* in *I/2*, nato sledita v zimskem semestru drugega letnika učni enoti *Tolmaška praksa II/1* in *II/2*. Pri vsaki od omenjenih učnih enot študenti kumulativno opravijo po 90 ur, od česar je 20 kontaktnih ur v obliki lektorskih vaj, preostalih 70 ur pa je namenjenih individualnemu delu študentov oz. tolmačenju na dogodkih, kar je ovrednoteno s 3 ECTS.

3 Hlavac et al. so spremljali sodelovanje študentov tolmačenja s študenti medicine in socialnega dela v obdobju treh let (Hlavac, Harrison in Saunders 2022, 111).

V nadaljevanju se bomo osredotočili na pridobivanje praktičnih izkušenj pri obeh omenjenih učnih enotah, in sicer v sodelovanju s Sodiščem EU, Informacijsko pisarno Evropskega parlamenta v Sloveniji in na znanstveno-strokovnih konferencah matične ustanove.

Sodišče Evropske unije

Sodišče EU izbranim ustanovam, ki izvajajo študij konferenčnega tolmačenja, ponuja možnost, da se njihovi študenti preizkusijo v tolmačenju v okviru projekta *Dan na sodišču* (*One Day at the Court*).

Poskusno tolmačenje poteka tako, da mentor tolmaške prakse na fakulteti na daljavo prejme najprej dostop do gradiva za pripravo in posnetke, ki jih bodo študenti tolmačili. Pri posnetkih sta na voljo dve težavnostni stopnji, mentor pa sam presodi, katera je bolj primerna za sodelujoče študente. Mentor spremlja študente ves čas tolmaškega procesa, od priprave na tolmačenje do samega tolmaškega nastopa in končnega pogovora o evalvaciji, posnetek tolmačenja pa evalvirajo tolmači za slovenski jezik, ki so zaposleni na Sodišču Evropske unije.

Prva faza tolmaškega procesa poteka enako kot v realnem okolju na Sodišču. Tolmači, ki jih Sodišče angažira, imajo namreč pred vsakokratnim tolmaškim nastopom na voljo poseben dan za pripravo na tolmačenje. Na Sodišču zanje pripravijo med drugim gradivo iz predhodnih obravnav, tolmači pa prejmejo tudi gradivo za obravnavo, ki jo bodo tolmačili. V tem smislu tudi študenti prejmejo gradivo za pripravo vnaprej, vendar imajo za pripravo na voljo več časa kot profesionalni tolmači. Gradivo za študente je tudi bolj obsežno in je razdeljeno v teoretični in pripravljalni del. V gradivu, ki je na voljo v teoretičnem delu, si študenti ogledajo videoposnetka v zvezi z delovanjem Sodišča EU. Gradivo, ki je na voljo v pripravljalnem delu, pa obsega informacije, ki so potrebne za poznejše tolmačenje vsebinskega posnetka. Študenti v tem delu prejmejo na primer informacijo o številki zadeve, o vsebini zadeve, o predhodnih sodbah itd. Tako je študentom zagotovljeno dovolj informacij, da lahko v nadaljevanju samostojno raziščejo obravnavano temo in poiščejo ustrezne dokumente na spletu, ki nudijo dodatne relevantne informacije.

Tudi priprava na tolmačenje poteka v tesnem sodelovanju z mentorjem. Po prejemu gradiva si mentor skupaj s študenti ogleda oba zgoraj omenjena video posnetka o delovanju Sodišča EU. Na tem srečanju mentor razloži, kako sicer poteka delo tolmača na Sodišču in zakaj je pomembno, da tolmač odlično pozna delovanje Sodišča in ne samo posamezne zadeve, ki se bo obravnavala. Nato posreduje študentom pisne dokumente, ki jih je Sodišče poslalo v povezavi z zadevo. Študenti se z mentorjem dogovorijo, v kakšnem časovnem obdobju bodo dokumente sami pregledali in poiskali dodatne informacije, tako na spletnih straneh EU (npr. morebitne omenjene člene uredb ali direktiv), kot tudi drugih spletnih straneh (npr. časopisne članke, v katerih se je poročalo o zadevi).

Omenjena vsebinska priprava poteka vzporedno s terminološko pripravo v izhodiščnem jeziku, ki je angleščina ali nemščina, in ciljnem jeziku, ki je slovenščina. Nato sledi

ponovno srečanje z mentorjem, na katerem ta skupaj s študenti pregleda pripravo. Študenti imajo tako možnost zastaviti dodatna vprašanja. Nato študenti v naslednjih tednih še izpopolnijo svojo pripravo, komunikacija z mentorjem pa v tem obdobju poteka preko e-pošte. Po tem zadnjem pripravljalnem obdobju študenti v tolmaških kabinah tolmačijo govor, ki ga je izbral njihov mentor, posnetek tolmačenja se nato naloži v oblak Sodišča EU. Posnetke posluša in evalvira tolmač, ki je redno zaposlen na Sodišču in pripravi pisne povratne informacije. Ko mentor prejme evalvacijo, se ponovno sestane s študenti za skupno refleksijo o sami izkušnji in kako bi bilo mogoče tolmačenje izboljšati.

Čeprav študenti pri poskusnem tolmačenju za Sodišče EU ne tolmačijo v realnem okolju na Sodišču, temveč v tolmaških kabinah na matični fakulteti, je ta izkušnja zanje izjemno dragocena. Dodobra se namreč seznanijo s pogoji dela pri tej instituciji in načinom priprave profesionalnih tolmačev za izjemno težavna tolmačenja na obravnavah.

Informacijska pisarna Evropskega parlamenta v Sloveniji

Na Oddelku za prevodoslovje FF UM poteka tudi občasno sodelovanje z Informacijsko pisarno Evropskega parlamenta (EP) v Sloveniji. Med drugim smo leta 2014 v sodelovanju pripravili dogodek z nazivom *Konferenca o večjezičnosti*, ki je bil namenjen tudi intenzivnemu pridobivanju praktičnih tolmaških izkušenj.

Konferenca je v dopoldanskem delu obsegala predavanja predstavnikov Slovenskega prevajalskega oddelka in oddelka za tolmačenje pri EP ter okroglo mizo o večjezičnosti v politiki. Študenti tolmačenja so v živo tolmačili posamezne prispevke in razpravo na okrogli mizi za druge študente, predavatelje in morebitne goste. Povratne informacije v zvezi s tem delom so študenti prejeli od mentorja tolmaške prakse. Popoldanski del dogodka je bil posebej namenjen dvema tolmaškima delavnicama, ki sta potekali pod vodstvom tolmača, zaposlenega pri EP. Po kratkem uvodnem predavanju o tolmačenju v tej inštituciji so študenti tolmačili posnetke različnih govorov iz EP, po vsakokratnem tolmaškem nastopu pa so prejeli povratne informacije tolmača iz EP, ki je bil v tem primeru tudi njihov edini poslušalec.

Tolmačenje na dogodku je bilo za študente zelo pomembno, saj so dobili vpogled v to, kakšni govori se v EP tolmačijo in kakšne so zahteve in pričakovanja EP kot naročnika tolmačenja. Te informacije so zanje dragocene predvsem, če nameravajo sodelovati na t. i. akreditacijskih testih za inštitucije EU za tolmače v svobodnem poklicu ali pa želijo sodelovati na javnem natečaju za stalno zaposlene tolmače.

Znanstveno-strokovne konference na matični ustanovi

Na FF UM deluje poleg Oddelka za prevodoslovje še enajst drugih oddelkov, prostore pa si fakulteta deli tudi s Pedagoško fakulteto

in Fakulteto za naravoslovje in matematiko. Člani oddelkov FF UM in obeh omenjenih fakultet redno prirejajo znanstveno-strokovne konference, na izbranih konferencah pa sodelujejo tudi študenti tolmačenja Oddelka za prevodoslovje[4].

Mentor tolmaške prakse se z organizatorji dogodka dogovori, da ti vnaprej posredujejo vse potrebno gradivo, tako da se lahko študenti pripravijo na tolmaški nastop pod čim bolj realnimi pogoji. Po prejemu programa dogodka se mentor s študenti dogovori, kako poteka priprava na tolmaški nastop. V tej fazi priprave na praktično usposabljanje posreduje mentor študentom spletno stran konference in program dogodka, jih napoti na iskanje sorodnih besedil in literature po temah, ki so razvidne iz naslova dogodka in posameznih naslovov prispevkov na programu. Program, relevantna sorodna besedila in glosarje študenti sproti shranjujejo v Moodle, tako da jim je gradivo ves čas na voljo. Nato se mentor na srečanju s študenti pogovori o vsebinskih in terminoloških vidikih obravnavanih tem in jih pozove, da skladno s programom dogodka oblikujejo tolmaške pare za vse štiri tolmaške kabine, ki so na voljo na FF UM. Po prejemu posameznih prispevkov mentor tudi te shrani na Moodle, saj ti študentom omogočajo ciljno pripravo. Na dan konference mentor opravi s študenti še kratek uvodni sestanek, na katerem se opravi preizkus tolmaške opreme. Glede na uradne jezike konference se tolmačenje opravi iz tujega jezika v materni jezik in obratno, hkrati pa se ena kabina predvidi za študente, ki želijo tolmačiti preko releja v drugi tuji jezik, ki ga na oddelku ponujamo. Ker na oddelku ne želimo prekomerno obremeniti študentov, študenti pri tovrstnih konferencah v živo tolmačijo le krajše dele konferenc (npr. pozdravne nagovore), ostali del konference pa tolmačijo v t. i. nemih kabinah.

Omenjene konference so za študente tolmačenja zelo zanimive, predvsem z vidika priprave. Značilnost tolmačenih dogodkov je namreč, da organizatorji gradiva za pripravo tolmačem ne posredujejo vnaprej, temveč da ga pogosto pošljejo šele nekaj dni ali celo dan pred začetkom. Znanstveno-strokovne konference na FF UM se v tem pogledu ne razlikujejo od drugih, tudi tukaj študenti gradiva ne prejmejo mesec dni vnaprej, temveč morajo sami skladno s programom iskati besedila, ki jim bodo v pomoč, ko se bodo seznanili z obravnavanimi temami. Pri teh konferencah je seveda tudi zelo dragocena izkušnja, da se nekateri deli konference tolmačijo v živo.

Sklep

Pomemben cilj študijskih programov za prevajanje in tolmačenje je na eni strani nedvomno to, da temeljijo na poglobljenih teoretskih podlagah, na drugi strani pa da vključujejo sodobna didaktična spoznanja in hkrati upoštevajo poklicne profile in področja specializacije, ki jih trenutno zahteva trg. Prav tako pa je treba študentom posredovati kompetence, ki jih potrebujejo za uspeh na trgu (Stachl-Peier in Schwarz 2020, 14). V tem smislu želimo tudi na Oddelku za prevodoslovje FF UM študentom poleg teoretičnih vsebin v čim večji meri

4 V študijskem letu 2021/22 so sodelovali na primer na konferenci ***Perspektive razvoja izobraževanja učiteljev***, ki jo je priredila Pedagoška fakulteta UM.

omogočiti tudi pridobivanje izkušenj v realnem okolju. Čeprav študenti v času študija opravijo ogromno ur lektorskih vaj iz tolmačenja, so tolmaški nastopi pod realnimi pogoji in/ali hkrati pred realno publiko bistvenega pomena, ne samo za izboljšanje tolmaških spretnosti, temveč tudi za pridobivanje izkušenj na področju komunikacije z naročniki ter spoznavanja potencialnih naročnikov in njihovih zahtev. Študenti tako dodobra spoznajo ves tolmaški proces in aktivno sodelujejo v vseh fazah: od priprave na tolmačenje, organizacije tolmaških ekip, komunikacije z naročniki pa vse do samega tolmaškega nastopa. Na ta način želimo izboljšati njihove možnosti za poznejšo zaposlitev ali delo na prostem trgu, čemur so učne enote *Tolmaška praksa* v okviru drugostopenjskega študijskega programa *Prevajanje in tolmačenje* nedvomno namenjene.

LITERATURA

Ahrens, Barbara in Marc Orlando. 2022. »Note-taking for consecutive conference interpreting«. V: *The Routledge Handbook of Conference Interpreting*, Michaela Albl-Mikasa in Elisabet Tiselius (ur.). London; New York: Routledge, 34–48.

Baigorri-Jalón, Jesús. 2014. *From Paris to Nuremberg: The birth of conference interpreting*. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins.

Delisle, Jean. 2014. »Preface«. V: From Paris to Nuremberg: *The birth of conference interpreting*, Jesús Baigorri-Jalón (ur.). Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins, 1–4.

Gaiba, Francesca. 1998. *The Origins of Simultaneous Interpretation. The Nuremberg Trial*. Ottawa: University of Ottawa Press.

Herbert, Jean. 1952. *Handbuch für den Dolmetscher*. Genéve: Librairie de l´Université.

Herbert, Jean. 1978. »How Conference Interpreting Grew«. V: *Language Interpretation and Communication*, David Gerver in H. Wallace Sinaiko (ur.). New York in London: Plenum Press, 5–10.

Hlavac, Jim; Claire Harrison in Bernadette Saunders. 2022. »Interprofessional education in interpreter training«. *Interpreting* 24(1): 111–139.

Kalina, Silvia. 2000. »Interpreting Competences as a Basis and a Goal for Teaching«. *The Interpreters' Newsletter* 10: 3–32.

Kalina, Sylvia in Anna Ippensen. 2007. »Dolmetscher unter der Lupe. Ein Bericht über neue Untersuchungen zur Dolmetschqualität«. V: *Translationsqualität*, Peter A. Schmitt in Heike E. Jüngst (ur.). Frankfurt am Main: Lang, 307–316.

Kalina, Sylvia. 2009. »Die Qualität der Dolmetschleistungen aus der Perspektive von Forschung und Kommunikationspartnern«. V: *Translationswissenschaftliches Kolloquium I. Beiträge zur Übersetzungs- und Dolmetschwissenschaft (Köln; Germersheim)*, Barbara Ahrens; Lothar Černy; Monika Krein-Kühle in Michael Schreiber (ur.). Frankfurt am Main: Peter Lang, 167–191.

Kalina, Sylvia in Rafael Barranco-Droege. 2022. »Learning and teaching conference interpreting«. V: *The Routledge Handbook of Conference Interpreting*, Michaela Albl-Mikasa in Elisabet Tiselius (ur.). London; New York: Routledge, 321–336.

Keiser, Walter. 1978. »Selection and Training of Conference Interpreters«. V: *Language Interpretation and Communication*, David Gerver in H. Wallace Sinaiko (ur.). New York; London: Plenum Press, 11–24.

Maček, Amalija in Mojca Schlamberger Brezar. 2018. »Oddelek za prevajalstvo na Filozofski fakulteti UL«. V: Bela knjiga o prevajanju 2018: Premiki na področju prevajanja, tolmačenja, podnaslavljanja in lektoriranja *v Sloveniji*, Barbara Pregelj (ur.). Ljubljana: Društvo slovenskih književnih prevajalcev, 52–54. Obiskano: 11. 11. 2022, http://belaknjigaoprevajanju.si/files/2019/03/Bela_knjiga_cela.pdf.

Longley, Patricia. 1978. »An Integrated Programme for Training Interpreters«. V: *Language Interpretation and Communicatio*n, David Gerver in H. Wallace Sinaiko (ur.). New York; London: Plenum Press, 45–56.

Neff, Jacquy. 2015. »Professionalisation: A Systematic Didactic Approach«. V: *To Know How to Suggest... Approaches to Teaching Conference Interpreting*, Dörte Andres in Martina Behr (ur.). Berlin: Frank & Timme, 219–241.

Nuč, Aleksandra. 2017. »Die Darstellung fremder Dolmetschleistungen als Hilfsmittel für einen verbesserten Dolmetschunterricht«. V: *Interpreting Studies at the Crossroads of Disciplines*, Simon Zupan in Aleksandra Nuč (ur.). Berlin: Frank & Timme, 81–110.

Pan, Janice. 2016. »Linking Classroom Exercises to Real-Life Practice: a Case of Situated Simultaneous Interpreting Learning«. *The Interpreter and Translator Trainer* 10(1): 107–132.

Prunč, Erich. 2013. E*ntwicklungslinien der Transationswissenschaft: Von den Asymmetrien der Sprachen zu den Asymmetrien der Macht*. Berlin: Frank & Timme.

Rozan, Jean-François. 1956. La prise de notes en interpretation consecutive. Genéve: Librairie de l´Université.

Rumprecht, Katrin. 2008. »Die Nürnberger Prozesse und ihre Bedeutung für die Entwicklung des modernen Konferenzdolmetschens«. V: *Simultandolmetschen in Erstbewährung: Die Nürnberger Prozesse 1945. Mit einer orientierenden Einführung von Klaus Kastner und einer kommentierten fotografischen Dokumentation von Theodoros Radisoglou und einer dolmetschwissenschaftichen Analyse von Katrin Rumprecht*, Hartwig Kalverkämper in Larissa Schippel (ur.). Berlin: Frank & Timme, 151–336.

Stachl-Peier, Ursula in Eveline Schwarz. 2020. »Einleitung«. V: *Ressourcen und Instrumente der translationsrelevanten Hochschuldidaktik. Lehrkonzepte, Forschungsberichte, Best-Practice-Modelle/Resources and Tools for T&I Education/Research Studies, Teaching Concepts, Best-Practice Results*, Ursula Stachl-Peier in Eveline Schwarz (ur.). Berlin: Frank & Timme, 9–11.

Universität Heidelberg. 2016. »Das Institut für Übersetzen und Dolmetschen«. Obiskano: 13. 9. 2022, https://www.uni-heidelberg.de/fakultaeten/neuphil/iask/sued/seminar/seminar.html.

Washbourne, Kelly. 2020. »Training and education, theory and practice«. V: *Routledge Enyclopedia of Translation Studies*, Mona Baker in Gabriela Saldanha (ur.). London; New York: Taylor & Francis, 597–602.

Malinalli in Jerónimo de Aguilar, tolmača v času osvajanja Mehike

Jasmina Markič

POVZETEK

Prevajalci in tolmači so bili v zgodovini večinoma zamolčani in neznani, a so kljub temu imeli izjemno pomembno vlogo, saj so bili pogosto prisotni v najpomembnejših trenutkih zgodovine. Vendar je nekaj tolmačev iz daljne preteklosti le izstopilo iz anonimnosti, njihova imena in življenja so znana in zabeležena v zgodovinskih dokumentih, v pričevanjih in kronikah. Delo tolmača, ta neverjetna spretnost prenašanja sporočil iz enega jezika v drugega, je burilo domišljijo mnogih vse do danes, nekateri tolmači so celo postali del legend in mitov in/ali liki v literarnih delih. Prispevek govori o dveh »jezikih« oz. tolmačih v času osvajanja Mehike, Jerónimu de Aguilarju in Malinelli, Malinche oz. donji Marini. Njuni zgodbi se pojavljata v kronikah tistega časa, pa tudi v fikciji, kot sta literarni deli Carlosa Fuentesa ***Oba bregova*** in Laure Esquivel ***Malinche***.

KLJUČNE BESEDE

tolmačenje, osvajanje Mehike, jezik (***lengua***), náhuatl, majevski jezik

Začetki tolmačenja segajo daleč v zgodovino, v obdobje, ko so se plemena začela bojevati in pogajati, povezovati in izmenjavati dobrine ter komunicirati med seboj. O njihovem obstoju pričajo stari zapisi, dokumenti, podobe, hieroglifi. Tolmačenje, kot ga poznamo danes, pa se je začelo kot poklic uveljavljati šele proti koncu 19. in na začetku 20. stoletja. Prevajalci in tolmači so bili v zgodovini večinoma zamolčani in neznani, a so kljub temu imeli izjemno pomembno vlogo, saj so bili pogosto prisotni v najpomembnejših trenutkih zgodovine. Vendar je nekaj tolmačev iz daljne preteklosti izstopilo iz anonimnosti, njihova imena in življenja so znana in zabeležena v zgodovinskih dokumentih, v pričevanjih in kronikah. Delo tolmača, ta neverjetna spretnost prenašanja sporočil iz enega jezika v drugega, je burilo domišljijo mnogih vse do danes; nekateri tolmači so celo postali del legend in mitov in/ali liki v literarnih delih.

Prispevek govori o dveh »jezikih« oz. tolmačih v času osvajanja Mehike, Jerónimu de Aguilarju in Malinelli, Malintzin, Malinche oz. donji Marini. Njuni zgodbi se pojavljata v kronikah tistega časa in v poznejših literarnih delih. V tem obdobju so tolmačem v španščini rekli »jeziki« oz. *lenguas*. Biti jezik je pomenilo biti tolmač. Ti jezikovni (in

kulturni) posredniki so sporočila prenašali ustno. Po mnenju avtorjev Baigorrija Jalóna in Alonsa Araguása (2004, 2–3) poimenovanje *jezik / lengua* za tolmača ni neustrezno, kajti pri prenašanju kulture kolonizatorja na podjarmljena ljudstva je bil govor pomembnejši od pisnega jezika, saj večina ljudi ni znala ne pisati ne brati.

Zgodovinski okvir

V času velikih odkritij, osvajanja in kolonizacije Amerike (od 16. do 18. stoletja) so se Evropejci znašli pred novimi izzivi. Srečali so se z novim okoljem, drugačnimi kulturami, neznanimi ljudstvi in mnogimi neznanimi jeziki, ki številni niso poznali pisave. Mnoge kronike tistega časa omenjajo osebe, ki so delovale kot tolmači, kot posredniki med jeziki in kulturami in bili pri osvajanju novih ozemelj in ljudstev nepogrešljivi.

> *En las expediciones marítimas medievales tan importante como fondear para tomar agua era a veces tomar lengua con los habitantes locales. De ahí puede provenir la palabra "lengua", que se utiliza comúnmente en las crónicas como equivalente de intérprete, igual que sucede en portugués ("língua")* (Castilho Pais en Baigorri Jalón y Alonso Araguás 2004, 2).[1]

Na svojem prvem potovanju je Krištofa Kolumba spremljal tolmač Luis Torres, spreobrnjeni jud, ki pa s svojim znanjem hebrejščine, mozarabščine in arabščine ni mogel veliko pomagati, ko je Kolumb naletel na neznana ljudstva in neznane jezike. Kolumb se je zavedal pomena tolmačenja, v svoj ladijski dnevnik (*Diario del Primer Viaje*) je zapisal, da so tolmači nujno potrebni pri vseh odpravah, in obvestil špansko kraljico in španskega kralja, da se z njim vrača v Španijo šest staroselcev z namenom, da se bodo naučili govoriti kastiljsko (*Diarios de Colón*, 2014, 398) in postali tolmači, »lenguas«. Kot izhaja iz njegovega dnevnika, se je Kolumb zavedal ne samo, da na odpravah potrebujejo dobre tolmače, temveč tudi, da je treba tolmače izobraziti (Cuesta 1992, 26).

Tolmači v obdobju osvajanja Mehike

Odkrivanje in osvajanje današnje Mehike je potekalo postopoma. Še pred Hernánom Cortésom so drugi Španci poskušali osvojiti mehiška ozemlja. Leta 1517 se je Francisco Hernández de Córdoba odpravil na Jukatan, kjer je prišlo do bitke, v kateri so Španci zajeli dva domačina, ju krstili kot Melchor (Melchorejo) in Julián (Julianillo). Oba sta se naučila kastiljščine in naj bi služila kot tolmača za majevski in kastiljski jezik pri poznejših odpravah. Leta 1518 je guverner Kube, Diego Velázquez, organiziral novo odpravo pod vodstvom Juana de Grijalve, ki je prišel vse do Tabasca. Tretja odprava pod poveljstvom Hernána Cortésa pa je izplula s Kube 18. februarja 1519 in šla po poti prejšnjih odprav, na Jukatanu so uspeli osvoboditi enega od desetih kristjanov, ujetih na tem območju. Šlo je za Jerónima de Aguilarja, ki je nato Hernánu Cortésu služil kot tolmač, saj je med

1 V prostem prevodu: V srednjeveških pomorskih ekspedicijah je bil pogovor z lokalnimi prebivalci enako pomemben kot zasidranje za pitje vode. Od tod morda izvira beseda »lengua / jezik«, ki se v kronikah pogosto uporablja kot ekvivalent za tolmača, tako kot je to v portugalščini (»língua«).

Maji preživel osem let in se dobro naučil majevskega jezika. Odprava je prišla do Tabasca, kjer je Cortés skušal s pomočjo dveh tolmačev, Aguilarja in Melchoreja, prepričati domačine, da bi jim dali več hrane, vode in zlata. Bili so neuspešni. Tu se je vnela prva velika bitka med Maji in Španci, Melchoreju je izkoristil zmešnjavo in zbežal. Poraženi staroselci so v znak sprave prinesli darove za mir, podarili so tudi 20 deklet, med njimi sužnjo Malinalli, ki je pozneje postala Cortésova tolmačka in je v veliki meri pripomogla h Cortésovi zmagi in padcu Tenochtitlána.

Bernal Díaz del Castillo (1496–1584) je avtor kronike o osvajanju Mehike z naslovom »Resnična pripoved o osvajanju Nove Španije« (*Historia verdadera de la conquista de la Nueva España*). Kronika, napisana okoli leta 1568, je nastala na podlagi njegovih lastnih izkušenj vojaka, ki je sodeloval na raznih odpravah, spremljal pa je tudi Cortésa pri osvajanju Mehike. Poleg zgodovinskih dejstev kronist opisuje vsakodnevno življenje in delo mnogih ljudi, tudi tolmačev, imenovanih »las lenguas«. Poglavje XXXVII je posvečeno donji Marini, za katero Bernal Díaz del Castillo (XXXVII, 146) trdi, da je vedno in povsod spremljala Cortésa, kajti v vseh vojnah Nove Španije, Tlaxcale in Mehike se je izkazala kot odlična ženska in dobra tolmačka.[2] Carlos Fuentes je za svojo kratko zgodbo *Las dos orillas (Oba bregova)* črpal prav iz Bernalove kronike.

> […]*la crónica de Díaz del Castillo aparece como un pequeño microcosmos en el que se dan cita los distintos tipos de intérpretes que se encuentran también en otros lugares y momentos de la conquista. El interés de esta crónica y de la situación histórica que en ella se describe (la exploración y conquista de Nueva España) radica además en que la figura del intérprete no ha sido todavía institucionalizada* […] (Baigorri Jalón in Alonso Araguás 2004, 3).[3]

V kroniki so opisane štiri različne vrste tolmačev (Baigorri Jalón in Alonso Araguás 2004, 4–5). Prvi so staroselci, ki so jih ujeli konkvistadorji (kot sta Melchorejo in Julianillo). Tovrstno rekrutiranje tolmačev je bilo znano že v prejšnjih španskih in portugalskih odpravah po svetu in na začetku osvajanja Amerike. Izobrazba prvih tolmačev je bila po vsej verjetnosti nična, popolno je bilo tudi neznanje jezika (kastiljščine), kulture in tematike ter tehnik tolmačenja. Druga vrsta tolmačev so bili španski vojaki in mornarji, člani odprave, ki so bili enako kot ugrabljeni staroselci brez znanja in so se morali tako kot oni učiti sproti. Tretja vrsta tolmačev pa so bili španski brodolomci in ujetniki staroselskih ljudstev, ki so v novem svetu preživeli več let in se naučili jezika. To je primer patra Jerónima de Aguilarja, čigar zgodba je dobro dokumentirana v tej kroniki in je tudi osrednji lik Fuentesove pripovedi. Nekaj let preden ga je rešil Cortés, je Aguilar doživel brodolom v majevskih deželah, kjer so ga

2 *Como doña Marina en todas las guerras de la Nueva España y Tlaxcala y México fue tan excelente mujer y buena lengua […], a esta causa la traía siempre Cortés consigo* (Díaz del Castillo, XXXVII, 146).

3 V prostem prevodu: Kronika Díaza del Castilla je kot majhen mikrokozmos, v katerem se združujejo različne vrste tolmačev, ki jih najdemo tudi v drugih krajih in drugih obdobjih osvajanja. Zanimivost te kronike in v njej opisanih zgodovinskih razmer (raziskovanje in osvajanje Nove Španije) je tudi v tem, da lik tolmača še ni institucionaliziran.

zajeli staroselci. Tako je ostal v ujetništvu na Jukatanu osem let, kar je izkoristil za učenje majevskega jezika, dokler ga ni popolnoma obvladal. Hernán Cortés ga je našel leta 1519 v Punta de Catoche in ga od takrat uporabljal kot tolmača. Četrta vrsta tolmačev, ki jih omenja Bernal Díaz del Castillo, so izobraženi, dvo ali večjezični staroselci, dobri poznavalci kultur in navad različnih ljudstev. Med domorodnimi tolmači, omenjenimi v kroniki, izstopa donja Marina, Indijanka plemiškega porekla, ki jo je poglavar Tabasca marca 1519 ponudil v dar Cortésu skupaj z devetnajstimi drugimi dekleti. Náhuatl in majevščino je govorila odlično in »z veliko eleganco«, kar ji je omogočilo, da je sodelovala z drugim slavnim tolmačem Hernána Cortésa, Jerónimom de Aguilarjem: »[...] Donja Marina je poznala jezik iz Guazacualca, ki je značilen za Mehiko, poznala pa je tistega iz Tabasca; tako kot Jerónimo de Aguilar je vedela, da se Yucatán in Tabasco, ki sta eno, dobro razumeta; in Aguilar je to v španščini izjavil Cortésu ...« (Díaz del Castillo XXXVII, 147). Donja Marina je imela pomembno vlogo pri uspehu Cortésove ekspedicije do te mere, da je postala nepogrešljiva pri pogajanjih z glavnimi poglavarji v regiji, kar se ob številnih priložnostih odraža v kroniki Díaza del Castilla, v Fuentesovi kratki zgodbi in v romanu Laure Esquivel.

Za vse omenjene tolmače velja, da niso bili deležni tolmaške izobrazbe, učili so se *in situ*, niso poznali nobenega etičnega kodeksa, pogosto so delovali v svojo korist oz. prenašali sporočila tako, kot se jim je zdelo najprimerneje v danem trenutku. Večina ni dobro poznala enega od jezikov, v katerega so tolmačili, njihovi »delovni jeziki« so bili pomanjkljivi. Nastopali so kot posredniki med jeziki in kulturami, pa tudi o kulturnih dejavnikih niso imeli veliko pojma. A kljub temu so bili nepogrešljiv člen pri stikih Špancev s staroselci. Pozneje je španska krona z dekreti delno uredila vprašanje rabe jezika in tolmačev, »lenguas«, in njihovo delovanje v novem svetu.

Carlos Fuentes: *Las dos orillas / Oba bregova*

Mehiški pisatelj Carlos Fuentes (1928–2012) je napisal kratko zgodbo *Oba bregova* leta 1992, objavljena pa je bila 1993 v knjigi *El naranjo (Pomarančevec)*[4], zbirki petih zgodb. Ozadje zgodbe so tragični dogodki ob Cortésovem osvajanju Mehike, ki so pripeljali do padca azteškega imperija. Gre za apokrifno inačico kronike Bernala Díaza del Castilla. Pripovedovalec v prvi osebi ednine je mrtvi Jerónimo de Aguilar, ki zgodbo pripoveduje z one strani groba v obratnem kronološkem vrstnem redu. Ko ga je leta 1519 našel Cortés, je Aguilar odšel z njim in postal njegov tolmač, saj je govoril majevski in kastiljski jezik. Imel je osrednjo vlogo, vse dokler se Cortésu ni pridružila druga tolmačka (*lengua*) Malinalli oz. Malintzin, ki so jo krstili kot Marino, klicali pa Malinche.

> Na obalah Tabasca sem bil edini tolmač jaz. S kakšnim veseljem se spominjam našega izkrcanja v Champotónu, ko

4 V slovenščino jo je leta 2007 prevedla skupina udeleženk prevajalske šole v organizaciji Javnega sklada RS za kulturo, takratnih študentk španskega jezika in književnosti Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, pod vodstvom mentorice dr. Maje Šabec.

Platno iz Tlaxcale: Malintzin upodobljena z mečem in ščitom med bitko za Tepotzotlán. (Vir: Wikipedia, https://es.wikipedia.org/wiki/La_Malinche#/media/Archivo:Marina_Batalla_Tepotzotlan.jpg)

> je bil Cortés popolnoma odvisen od mene in so naši splavi pluli navzgor po reki pred indijanskimi eskadroni, poravnanimi na bregovih, in je Cortés v španščini naznanil, da prihajamo v miru, kot bratje, jaz pa sem prevajal v majevščino, pa tudi v jezik senc:
>
> »Laže! Prišel si nas je podjarmit, branite se, ne verjemite mu ...« (Fuentes 2007, 35).

Jerónimo[5] de Aguilar opisuje, kako je namenoma spreobrnil Cortésove besede in napačno tolmačil, da bi obranil staroselce, kajti vsa njegova dejanja »spod nedotaklji-vega mrtvaškega prta so bila usmerjena k enemu samemu cilju: k zmagi Indijancev nad Španci« (Fuentes 2007, 23).

> Vse to vem, ker sem bil prevajalec pri pogovoru med Cortésom in Guatemuzom, ki se med seboj nista mogla sporazumevati. Prevajal sem, kot se mi je zahotelo. Premaganemu princu nisem prenesel tistega, kar mu je Cortés v resnici rekel, temveč sem našemu vodji na jezik položil grožnjo [...] (Fuentes 2007, 13).

Ko se jim pridruži Malinalli, je Jerónimo potisnjen ob stran in izgubi vpliv, ki ga je imel dotlej. Na začetku oba »jezika« (*lenguas*) tolmačita skupaj. Tolmačenje je potekalo prek »releja«: Malinalli je prevajala iz jezika náhuatl (mehikanščine) v majevščino, Jerónimo pa iz majevščine v kastiljščino (španščino).

> Z donjo Marino sva se zares pomerila ob dramatičnih dogodkih v Choluli. Nisem od nekdaj znal mehiškega jezika. Sprva je bila moja prednost to, da sem po dolgem bivanju med jukatanskimi

5 Zdi se, da je bila patru vnaprej določena vloga prevajalca, saj nosi ime zavetnika prevajalcev sv. Hieronima (Logie 2021, 4).

> Indijanci znal špansko in majevsko. Donja Marina, Malinche, je, ko so jo kot sužnjo predali Cortésu, govorila le majevsko in mehiško. Tako sem bil nekaj časa edini, ki je lahko prevajal v jezik Kastilje. Maji z obale so povedali meni in jaz sem prevajal v španščino, ali pa so povedali Malinche, toda da bi stvar sporočila Cortésu, je bila odvisna od mene. Drugič so Mehičani ženski povedali stvari, ki jih je nato ona povedala meni v majevščini, jaz pa sem jih prevedel v španščino. In čeprav je bila že to njena prednost, saj si je ob prehajanju iz náhuatla v majevščino lahko izmislila karkoli, sem bil gospodar jezika še vedo jaz. Kastiljska verzija, ki je prišla do konkvistadorja, je bila vselej moja (Fuentes 2007, 27).

Malintzin je bila bistre glave, hitro se je naučila kastiljščine in tako zasenčila Jerónima. Hkrati pa je morala upoštevati tudi značilnosti vseh treh jezikov:

> *Nada más de memorizar lo que le había dicho Cortés en español al soldado que hablaba maya, ella fue aprendiendo y memorizando, lo cual te da una idea de la mente de Malinche. Además, su trabajo de traducción tiene que haber sido muy complejo porque el náhuatl, el maya también, pero el náhuatl sobre todo son un lenguaje simbólico. Lleno de poesía y de metáforas* (Esquivel 2021).[6]

»Ta jezik ni bil več samo moj. Zdaj je bil njen.« (Fuentes 2007, 30). Malintzin je delovala z veliko diplomatsko učinkovitostjo, postala je lastnica diskurza. Tudi sama je preoblikovala in prirejala besede govorcev ter usmerjala tok dogodkov v korist Cortésa.

Laura Esquivel: *Malinche*

V romanu *Malinche* mehiške pisateljice Laure Esquivel (1950–), objavljenim leta 2006, Jerónimo de Aguilar ni več osrednja osebnost. V tem delu, ki temelji na enakih zgodovinskih okoliščinah kot Fuentesova kratka zgodba, ima osrednjo vlogo Malinalli in njena življenjska zgodba, napisana v 3. osebi ednine. Pripoved se začne z rojstvom Malinalli in konča z njeno smrtjo. Malinalli Tenépatl (njeno ime izhaja iz jezika náhuatl), Malintzin, La Malinche ali donja Marina (kot so jo krstili Španci) je bila rojena okoli leta 1500 verjetno blizu Coatzacoalcosa, stare olmeške prestolnice na jugovzhodu azteškega imperija (na področju današnjega Veracruza v Mehiki). Laura Esquivel je v intervjuju leta 2021 dejala, da njeno ime ni bilo Malinche, njeno prvotno ime je bilo Malinalli, simbol dneva njenega rojstva pa je lobanja z zeliščem »malinalli«, kar pomeni, da vse umre, da bi se ponovno rodilo. Izhajala je iz plemiške družine, potem pa so jo zasužnjili. Postala je sužnja in tolmačka Hernána Cortésa in je imela ključno vlogo pri porazu azteškega kralja Moctezume. Pomembna tema v romanu je moč besede oz. moč glasu. Na začetku, ko Malinalli postane tolmačka (*lengua*), se te odgovornosti prestraši in čuti njeno težo pri prevajanju pojmov iz enega jezika v drugega.

6 V prostem prevodu: Takoj, ko si je zapomnila, kaj je Cortés v španščini rekel majevsko govorečemu vojaku, se je vse naučila in zapomnila, kar vam daje predstavo o Malinchinem umu. Poleg tega je moralo biti njeno prevajalsko delo zelo zapleteno, ker je náhuatl (pa tudi majevski jezik) simbolni jezik. Poln poezije in metafor.

Ser la lengua implicaba un gran compromiso espiritual, era poner todo su ser al servicio de los dioses para que su lengua fuera parte del aparato sonoro de la divinidad, para que su voz esparciera por el cosmos el sentido mismo de la existencia, pero Malinalli no se sentía preparada para ello (Esquivel 2006, 71).[7]

Ser la lengua era una enorme responsabilidad. No quería errar, no quería equivocarse y no veía cómo no hacerlo pues era muy difícil traducir de una lengua a otra conceptos complicados (Esquivel 2006, 68).[8]

V romanu se glavna junakinja zaveda, da se je španščine hitro naučila, vendar je ni popolnoma obvladala.

[...] *Cortés la había nombrado«la lengua», la que traducía lo que él decía al idioma náhuatl y lo que los enviados de Moctezuma hablaban del náhuatl al español. Si bien era cierto que Malinalli había aprendido español a una velocidad extraordinaria, de ninguna manera podía decirse que lo dominara por completo. Con frecuencia tenía que recurrir a Aguilar para que la ayudara a traducir correctamente y lograr que lo que decía cobrara sentido tanto en las mentes de los españoles como de los mexicas* (Esquivel 2006, 68).[9]

Platno iz Tlaxcale: Hernán Cortés in Malintzín ob srečanju z Moctezumo II v Tenotchitlanu 8. novembra 1519. (Vir: Wikipedia, https://es.wikipedia.org/wiki/La_Malinche#/media/Archivo:Cortez_&_La_Malinche.jpg)

Pozneje se kot tolmačka zave, da je ona tista, ki ima moč, in da so ostali odvisni od nje. Zave se moči besede, ki je lahko močno orožje. Lahko je odločala, kaj se bo povedalo in kaj zamolčalo. Imela je oblast nad besedami in jih je lahko uporabila po svoji presoji in volji.

Ella nunca antes había experimentado la sensación que generaba estar al mando. Pronto aprendió que aquel que maneja la información, los significados,

7 V prostem prevodu: Biti ***jezik*** (tolmač) je pomenilo veliko duhovno zavezanost, pomenilo je, da vso bit posveti bogovom, da bi njen jezik postal del zvočnega aparata božanstva, da bi njen glas razširil po vesolju pomen obstoja, a Malinalli ni bila pripravljena na to.

8 V prostem prevodu: Ni hotela narediti napake, ni se hotela zmotiti in ni vedela, kako tega ne storiti, ker je bilo zelo težko prevesti zapletene pojme iz enega jezika v drugega.

9 V prostem prevodu: Cortés jo je imenoval za tolmačko (»jezik«), tisto, ki je prevajala, kar je rekel, v jezik náhuatl, in kar so Moctezumovi odposlanci govorili iz náhuatla v španščino. Čeprav je res, da se je Malinalli izjemno hitro naučila španščine, pa nikakor ni bilo možno trditi, da jo je popolnoma obvladala. Pogosto se je morala obrniti na Aguilarja, da ji je pomagal pravilno prevesti in da je tisto, kar je povedala, postalo razumljivo tako v španskih kot v mehiških glavah.

adquiere poder, y descubrió que al traducir, ella dominaba la situación y no solo eso sino que la palabra podía ser un arma. La mejor de las armas (Esquivel 2006, 71–72).[10]

Ahora ella podía decidir qué se decía y qué se callaba. Qué se afirmaba y qué se negaba. Qué se daba a conocer y qué se mantenía en secreto, y en ese momento ese era su principal problema. No solo se trataba de decir o no decir o de sustituir un nombre por otro, sino que al hacerlo se corría el riesgo de cambiar el significado de las cosas. Al traducir Malinalli podía cambiar los significados e imponer su propia visión de los hechos y, al hacerlo, entraba en franca competencia con los dioses (Esquivel 2006, 73).[11]

V romanu so opisani tudi njeni dvomi, kolebanja, spraševanja, kaj storiti. Ob dramatičnih dogodkih v Cholulu (kjer se je zgodil eden najhujših pokolov staroselcev v celotnem obdobju osvajanja Mehike) se Malinalli porajajo dvomi. Kljub temu se odloči stopiti v bran Cortésu in ga opozoriti na nevarnost, medtem ko je Aguilar (v pripovedi *Oba bregova*) branil staroselce. Prevajala sta nasprotne pomene, vsak na svojem bregu, in tako vplivala na razvoj dogodkov.

Ni nevarnosti, sem rekel Cortésu, vedoč, da je.

Nevarno je, je rekla Cortésu Marina, vedoč, da ni.

Konkvistadorja sem hotel pogubiti, da ne bi nikoli prišel do vrat velikega Tenochtitlána; da bi bila Cholula njegov grob, konec njegovega predrznega vojaškega pohoda.

Marina je želela svarilno kazen za Cholulo, da bi preprečila prihodnje izdaje. Nevarnost si je morala izmisliti (Fuentes 2007, 33–34).

Malinalli, ahora, tenía la responsabilidad de decidir si compartía esta información con los españoles o no. Cholula era un lugar sagrado. Era el lugar donde se encontraba uno de los templos de Quetzalcóatl. La defensa o el ataque de Cholula significaban la defensa o el ataque de Quetzalcóatl. Y Malinalli se sentía más confundida que nunca (Esquivel 2006, 75).[12]

10 V prostem prevodu: Še nikoli prej ni izkusila občutka, da je glavna. Kmalu je spoznala, da tisti, ki obvladuje informacije, pomene, pridobi moč, in odkrila, da pri prevajanju ona obvladuje situacijo, in ne samo to, ampak tudi, da je beseda lahko orožje. Najboljše orožje.

11 V prostem prevodu: Zdaj se je lahko odločala, kaj bo povedano in kaj neizrečeno. Kaj bo potrjeno in kaj zanikano. Kaj bo razkrito in kaj zamolčano in to je bila takrat njena glavna težava. Ni šlo le za to, da bi nekaj rekla ali ne ali zamenjala eno ime z drugim, ampak je tvegala, da se spremeni pomen stvari. S prevajanjem je Malinalli lahko spreminjala pomene in vsiljevala svoje videnje dejstev in s tem stopila v odprto tekmovanje z bogovi.

12 V prostem prevodu: Malinalli se je zdaj morala odločiti, ali naj te podatke deli s Španci ali ne. Cholula je bil sveto mesto. To je bil kraj, kjer je bil eden od templjev Quetzalcóatla. Obramba ali napad Cholule je pomenila obrambo ali napad Quetzalcóatla. In Malinalli se je počutila bolj zmedeno kot kadarkoli prej.

Sklep

Ob branju obeh del in prebiranju kronik tistega časa se zavemo pomena, ki ga je imelo tolmačenje že takrat. Malinalli oz. donja Marina je tudi sicer kompleksna osebnost in ima polemičen pomen za mehiško ljudstvo. Mit o Malinche je poln nasprotujočih si mnenj. Nekateri Mehičani vidijo v njej ustanovni lik mehiškega naroda, drugi jo imajo za izdajalko svojega ljudstva. Fuentes in Esquivel osvetljujeta oba lika z različnih žarišč. Pri *Obeh bregovih* je fokus na Jerónimu de Aguilarju kot tolmaču, ki se oglaša iz groba, pri *Malinche* pa gre bolj za zgodbo o življenju Malinalli kot tolmačke. Iz obeh del, temelječih na zgodovinskih dogodkih, pa izhaja pomen dela tolmačev v 16. stoletju. Hkrati smo priče, kako so se prvi tolmači v Ameriki znašli v vlogi jezikovnih in kulturnih posrednikov in kako so (ne)upoštevali glavne kriterije pri tolmačenju: dobro poznavanje jezikov in kultur obeh strani, med katerima so posredovali sporočila, dobro poznavanje teme, ki so jo tolmačili, in ne nazadnje tudi nevtralno držo in kriterij nepristranskosti glede na sogovornike.

Osvajanje dveh velikih imperialnih civilizacij Amerike, azteške in inkovske, ne bi bilo izvedeno na sorazmerno preprost način, če ne bi bilo delovanja tolmačev, katerih učinkovitost je bila različna v vsakem od obeh primerov. A brez njihove prisotnosti bi Cortésu in Pizarru morda spodletelo, tako kot drugim osvajalcem, ki niso imeli tovrstne pomoči (De la Cuesta 1992, 25).

VIRI IN LITERATURA

Baigorri Jalón, Jesús in Icíar Alonso Araguás. 2004. »La mediación lingüístico-cultural en las crónicas de la conquista: Reflexiones metodológicas en torno a Bernal Díaz del Castillo«. *HISTAL enero 2004*, 1–7. https://docplayer.es/98518024-La-mediacion-linguistico-cultural-en-las-cronicas-de-la-conquista-reflexiones-metodologicas-en-torno-a-bernal-diaz-del-castillo.html.

Cuesta, Leonel-Antonio de la. 1992. »Intérpretes y traductores en el descubrimiento y conquista del nuevo mundo«. *Livius. Revista de estudios de traducción* 1: 25–34.

Diarios de Colón. Dostop: 20. 10. 2022. https://juancarloslemusstave.files.wordpress.com/2014/07/diarios-de-colc3b3n.pdf.

Diaz del Castillo, Bernal. 1939. *Historia verdadera de la conquista de la Nueva España. Tomo I*. https://www.cervantesvirtual.com/obra-visor/historia-verdadera-de-la-conquista-de-la-nueva-espana-tomo-i--0/html/481f665e-69c1-4064-9d6a-6333c5711ecc_149.htm.

Esquivel, Laura. 2021. Ep 16: *La Malinche: Interview with Laura Esquivel*. https://hocpodcast.wordpress.com/2021/06/12/ep-16-la-malinche-interview-with-laura-esquivel/.

Esquivel, Laura. 2006. *Malinche*. Madrid: Suma.

Fuentes, Carlos. 1993. Las dos orillas. *El naranjo*. Madrid: Alfaguara.

Fuentes, Carlos. 2007. *Oba bregova*. Prev. Maja Šabec (mentorica), Sabina Adanič, Tea Jelnikar, Ana Jurc, Kristina Koritnik, Lea Mihelčič, Špela Oman, Marjeta Smrdel, Simona Sredanovič, Tina Švelc, Barbara Žakelj. Ljubljana: Javni sklad RS za kulturne dejavnosti.

Logie, Ilse. 2021. »Una escena de traducción en América Latina: "Las dos orillas" de Carlos Fuentes«. *Linguistica Antverpiensia, New Series – Themes in Translation Studies* 4: 35–46. https://doi.org/10.52034/lanstts.v4i.125.

Uporaba podnapisov pri pouku simultanega tolmačenja

Sara Orthaber, Simon Zupan

POVZETEK

Skokovit tehnološki razvoj vztrajno spreminja tudi poklice, za katere se je zdelo, da so zelo robustni in odporni na spremembe. Če se je še pred leti zdelo, da bo sodobna tehnologija na simultano tolmačenje vplivala le v omejenem obsegu, pa sodobne raziskave kažejo, da je umetna inteligenca dosegla razvojno stopnjo, ki že omogoča njeno vključevanje v proces simultanega tolmačenja. S pilotno študijo smo ugotavljali uporabnost podnapisov pri pouku simultanega tolmačenja. Študenti so v raziskavi ocenjevali, kako in koliko jim podnapisi, bodisi pripravljeni bodisi strojno ustvarjeni, pomagajo pri tolmačenju in kako (ne)moteči so pri delu. Kot kažejo preliminarni rezultati, se zdijo podnapisi najbolj uporabni pri tolmačenju števil, za odtenek manj pa pri tolmačenju imen in ponovnih pojavitvah oz. naštevanju.

KLJUČNE BESEDE

simultano tolmačenje, podnapisi, tehnologije samodejnih podnapisov, tehnologija samodejne prepoznave govora

Uvod

Skokovit tehnološki razvoj, ki ga je moč čutiti na vseh področjih življenja, vztrajno spreminja poklice. Tukaj igra še posebej pomembno vlogo umetna inteligenca (UI), to je zmožnost stroja, da izkazuje človeške lastnosti in vsaj do neke mere prevzame naloge, ki so bile v preteklosti zgolj v domeni ljudi. Eno takšnih področij je tolmačenje, ki je s kognitivnega vidika zapletena dejavnost, v sklopu katere tolmač hkrati posluša, analizira slišano in govori, pri čemer se sporočilo še prenaša iz enega v drug jezik (Zidar Forte 2014, 61). Obenem gre za poklic, ki ga opravlja relativno malo število ljudi. Prav zaradi tega je bil poklic tolmača dlje časa dokaj odporen na tehnološke spremembe. Zato ne preseneča, da so se slednje, v primerjavi z drugimi disciplinami in poklici, zgodile mnogo pozneje. Tehnologija umetne inteligence pa je sedaj dosegla stopnjo zrelosti, ki ji omogoča tudi vključitev v tolmaške procese. Michalache (2021) govori o tako imenovani razširjeni paradigmi, ki produktivnost prevajalca in tolmača povezuje s tehnologijo (gl. Fantinuoli 2019; Daystar in Fantinuoli 2022). Namen pričujoče pilotne študije je bil oceniti uporabnost tehnologije samodejne prepoznave govora pri simultanem tolmačenju (ST).

Uporaba tehnologije samodejnega podnaslavljanja pri ST

Uporaba tehnologije samodejnega podnaslavljanja s pomočjo samodejne prepoznave govora je v prvi vrsti namenjena večji dostopnosti do medijskih vsebin osebam z okvaro sluha, a se njena uporaba z razvojem tehnologij širi. Podjetje Interprefy, vodilni ponudnik platforme za simultano tolmačenje na daljavo, omogoča sprotno podnaslavljanje večjezičnih sestankov in konferenc v že 31 različnih jezikih, pri čemer so podnapisi v različnih jezikih ustvarjeni na osnovi samodejne razpoznave govora (tj. tolmačenja) konferenčnih tolmačev v realnem času, oziroma z minimalnim časovnim zamikom med govorom ter med prikazom pripadajočih podnapisov (Aregger 2021).

Študij o uporabi tehnologij samodejne prepoznave govora pri ST za zdaj še ni veliko. Visky (2015) je analizirala uporabo podnaslovov pri poučevanju različnih vrst tolmačenja: tolmačenja na pogled (*sight translation*), dialoškega ali povezovalnega tolmačenja (*liaison interpreting*) ter konsekutivnega in simultanega tolmačenja. Pri ST so študenti najprej tolmačili brez podnapisov, nato pa z njimi, a je avtorica ugotovila, da uporaba podnapisov ni vplivala na razvoj ekstralingvističnih kompetenc, ki bi tolmaču omogočile, da se osredini na produktivno in učinkovito tolmačenje. V nadaljevanju bomo opisali postopek zbiranja podatkov.

Empirična raziskava

V zimskem študijskem semestru 2020/21, ko se je študijski proces zaradi ponovnega vala okužb s covidom-19 ponovno preselil v spletno okolje MS Teams, smo pri predmetu Simultano tolmačenje v prvem letniku drugostopenjskega študijskega programa Prevajanje in tolmačenje, opravili pilotni preizkus uporabnosti samodejne prepoznave in zapisa govora v obliki podnapisov. Glede na to, da je slednje v slovenskem jeziku še dokaj nedostopno, zlasti pri posnetkih na spletni platformi YouTube, smo se odločili, da pri tolmaških vajah uporabimo govore v angleškem jeziku.[1] YouTube namreč od leta 2021 s pomočjo razpoznave govora omogoča samodejno pripravo podnapisov v 12 jezikih za vse videoposnetke (nizozemščini, angleščini, francoščini, nemščini, indonezijščini, italijanščini, japonščini, korejščini, portugalščini, ruščini, španščini, turščini in vietnamščini), govori v okviru TED konferenc pa imajo povečini vnaprej pripravljene podnapise, ki so tudi pregledani.

Na platformi YouTube se samodejni podnapisi ustvarijo s pomočjo algoritmov za strojno učenje, zato se kakovost podnapisov razlikuje, saj se lahko določene besede napačno izpišejo bodisi zaradi napačne izgovorjave, naglasa, narečja bodisi zaradi hrupa v ozadju. Na to smo študente predhodno opozorili. Za pilotno študijo smo izbrali tri govore v angleškem jeziku o tedaj aktualnih zunanjepolitičnih dogodkih (tj. brexit; gl. Tabelo 1). Pred tolmačenjem smo študente prvega letnika prosili, da

1 Aplikacije za prepoznavanja govora se za zdaj pri zapisovanju slovenščine niso izkazale za dovolj natančne in kakovostne (RTV 2021).

omogočijo prikaz podnapisov. Slednje se aktivira s klikom na ikono »Subtitles/closed captions« (gl. sliko 1).

Slika 1: aktivacija samodejnih podnapisov na YouTube (zajem zaslona)

V eksperimentu so sodelovali štirje študenti 1. letnika magistrskega študija konferenčnega tolmačenja, ki so imeli pred eksperimentom dva meseca izkušenj s simultanim tolmačenjem, pri čemer eden izmed študentov delno ni ocenil tretjega posnetka (gl. Sliko 4). Govore so tolmačili na treh ločenih srečanjih. Pri tem smo študentom razložili, da je namen eksperimenta oceniti uporabnost in zanesljivost podnapisov pri tolmačenju. Vsak študent je govor tolmačil v svoji sodelovalni sobi (*breakout room*). Obenem so tolmačenje posneli in posnetek naložili v učno okolje Moodle. Študenti so tolmačili naslednje govore:

Brexit: The Bachelor Life of UK After Divorcing Europe (Buyse 2019, v nadaljevanju Govor 1)
Brexit from an Irish Perspective (O'Ceallaigh 2018, v nadaljevanju Govor 2)
Brexit and the Island of Ireland (Laffan 2018, v nadaljevanju Govor 3)

Tabela 1: Seznam izbranih govorov

Govor 1 je bil posnet v okviru serije predavanj TEDx, v njem pa nastopa Lieven Buysse, profesor jezikoslovja in angleške književnosti na univerzi v Leuvnu, ki je prosto predaval o posledicah brexita, predvsem skozi prispodobo ločitve dveh partnerjev. Govorec, ki je Belgijec, govori prosto in brez izrazitega naglasa. Vsebina je splošnega značaja, besedišče ni zahtevno, številke so redke in preproste (npr. delež izvoza iz ZK v EU). Povprečna hitrost govora je 127 besed na minuto (bnm). Omeniti velja, da so podnapisi pri serijah predavanj TEDx, vključno s tem, večinoma pregledani in zato točnejši, medtem ko so pri drugih govorih ustvarjeni samodejno, zato sklepamo, da niso popravljeni.

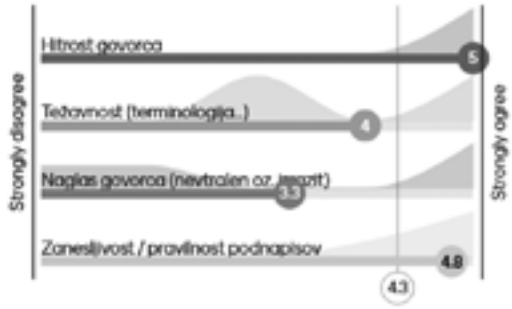
Govor 2 je nastal februarja 2018 v Cardiffu, v njem pa nekdanji irski veleposlanik Daithi O'Ceallaigh v Angliji govori o gospodarskih posledicah brexita za Irsko. Vsebinsko in terminološko prav tako ni posebej zahteven. Omenjenih je nekaj številk, predvsem relativnih vrednosti, ko govorec govori o izvoznih oz. uvoznih trendih, v govoru se pojavljajo še geografska ter imena podjetij ter nekaterih irskih in britanskih politikov. Govorec na posnetku govori prosto, povprečna hitrost govora znaša 137,5 bnm.

Govor 3 je bil posnet konec maja 2018 na konferenci o vplivu brexita na Republiko Irsko, v govoru, ki so ga tolmačili študenti, pa nastopa Brigit Laffan, predstavnica inštituta European University Institute, ki je obravnavala vprašanja, s katerimi se bo morala Irska soočati v letih po brexitu in njenem položaju v EU. Govor vsebinsko ni zapleten, v njem so omenjena imena nekaterih evropskih držav in mest ter peščica številk. Na posnetku je mogoče videti, da je govorka uporabljala pisno predlogo in prosojnice, čeprav besedilo ni bilo v celoti brano in je vmes govorila prosto; hitrost je v povprečju znašala 156 bnm.

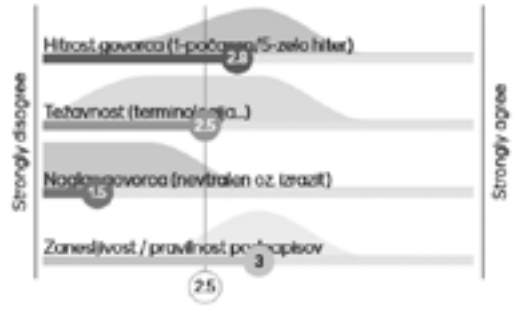
Ugotovitve in diskusija

Po opravljenem tolmačenju smo študente prosili, da s pomočjo spletnega anketnega orodja Mentimeter ocenijo zahtevnost govora in vpliv podnapisov na tolmačenje. Zahtevnost so ocenjevali po štirih kriterijih na lestvici od 1 (se strinjam) do 5 (se ne strinjam): hitrost govora, težavnost terminologije; naglas govorca (nevtralen ali izrazit) ter zanesljivost razpoložljivih podnapisov. Vsak tolmač je nato na enak način ocenil, koliko so mu podnapisi pomagali pri tolmačenju števil, imen, strokovnih izrazov ali pri naštevanju (npr. samostalnikov ali pridevnikov); podali pa so lahko tudi splošno oceno o pomoči podnapisov pri tolmačenju ter oceno svojega tolmačenja. Primerjali smo odgovore študentov in ugotavljali njihovo dojemanje vpliva podnapisov na njihovo tolmačenje.

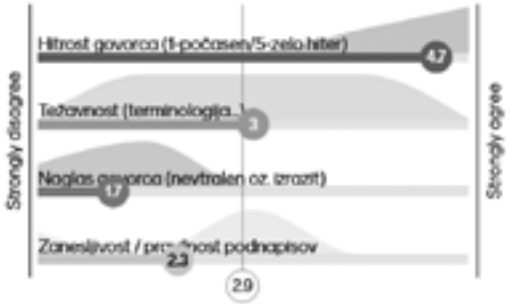
Analiza je razkrila več zanimivih ugotovitev. Študenti so pri ocenjevanju hitrosti govora tako z oceno 5 na prvo mesto postavili Govor 1, na drugo Govor 3 z oceno 4,7, na tretje pa Govor 2 z oceno 2,8. Rangiranje je zanimivo, ker je bilo število bnm v Govoru 1 nižje (127) od Govora 3, kjer je število bnm znašal 156, ter Govora 2, pri katerem je bil bnm 137,5. Govor 1 so ocenili tudi kot terminološko najzahtevnejši z oceno 4, čemur ponovno sledita Govor 3 z oceno 3 in Govor 2 z oceno 2,5. Podatki tako kažejo na pozitivno korelacijo med oceno hitrosti in terminološke zahtevnosti. Omeniti velja ocene naglasa, kjer so študenti naglas nerojenega govorca pri Govoru 1 ocenili s 3,3, medtem ko je bila pri ostalih dveh rojenih govorcih ta ocena nižja: pri Govoru 2 je znašala 1,5, pri Govoru 3 pa 1,7, čeprav oba govorita z izrazitim irskim naglasom, ki je v tem smislu zahtevnejši za razumevanje od nerojenega govorca, kar si lahko razlagamo z ugotovitvami številnih nedavnih študij, da rojenim govorcem bolj zaupamo (Piller, 2018, gl. tudi Chong, 2017). Zanimiva je ocena študentov za zanesljivost oz. pravilnost podnapisov, ki so jo najvišje ocenili pri Govoru 1 (4,8), čemur sledi Govor 2 z oceno 3, podnapise pri Govoru 3 pa so prejeli oceno 2,3. Posledično je bil podoben tudi vrstni red vseh treh govorov glede na skupno povprečno oceno vseh štirih elementov, ki so jih ocenjevali študenti: Govor 1 je bil ocenjen s 4,3; Govor 2 z 2,5; Govor 3 pa z 2,3 (glej Slike 1-3).

Slika 1: Ocena elementov Govora 1

Slika 2: Ocena elementov Govora 2

Slika 3: Ocena elementov Govora 3

Slika 4: Koristnost podnapisov v Govoru 1

Splošna ocena koristnosti podnapisov se je ujemala z oceno zahtevnosti govorov (glej Slike 4-6). Tako so študenti ocenili, da so s pomočjo podnapisov bolje tolmačili Govor 1 (ocena 4), ki so ga študenti v povprečju ocenili kot najzahtevnejšega, nekoliko manj pa so jim bili podnapisi v pomoč pri Govoru 2 (3) ter predvsem Govoru 3 (1,7). Ocena o koristnosti se ujema z oceno študentov o motečnosti podnapisov. Tako so pri Govoru 1 študenti ocenili, da so bili podnapisi najmanj moteči (1,7), pri Govoru 2 so jih motili nekoliko bolj (2,5), pri Govoru 3 pa so jih z oceno 3,7 ocenili kot najbolj moteče. Študenti so ocenjevali tudi, ali so zaradi podnapisov bolje tolmačili. Tako so ocenili, da so jim podnapisi najbolj pomagali pri tolmačenju Govora 1, kjer je povprečna ocena znašala 4, pri Govoru 2 je znašala 3, pri Govoru 3 pa so z oceno 1,7 ocenili, da so jim bili podnapisi precej manj v pomoč. Omeniti velja, da je bila tudi splošna samoocena tolmačenja za odtenek višja pri Govoru 1 (ocena 3), tj. tam, kjer so jim je po lastni oceni podnapisi pomagali najbolj, najnižja pa je bila pri Govoru 3, kjer so menili, da tudi sicer zaradi podnapisov niso tolmačili bolje.

Anketa je pokazala, da so študenti podobno ocenjevali (ne)koristnost podnapisov pri posameznih elementih govorov. Vsem trem govorom je bilo skupno, da so se študentom podnapisi najbolj koristni zdeli pri tolmačenju števil, kjer se je ocena pri vseh treh govorih gibala med 3,3 in 3,8. Študenti so omenjeno pomoč ocenili kot koristno tudi pri Govoru 3, kjer so se jim zdeli podnapisi sicer najbolj moteči in so bili študentom pri tolmačenju po njihovem mnenju najmanj v pomoč. Pri tolmačenju imen so se jim zdeli za odtenek manj uporabni, saj so pri prvih dveh govorih to koristnost ocenili s 3,3, pri Govoru 3 pa z 2,7, kar je mogoče preprosto pripisati tudi dejstvu, da je bilo v govoru manj znanih imen razmeroma malo. Podobno velja za pomoč pri tolmačenju strokovnih izrazov, kjer prav tako nekoliko navzdol odstopa ocena pri Govoru 3, kjer so to pomoč ocenili z 2, čeprav so hkrati isti govor ocenili denimo kot terminološko bolj zahteven (3) od Govora 2, kjer se jim je zdela terminološka pomoč bolj koristna. Študenti so ocenili, da so nasploh podnapisi najmanj pomembno vlogo igrali kot pomoč pri naštevanju, saj ta ocena ni presegla 2,5 (Govor 2).

Slika 5: Koristnost podnapisov v Govoru 2

Slika 6: Koristnost podnapisov v Govoru 3

Sklep

Tehnologija samodejno ustvarjenih podnapisov prodira v vsakdanje delo tolmačev, zlasti pri delu na daljavo, kjer so t. i. zaprti podnapisi – pri katerih se uporabnik sam odloči, ali jih želi prikazati ali ne – na voljo tudi npr. pri Zoom-u in drugih razširjenih programih ter pri prenosnih sejah Evropskega parlamenta in njegovih delovnih telesih. S pričujočo pilotno študijo smo ugotavljali uporabnost tehnologije samodejnega prepoznavanja govora pri pouku simultanega tolmačenja. Rezultati so pokazali, da so študenti strojno ustvarjene podnapise v nekaterih primerih videli kot pripomoček, ki jim je lahko v pomoč pri tolmačenju, vendar ne nujno v vseh primerih. Ker gre za raziskavo, opravljeno na zelo majhnem vzorcu, je pri izpeljevanju ugotovitev potrebna previdnost, saj je že metodološko pri nizkem številu respondentov treba upoštevati, da lahko mdr. povprečne ocene prikrijejo značilnosti, kot bi bil denimo potencialno visok standardni odklon. Velja tudi upoštevati, da študenti niso vajeni tolmačenja s pomočjo podnapisov in s tem povezanih možnih dodatnih kognitivnih obremenitev, kar je prav tako dejavnik, ki ga ne gre zanemariti. Zato bi bilo v prihodnosti smiselno izvesti podobno študijo tudi pri bolj izkušenih študentih in morda pri poklicnih tolmačih. Dodaten omejitveni dejavnik je kakovost oz. zanesljivost podnapisov, ki je v tej študiji nismo preverjali. So pa ob dejstvu, da umetna inteligenca in tehnologija nezadržno prodirata tudi na področje simultanega tolmačenja, to izhodišča za prihodnje raziskave, ki bodo odgovorile tudi na ta in druga s tem povezana vprašanja.

VIRI IN LITERATURA

Aregger, Markus. 2021. »Interprefy launches live captions in more than 30 languages«. https://www.interprefy.com/resources/press/companynews/interprefy-launches-live-captions-in-more-than-30-languages.

Buysse, Lieven. 2019. »Brexit: The Bachelor Life of UK After Divorcing Europe«. YouTube. Obiskano: 21. 8. 2019, https://www.youtube.com/watch?v=B2yTkMp6Z2A&ab_channel=TEDxTalks.

Chong, Kelsey. 2017. »Potential Pitfalls of Limiting Translation Services to Native Speakers«. *California Management Review*. https://cmr.berkeley.edu/2017/04/translation/.

Daystar, Vorja, Fantinuoli, Claudio. 2022. »Interpreting and the emerging augmented paradigm«. *Interpreting & Society* 2(2): 185–194. https://doi.org/10.1177/27523810221111631.

Fantinuoli Claudio. 2019. »The technological turn in interpreting: The challenges that lie ahead«. V: *Proceedings of the Conference Übersetzen und Dolmetschen 4.0.—Neue Wege imdigitalen Zeitalter*, Wolfram Baur in Felix Mayer (ur.). BDÜ Fachverlag, 334–354.

Laffan, Brigid. 2018. "Brexit and the Island of Ireland". YouTube. Obiskano: 29. 5. 2018, https://youtu.be/N1tS0Yh_yDM?t=133.

Mihalache, Iulia. 2021. »Human and non-human crossover: Translators partnering with digital tools«. V: *When translation goes digital: Case studies and critical reflections*, Renée Desjardins, Claire Larsonneur in Philippe Lacour (ur.). Palgrave Macmillan. 19–43.

O'Ceallaigh, Dáithí. 2018. "Brexit from an Irish Perspective" YouTube. Obiskano: 28. 2. 2018, https://youtu.be/dmjTPr8j5p4.

Piller, Ingrid. 2018. »How to end native speaker privilege«. *Language on the move*. Obiskano: 20. 10. 2022, https://www.languageonthemove.com/how-to-end-native-speaker-privilege/.

RTV. 2021. »Samodejno podnaslavljanje: začetek pilotnega projekta. Večja dostopnost TV-vsebin za gluhe in naglušne gledalce«. Obiskano: 20. 10. 2022, https://www.rtvslo.si/varuh/aktualno/samodejno-podnaslavljanje-zacetek-pilotnega-projekta/597284.

Visky, Michaela. 2015. »The Use of Subtitling in Teaching Professional Interpretation«. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 191: 2641–2644.

Zidar Forte, Jana. 2014. »Spremljanje napredka študentov pri simultanem tolmačenju«. *Slovensko tolmačeslovje*, Vojko Gorjanc (ur.). Založba Univerze v Ljubljani, 60-76. Obiskano: 20. 10. 2022, https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-MH1NAD8K.

No, tudi z diskurznimi označevalci lahko tolmači veliko povemo

Pomen tolmačenja diskurznih označevalcev

Simona Majhenič

POVZETEK

Prispevek predstavlja pomen ohranjanja diskurznih označevalcev pri simultanem tolmačenju. Na primerih rabe označevalcev ***well, well now***, ***I mean*** v izsekih govorov nekdanjega evropskega poslanca Nigla Faragea ilustriramo, kako diskurzni označevalci vplivajo na sporočilno vrednost besedila. Četudi niso del propozicije, lahko govornik z njimi mdr. izraža odnos do naslovnika ali poudarja želene dele besedila. Ugotovitve dela kažejo, da četudi tolmačenje poteka pod izrednim časovnim pritiskom, ki tolmačem dopušča le nekaj trenutkov za izbiro ustreznega prevoda, namensko izpuščanje diskurznih označevalcev ni učinkovita tolmaška strategija.

KLJUČNE BESEDE

simultano tolmačenje, diskurzni označevalci, prevod

Uvod

V pričujočem prispevku bomo izpostavili problematiko simultanega tolmačenja diskurznih označevalcev – praviloma kratkih besed, ki sicer neposredno ne nosijo novih informacij, a nanje vplivajo, tako da jih, denimo, ojačajo, oslabijo ali poudarijo. Četudi so diskurzni označevalci, zlasti v govorjenem jeziku (Verdonik 2007), zelo pogosti, pa lahko pri tako kognitivno kompleksni nalogi, kot je simultano tolmačenje, predstavljajo dodatno težavo. Po eni strani jih zaradi večfunkcijskosti težko prevajamo, po drugi strani pa smo pri simultanem tolmačenju omejeni s časom in se v skrajnih primerih lahko legitimno poslužujemo strategij krajšanja ali povzemanja. Seveda pa je tolmačeva poglavitna naloga, da sporočilo čim bolj pomensko nespremenjeno prenese v ciljni jezik. V primerih, ko diskurzni označevalci močno spremenijo pomen sporočila, je zato pomembno, da tolmači prenesejo njihovo vlogo. Le tako bodo namreč poslušalci izhodiščnega in pretolmačenega besedila slišali relativno enako sporočilo.

Diskurzni označevalci

Diskurzni označevalci so večfunkcijske, skladenjsko neobvezne enote, ki niso del vsebinskega dela izreka oz. propozicije (Schiffrin 2001), ampak delujejo na metadiskurzni ravni (Maschler 2009). Če ponazorimo, v povedi *Veste, to vprašanje pa je zapleteno*, del za vejico predstavlja propozicijo, veste pa metadiskurzni oz. nepropozicijski del. Pogosti slovenski diskurzni označevalci so, denimo, *no, glejte, veste, zdaj, torej, mhm, ja*.

Čeprav jih veliko sodi v skupino členkov in veznikov, so oblikoslovno zelo pestra skupina. Zato je zanje v rabi tudi več različnih poimenovanj, denimo diskurzni členki, diskurzni povezovalci, pragmatični povezovalci ali konektorji, kar opazimo tudi v slovenskem raziskovalnem prostoru. Diskurzne označevalce proučujeta zlasti[1] D. Verdonik (2006) in K. Dobrovoljc (2018), zasledimo pa jih tudi pri M. Krajnc (2005), in sicer kot začetnike, pri M. Smolej (2004) kot delilne signale ter pri B. Vičar (2011) znotraj parentetičnih struktur.

Za tolmače so pomembni zlasti zato, ker so izrazito povezovalni in lajšajo komunikacijo. Po eni strani namreč besedilo strukturirajo, po drugi poslušalca usmerjajo, da bi besedilo razumel tako, kot si je to zamislil tvorec (Schiffrin 1987). Z njimi lahko izražamo odnos do besedila, pa tudi do drugih (Maschler 2009). Obenem lahko z njihovo rabo pritegnemo pozornost poslušalcev. Kot poudarja Y. Maschler (2009), so diskurzni označevalci semantično oslabljeni. To pomeni, da se njihov pomen lahko razlikuje od njihovega »dobesednega« pomena. Hkrati pa jih to dejstvo ne izenačuje z mašili ali netekočnostmi. Diskurzni označevalci namreč še zmeraj nosijo neko stopnjo pomena, s katero vplivajo na izrek oz. v besedilu opravljajo neko nalogo.

Zaradi navedenih lastnosti je ključno, da tolmači ozavestimo pomen njihove rabe.

Naloga tolmača

Tolmačeva naloga je, da med osebami, ki ne govorijo istega jezika, omogoči, da se čim bolj neovirano sporazumevajo. To pomeni, da tolmač zmeraj stremi k temu, da bodo udeleženci, denimo, razprave, lahko v prevodu do enake mere sledili povedanemu kot poslušalci v izvirnem jeziku in da se lahko enakovredno odzivajo oz. vključijo v razpravo. Zato pa mora tolmač paziti, da besedilo čim bolj nespremenjeno ponovno ustvari v ciljnem jeziku. K temu sodi tudi raba diskurznih označevalcev, ki na besedilo na določen način vplivajo. Izsledki raziskave mnenja tolmačev Mednarodnega združenja konferenčnih tolmačev (AIIC) kažejo, da se tolmači močno strinjajo s tem, da mora tolmačeno besedilo imeti enak učinek kot izhodiščno, da mora zrcaliti register izhodiščnega besedila in da morajo pri tolmačenju uporabiti slog govornika oz. da njihov slog ne sme vplivati na tolmačenje (Zwischenberger, 2013). Posledično lahko sklepamo, da tolmači načeloma ne izpuščajo diskurznih označevalcev oz. da njihovo vlogo posredujejo v prevodu.

1 Za pregled proučevanja diskurznih označevalcev na slovenskem glej tudi S. Majhenič idr. (2022).

Toda zlasti tolmači, učitelji in študentje tolmačenja vidijo nekatere elemente spontanosti v govoru, med katere sodijo tudi diskurzni označevalci, kot netekočnosti in mašila, ki se pri simultanem tolmačenju ne bi smeli pogosto pojavljati (Zidar Forte 2016). To seveda velja za mašila, ki v besedilu ne opravljajo nobene vloge in nikakor ne spreminjajo povedanega. Kot bomo v nadaljevanju ilustrirali z nekaj primeri, pa diskurzni označevalci vsekakor obarvajo povedano.

Proces simultanega tolmačenja

Proces simultanega tolmačenja je izredno zahtevna kognitivna naloga, ki zaradi zahtevane koncentracije v tolmaču povzroča tako visoko stopnjo stresa, da ta poklic nekateri primerjajo s kontrolorji zračnega prometa (Moser 1996).

Ob simultanem tolmačenju mora namreč tolmač besedilo, ki se sproti tvori, poslušati v izhodiščnem jeziku, ga analizirati, razumeti in izbrati primerne prevode, prevod ubesediti ter hkrati poslušati in pomniti novo besedilo. D. Gile (2009) je zato procese analiziranja, govorjenja in pomnjenja poimenoval »model naporov« (angl. *Effort model*).

Tolmač ima za vsako nalogo na razpolago le omejeno količino pozornosti, zato jo mora procesom enakomerno razporediti. Če bi, denimo, predolgo iskal ustrezen prevod za nek termin, bi lahko preveč energije porabil za analiziranje, premalo pa za pomnjenje ali poslušanje, kar bi lahko privedlo do pomanjkljivosti pri tolmačenju. Možnosti, da bi govorca ustavil, tolmač v kabini praviloma nima. Časovni pritisk pa je odvisen tudi od samega govorca. Če ta govori hitro, tolmač več energije vloži v pomnjenje, manj pa je ostane za ubeseditev in iskanje primernega prevoda.

Komunikacijski šumi

Ker je prevajanje diskurznih označevalcev lahko vse prej kot enostavno (Rožac 2016), diskurzni označevalci pa sami po sebi niso del propozicije, se morda zdi smiselno, da tolmač te elemente izpusti. Toda v določenih primerih lahko s tem spremeni sporočilo, tako da ta v ciljnem besedilu več nima enakega učinka kot v izhodiščnem.

Predpostavko bomo preverili in ponazorili s tremi primeri simultanega tolmačenja govorov nekdanjega evroposlanca Nigla Faragea v Evropskem parlamentu.

N. Farage je bil poslanec evroskeptične skupine, ki je pogosto kritiziral predstavnike evropskih institucij. Kot spreten in prepričljiv govornik pogosto uporablja diskurzne označevalce, s katerimi izraža odnos do povedanega ali odnos do naslovnika.

Takšen primer predstavlja izsek iz Farageevega govora 12. 9. 2012, ko je takratnemu predsedniku Evropske komisije, Joséju Manueleu Barrosu, očital, da mu ni mar za nacionalno demokracijo in voljo ljudstva posameznih držav Evropske unije. Primer [1]:

> *Farage: Well now. You claim to be a good democrat. It's a very twisted form of democracy when you says that all of those political parties that get votes*

with whom you don't agree are not relevant.

Tolmačenje v slovenščino: _ Pravite, da ste dober demokrat. To je pa zelo izkrivljena demokracija, če pravite, da vsi tisti, ki se ne strinjajo z vami, da pa nimajo, da so nerelevantni.

Govor začne z besedama *well now*, ki nastopata kot skupek, torej kot en diskurzni označevalec. Po eni strani govornik z njim začne svoj govor. Če pa upoštevamo tudi intonacijo in jakost, s katero je besedi izgovoril, razberemo tudi njegov odklonilen odnos do naslovnika. Z označevalcem namreč govornik nakaže, da sledeče besedilo najverjetneje za naslovnika ne bo pozitivno. Diskurzni označevalec je izstopajoč zlasti zaradi premora po njem, ki traja 1,3 sekunde, kar je za N. Faragea, ki sicer govori zelo hitro, znaten premor. Označevalec izstopa tudi zaradi glasnosti in jasne artikulacije. Prav zaradi te izstopajočnosti označevalca ne moremo odpraviti kot mašilo ali netekočnost. Zdi se, da se je govornik zanj odločil zavestno, in sicer kot sredstvo, s katerim bo pritegnil pozornost in vzbudil radovednost naslovnika in drugih v dvorani. Govor nato nadaljuje z izreki, s katerimi niza razloge, zakaj nekdanji predsednik Komisije naj ne bi bil zagovornik demokracije. Sledijo torej izreki, ki so izrazito negativni. Zato se zdi, da je označevalec rabljen kot nek znanilec negativnega sporočila, s katerim bi morda tvorec želel naslovnika opozoriti, naj se nanj »pripravi«.

V pretolmačenem besedilu diskurznega označevalca ni več in tudi funkcijsko ni zajet v izrekih, ki mu sledijo. V prevodu zato tega uvodnega izreka, ki naznanja bistvo celotnega govora, tj. negativno mnenje o nekdanjem predsedniku Komisije, ni. Prevajalsko označevalec ni zelo zahteven, tudi zato, ker lahko upoštevamo politično pripadnost govornika (član evroskeptične skupine), zaradi česar lahko delno predvidevamo njegovo stališče do evropskih funkcionarjev. Funkcijsko bi v slovenščini, denimo, bili ustrezni različici *tako, tako torej* ali *a tako*. O tem, zakaj je tolmač uvodni diskurzni označevalec izpustil, ne moremo sklepati. Vendar pa lahko zaradi hitre menjave govornikov na plenarnih sejah Parlamenta, na katerih je treba preklapljati med različnimi tolmaškimi kanali, zlasti ob začetkih govora (kot v tem primeru) pride do tega, da tolmač začetnih besed preprosto ne sliši in s tem ustreznega prevoda ne more zagotoviti.

Na seji Evropskega parlamenta, ki je potekala 16. 11. 2011, je N. Farage mdr. kritiziral takratnega predsednika Sveta, H. Van Rompuya, in takratnega predsednika Komisije, J. E. Barrosa. Njuna govora je označil kot posebej dolgočasna in tehnokratska. Nato načne temo evra, ki je po njegovem mnenju neuspeh, za katerega so krivi domnevno nedemokratsko izbrani funkcionarji. Primer [2]:

Farage: And in the room today we have the four men, who were supposed to be responsible. And yet we've listened to the dullest most technocratic speeches I've ever heard. You are all in denial. By any objective measure. The euro is a failure. And who is actually responsible? Who's in charge? Out of you lot? Well of course the answer is none of you. Because none of you have been elected.

Tolmačenje v slovenščino: In danes imamo v sobi štiri moške, ki bi naj bili odgovorni. Pa smo vendarle poslušali najbolj dolgočasne tehnokratske govore, kar sem jih kdaj slišal. Vsi v bistvu si zatiskate oči. Evro je neuspeh, pravi govornik. Ampak kdo je odgovornik? Kdo vodi iz med vami? Od ko- odgovor je nihče, nihče ni bil izvoljen.

Tudi v tem primeru diskurzni označevalec posreduje negativno stališče tvorca do povedanega oz. do tistih, ki jih naslavlja. Govornik se retorično sprašuje, kdo je odgovoren za to, da je evropska valuta, kot sam pravi, neuspeh. Izpostavi, da ne more odgovornosti prevzeti nihče, ker nikogar od tistih, ki jih nagovarja, niso neposredno izvolili volivci. Pri tem pa odgovor na lastno vprašanje uvede z diskurznim označevalcem *well*. Ta v slovenskem tolmačenju ni ohranjen ne kot označevalec ne kot parafraza. Funkcijsko bi ga lahko prevedli kot *ja*. Njegov učinek je izrazito poudarjalni. Z njim namreč govornik poudarja, kako samoumeven je odgovor (*ja seveda je odgovor: nihče od vas*). Poleg diskurznega označevalca v prevodu manjka tudi *seveda*, zaradi česar je razlika med besediloma še večja. Toda če primerjamo izreka *ja seveda je odgovor: nihče od vas* in *seveda je odgovor: nihče od vas*, opazimo, da sta propozicijsko sicer enaka, saj *ja* ne spremeni resničnosti izreka, razlikujeta pa se v stopnji poudarka. Z diskurznim označevalcem *ja* namreč govornik povedano dodatno izpostavi, saj poudarja samoumevnost odgovora. Tako pa besedilo postane tudi bolj prepričljivo.

Leta 2014 je bil kot predsednik Evropske komisije izvoljen Jean Claude Juncker. Na seji Parlamenta, ki se je odvijala 16. 12. 2014, je N. Farage kritiziral tudi delo takratnega predsednika Komisije, češ da jim manjka novih zamisli. Primer [3]:

Farage: Mister Juncker, you're here with your Commission presenting your new work plan. But I can see that you've been busy with the PR consultants. You've been busy spending a pretty penny or two. You have been trying to rebrand the European Commission. And you've come up with a slogan: A New Start for Europe. I mean, you couldn't invent it, could you? We do it every five years. We should get our money back.

Tolmačenje v slovenščino: Hvala. Gospod Juncker, to seveda predstavljate nov delovni program, vendar vi se predvsem ukvarjate s svojimi piarovci. Želite dati novo podobo Evropski komisiji. Imate nov slogan: Nov začetek za Evropo. No, to slišimo vsake vsakih pet let. Mislim, da bi nam morali vrniti nazaj denar.

N. Farage z rabo diskurznega označevalca *I mean* poudarja zbadanje, ki sledi označevalcu. Funkcijsko bi ga lahko prevedli z diskurznim označevalcem *mislim*. Čeprav označevalec v slovenskem prevodu ni ohranjen, pa je njegova vloga vsaj delno zajeta v naslednjem izreku, in sicer kot diskurzni označevalec *no*, ki ustvarja poudarek in neke vrste distanco ali zadržanost do besedila, ki sledi. Četudi sta diskurzna označevalca funkcijsko in izhodiščno različna, pa oba v besedilo vnašata govornikov negativen odnos do naslovnika, s čimer je vloga izhodiščnega označevalca delno ohranjena.

Sklep

Čeprav diskurzni označevalci ne prispevajo novih informacij k vsebini besedila, pa na podlagi analiziranih izsekov govorov nekdanjega evroskeptičnega poslanca Nigla Faragea vidimo, kako lahko vplivajo na sporočilno vrednost besedila. To je razvidno predvsem, kadar so v ciljnem besedilu izpuščeni. S tem lahko zastavljeno predpostavko potrdimo.

S primerom [1] smo tako prikazali, kako lahko tolmačeno besedilo sicer vsebuje vse propozicije, a hkrati pri poslušalcih ustvarja drugačen učinek kot izhodiščno. Z diskurznim označevalcem namreč govornik nakaže, kako želi, da naj poslušalec nadaljnje sporočilo razume. Brez njega je besedilo manj določeno, saj vsebuje manj informacij o govornikovem stališču do naslovnika. Izpust v primeru [2] je v primerjavi s primerom [1] manj relevanten. A kljub temu prikazuje, kako lahko z diskurznimi označevalci besedilo, ki jim sledi, poudarimo in s tem učinkujemo na poslušalce. Da tolmači zaznajo rabo diskurznega označevalca in njegov učinek na besedilo kljub izpuščenemu izreku (v katerem se označevalec nahaja) skušajo prenesti v ciljno besedilo, prikazuje primer [3]. Izsek obenem izpostavlja pomen diskurzih označevalcev, saj se tolmačka ob časovnem pritisku sicer ne bi odločila, da ga doda. To prav tako nakazuje, da diskurzni označevalci niso mašila ali netekočnosti. Pojavljajo se namreč ob hitrem in tekočem govoru, ki ne vsebuje popravljanj.

Ker lahko z izpustom oz. dodajanjem diskurznih označevalcev spremenimo sporočilno vrednost besedila, je pomembno, da se tolmači zavedamo pomena (ne)rabe teh enot. Zlasti v političnih okoljih kot je Evropski parlament, kjer poslanci sprejemajo daljnosežne odločitve, je pomembno, da poskušamo izhodiščno sporočilo čim bolj nespremenjeno prenesti v ciljni jezik. Izbrani primeri sicer ne prikazujejo hudih tolmaških spodrsljajev, ki bi lahko privedli do mednarodnih nesporazumov, a je prispevek treba razumeti kot ponazoritev problema. Ob rednem in namernem izpuščanju diskurznih označevalcev se namreč lahko pripetijo tudi omenjeni zapleti.

Zahvala

Prispevek je nastal v okviru projekta *MEZZANINE - teMeljnE raZiskave Za rAzvoj govorNih vIrov in tehNologij za slovEnščino* (šifra projekta: J7-4642), ki ga financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

LITERATURA

Dobrovoljc, Kaja. 2018. »Raba tipično govorjenih diskurznih označevalcev na spletu«. *Slavistična revija* 66(4): 497–513.

Gile, Daniel. 2009. *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Krajnc, Mira. 2005. *Besedilne značilnosti javne govorjene besede. Na gradivu sej mariborskega Mestnega sveta.* Maribor: Zora.

Majhenič Simona; Matej Rojc in Izidor Mlakar. 2022. »Neprototipni diskurzni označevalec *zdaj*«. *Slavia Centralis* 15(2): 27–44.

Maschler, Yael. 2009. *Metalanguage in Interaction. Hebrew discourse markers*. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Moser, Peter. 1996. »Expectations of users of conference interpretation«. *Interpreting* 1(2): 145–178.

Rožac, Tina. 2016. »Diskurzni označevalci v besedilnih vrstah vsakdanjih pogovorov: študija primera Rakitovca v slovenski Istri«. *Annales. Series historia et sociologia* 26(4): 727-740.

Schiffrin, Deborah. 1987. *Discourse Markers*. Cambridge: Cambridge University Press.

Schiffrin, Deborah. 2001. »Discourse markers: language, meaning, and context«. V: *The handbook of discourse analysis*, Deborah Tannen, Heidi E. Hamilton in Deborah Schiffrin (ur.). Blackwell Oxford, 54–75.

Smolej, Mojca. 2004. »Členki kot besedilni povezovalci«. *Jezik in slovstvo* 49(5): 45–57.

Verdonik, Darinka. 2006. »*Mhm, ja, no, dobro, glejte, eee …*: Diskurzni označevalci v telefonskih pogovorih«. *Jezik in slovstvo* 51(2): 19–36.

Verdonik, Darinka. 2007b »Upravljanje pogovora kot metadiskurzna funkcija«. *Jezik in slovstvo* 52(3–4): 53–66.

Vičar, Branislava. 2011. »Parenteza v novinarskem in parlamentarnem diskurzu«. Maribor: Zora.

Vogrinc Javoršek, Urša. 2007. »Metabesedilnost v okviru strategij podnaslovnega prevajanja«. *Jezik in slovstvo* 52(3–4): 79–94.

Zidar Forte, Jana. 2016. *Značilnosti pripravljenega govorjenega diskurza in njihov vpliv na tolmačenje*. Doktorska disertacija. Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani.

Zwischenberger, Cornelia. 2013. *Qualität und Rollenbilder beim simultanen Konferenzdolmetschen*. Bd. 1. Transkulturalität - Translation - Transfer. Berlin: Frank & Timme.

VIRI

Posnetek plenarnega zasedanja Evropskega parlamenta 16. 11. 2011. Dostopno na: https://www.europarl.europa.eu/plenary/en/vod.html?mode=unit&vodLanguage=EN&playerStartTime=20111116-10:26:09&playerEndTime=20111116-10:28:32#.

Posnetek plenarnega zasedanja Evropskega parlamenta 12. 9. 2012. Dostopno na: https://www.europarl.europa.eu/plenary/en/vod.html?mode=unit&vodLanguage=EN&playerStartTime=20120912-12:32:27&playerEndTime=20120912-12:33:32#.

Posnetek plenarnega zasedanja Evropskega parlamenta 16. 12. 2014. Dostopno na: https://www.europarl.europa.eu/plenary/en/vod.html?mode=unit&vodLanguage=EN&playerStartTime=20141216-15:49:07&playerEndTime=20141216-15:53:16#.

(Skoraj) 20 let slovenske kabine pri GD SCIC, direktoratu za tolmačenje Evropske komisije

Nekoliko oseben pogled

Marjana Rupnik

Evropske institucije so se že v poznih devetdesetih letih začele pripravljati na "veliki pok", ki je s seboj prinesel devet novih jezikov.

V času pred pristopom so institucije preko uveljavljenih nacionalnih združenj tolmačev iskale mlade talente in uveljavljene tolmače, ki bi bili pripravljeni sodelovati pri usposabljanju teh talentov.

V Sloveniji je leta 2001 na pobudo SCIC-a in ob finančni pomoči institucij nastal tudi program študija konferenčnega tolmačenja na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Večina vaj je do leta 2006 potekala v prvem nadstropju nad ljubljansko gostilno Lipa. V letih 2002 in 2003 sem kot konferenčna tolmačka na FF tudi sama vodila vaje iz tolmačenja. Spomini na tisti čas so zelo prijetni, saj je bila učiteljsko-tolmaška ekipa, ki smo jo takrat sestavljale Nataša Logar, Milojka Popovič, Vika Premzl in moja malenkost, dobro uigrana in zelo zabavna. Pa tudi generaciji študentov na dodiplomskem in takrat še obstoječem podiplomskem študiju sta bili zelo talentirani in zavzeti.

Polovica sedaj zaposlenih tolmačev pri SCIC-u so bili takrat "moji" študenti.

Leta 2004, po širitvi, smo pri SCIC-u počasi začeli graditi slovensko kabino. Avgusta 2004 sem se odločila, da se za kakšno leto poskusno preselim v Bruselj. V majhno, prenovljeno stanovanje, v t. i. "maison de maitre" blizu institucij. Kot mnogim pred menoj in za mano se je eno leto podaljšalo na dve in potem neslišno na dvajset let.

O Bruslju, posebnostih, drugačnostih, živce parajočih vidikih, pa tudi o zanimivostih, pisanosti, neskončno lepih hišah in parkih, arhitekturi, hrani in navdihujoči mednarodni skupnosti, ki zajema vse plasti in plati družbe, kdaj drugič, v ločenem članku.

Prvo leto je bilo zelo naporno, saj sva bili zaposleni pionirki najprej samo kolegica Katarina Šimenc in jaz. Kmalu se nama je pridružila še Mateja Novak.

Vsi ostali kolegi v svobodnem poklicu so se tedensko vozili iz Slovenije, Avstrije ali Italije.

Potem pa je začela stalna ekipa zaposlenih počasi rasti. V Bruslju so se nam pridruževali mladi kolegi, ki so uspešno zaključili študij in opravili akreditacijske izpite. Izziv, ki se nam je vsem na začetku zdel ogromen, je danes čisto gladka, vsakodnevna pot. Vodila nas je

Slovensko predsedovanje Svetu EU (foto: osebni arhiv, Andreja Skarlovnik Ziherl)

preko neštetih ministrskih sestankov s hitro branimi prispevki, zasedanj predsednikov vlad in držav, pa tudi cele plejade delovnih skupin za kazensko ali civilno pravo, konkurenčno pravo, kmetijska finančna vprašanja, transportne mreže, proračun, policijsko sodelovanje, fitosanitarna vprašanja, veterino, jedrska vprašanja, geografske označbe, ribe in še in še.

Vse smo predelali, vse pretolmačili. In zase osebno lahko rečem: mnogo tudi že pozabili.

Ko je postalo jasno, da bo Slovenija kot prva od novih držav članic predsedovala takratnemu Svetu EU, se je moral na predsedovanje začeti pripravljati tudi SCIC.

V letu 2007 so institucije organizirale več krogov akreditacijskih izpitov in tako se je seznam akreditiranih tolmačev povečal na skoraj 70 kolegov.

Pri SCICu smo zaposlili tudi tri nove kolege.

V času predsedovanja je stalno zaposlena ekipa štela osem ljudi. Mladih, visoko motiviranih profesionalcev. Skupaj s freelance kolegi smo pol leta več kot intenzivno delali. Z dobrim delom in v povprečju odličnimi returji smo si prislužili zaupanje slovenskih poslušalcev in institucij. To zaupanje smo kot kabina uspeli obdržati vse do danes, ko smo za seboj pustili že drugo predsedovanje Svetu ministrov. Kako čas hitro teče …

Med prvim in drugim predsedovanjem je kabina zrasla in se konsolidirala. Pa tudi dodajala in še dodaja jezike. Trenutno šteje 13 stalno zaposlenih tolmačev, skozi leta pa se nam je pridružilo tudi 12 freelance kolegov, ki živijo in delajo v Bruslju.

Skupaj s petimi kolegi pri Evropskem parlamentu nas je slovenskih tolmačev v Bruslju skoraj 30 in upam, da se nam bodo v prihodnje pridruževali novi mladi kolegi, saj institucije kljub digitalizaciji in virtualnim sestankom tolmače še vedno potrebujemo v Bruslju.

Zaupanje, ki smo ga skozi leta s profesionalizmom pridelali, smo namreč z vsako novo generacijo zaposlenih in kolegov v svobodnem poklicu uspeli obdržati in utrditi.

Tolmačenje med slovenskim predsedovanjem

Lucija Papič Mlakar

V drugi polovici leta 2021 je Slovenija že drugič predsedovala Svetu EU, kar je seveda vsebinsko, protokolarno, logistično, promocijsko in še kako zelo zahtevna naloga, ki ji je pandemija covida-19 dodala še veliko negotovosti in dodatnih opravil. Najboljša plat predsedovanja pa je bilo brez dvoma tolmačenje. Ker sem kot prevajalka in tolmačka zaposlena v Sektorju za prevajanje Generalnega sekretariata vlade, bo morda kdo pomislil, da sem pristranska, vendar se bo krepko motil, ker lahko svojo trditev podkrepim s trdnimi dokazi iz prve roke. Moja naloga tokrat je bila pomagati pri organizaciji/koordinaciji konferenčnega tolmačenja, medtem ko sem med prvim slovenskim predsedovanjem leta 2008 izkušnje nabirala kot tolmačka.

Glavni razlog, da imam na tolmačenje tudi med drugim predsedovanjem samo najlepše spomine, je bilo res odlično sodelovanje s kolegico Jano Zidar Forte v Sloveniji, ki je v sekretariatu za pripravo in izvedbo predsedovanja pokrivala tolmačenje, v Bruslju s Katjo Žumer, ki je bila koordinatorka Generalnega direktorata za tolmačenje (SCIC) za slovensko predsedovanje (EU Interpreters 2021), in Marjano Rupnik, vodjo slovenske kabine pri SCIC-u in koordinatorko prvega slovenskega predsedovanja. Skupaj smo se spopadle z vsemi izzivi organizacije tolmačenja na dogodkih predsedovanja na najvišji ravni (npr. obisk Evropske komisije, neformalna ministrska srečanja), na katerih so v skladu s prakso vseh predsedujočih držav tolmačili SCIC-ovi tolmači. Zoom, Teams in podobne platforme so olajšale naše dogovarjanje na daljavo. Ves čas smo bile v tesnem stiku in samo s skupnimi močmi nam je uspelo zagotoviti, da so bili tolmači s pravimi jezikovnimi kombinacijami in akreditacijami ob pravem času v pravi kabini, pred njimi pa zadnja različica programa ipd. Na dogodkih, na katerih smo tolmačenje organizirali skupaj s SCIC-om, sta imela ključno vlogo tudi Frédéric Pirotte in Brendan Woods, prvi vodja tehnične skladnosti in drugi vodja misij pri SCIC-u. Za njune nasvete in pomoč se jima iskreno zahvaljujem.

Tolmačenje na Račjem otoku na posestvu Brdo (foto: osebni arhiv, Jana Veber)

Tolmačenje na dogodkih z manjšim številom jezikov pa sta organizirala sekretariat za pripravo in izvedbo predsedovanja ter Sektor za prevajanje. Tolmačili so zunanji izvajalci Generalnega sekretariata vlade in nekajkrat tudi tolmači iz tujine za jezikovne kombinacije brez slovenščine (več o organizaciji tolmačenja med predsedovanjem si lahko preberete na Zidar Forte (2022).

Tolmačenje na dogodkih predsedovanja je tudi pomenilo, da sem končno spet v Sloveniji lahko poslušala več kot samo dva kanala, ko sem na Brdu preklapljala med vklopljenimi tolmaškimi mikrofoni v vseh 12 vgradnih in še dodatnih mobilnih kabinah. Če hitro preklapljaš, babilon jezikov zveni podobno priredbam Perpetuum Jazzile. Pravzaprav smo imeli zaradi epidemičnih razmer veliko prostorsko stisko, saj v Sloveniji nimamo konferenčnih dvoran, v katerih je dovolj prostora za večje število udeležencev (ob upoštevanju razdalje zaradi preprečevanja okužbe s covidom-19) in za več kot dve mobilni kabini (zaradi novega koronavirusa je v mobilni kabini smel sedeti samo en tolmač).

Koronavirus je tudi poskrbel, da so se nekatera srečanja tolmačila na daljavo, in sicer večinoma v manjšem jezikovnem režimu. Zaradi že omenjene prostorske stiske pa se je najpomembnejši dogodek na programu tokratnega predsedovanja, Vrh EU-Zahodni Balkan, tolmačil na daljavo iz Bruslja v 28 jezikov (85 tolmačev na lokaciji in še 13 tolmačev v rezervni ekipi na Brdu). Ne bom izgubljala besed o zahtevnih pripravah na organizacijo takega tolmačenja na srečanju na sončni strani Alp z največjim številom voditeljev držav in vlad, voditeljev Evropske unije in drugih visokih predstavnikov v zgodovini Slovenije, moram pa priznati, da me je razganjalo od ponosa, ko so tehniki podjetja Robotrade, JGZ Brdo in TSE postavili rekord pri tolmačenju največjega števila jezikov na daljavo za SCIC (niti na vrhu v Lizboni med portugalskim predsedovanjem na daljavo niso tolmačili toliko jezikov). Posebna povezava med Brdom in Brusljem ni niti enkrat zatajila in rezerva na Brdu je ves čas odsedela na klopi. Tolmači težko najdemo dobro besedo za tolmačenje na daljavo, ampak tu smo pa postavljali nove meje mogočega.

Med predsedovanjem mi je bil zelo všeč tudi občutek, da smo del večje zgodbe, da tokrat resnično ne bodo zmogli brez nas tolmačev in da vendarle lahko zagotovijo ustrezne delovne pogoje. To bi lahko pretolmačila kot: z

Tolmačenje neformalnih ministrskih svetov v Kongresnem centru Brdo (foto: osebni arhiv, Andreja Skarlovnik Ziherl)

Jano sva več mesecev po ministrstvih zbirali podatke o času in lokaciji dogodkov, jezikih, moledovali za ustrezen urnik dela tolmačev, poskušali preprečiti, da se tolmačenje ne naroči zadnji hip, da so klonili pod težo argumenta 'tako v skladu s standardi tolmači delajo v institucijah EU, zato bo tokrat tako tudi pri nas', da gradiva niso skrivali pred tolmači in podobno. Kot vsi vrhunski športniki smo tudi mi vse moči vložili v priprave, ki so v celoti okupirale moj delovnik v sektorju dlje od trajanja samega predsedovanja. Zelo pomemben del priprav je bila kampanja ozaveščanja o delu tolmača in konferenčnem tolmačenju nasploh, ki sva jo z Jano izvajali kot del usposabljanj Upravne akademije za predsedovanje in je bila v prvi vrsti namenjena zaposlenim v državni upravi. V najinih predstavitvah sva med drugim pojasnili, katere informacije je treba navesti v naročilu tolmačenja, kaj tolmač potrebuje za kakovostno tolmačenje in jih seznanili s smernicami za tolmačenje na daljavo. Vse to sva poudarjali na najinih številnih srečanjih na ministrstvih in v drugih organih državne uprave ter v Državnem zboru. Tudi ZKTS je v okviru svoje pobude obiskal nekatera ministrstva in druge naše naročnike ter jim predstavil tolmačenje na daljavo in pojasnil, kako poskrbeti za uspešno izvedbo dogodka s tolmačenjem. Temeljita priprava na predsedovanje se je obrestovala.

V želji, da bi bila pri pisanju čim bolj objektivna, se poskušam spomniti kakšnega spodrsljaja ali negativnega trenutka, pa ne gre (torej je bilo šest mesecev res vse popolno ali pa je na delu moj poklicni kratkoročni spomin, ki je prikladno povozil dolgoročnega). Bilo je nekaj napetih trenutkov, predvsem pa je bilo zanimivo učiti se novih stvari. Če sem leta 2008 dneve preživljala s pripravo glosarjev in sedenjem v kabini, sem zdaj nenehno preverjala naročila za tolmačenje, ali je pristalo letalo s tolmači, ali imajo vsi tolmači pri sebi akreditacijo, ali bodo tolmači Slovenijo ali konferenčno dvorano zapustili s pozitivnimi vtisi in ne s pozitivnim korona testom, seštevala sem ure opravljenega tolmačenja in podobno. Ko je bilo vsega konec, sem si želela še kakšen podaljšek, v katerem bi bila tudi priložnost za izboljšave, recimo večji vpliv na okoliščine ali delovne pogoje tolmačenja na daljavo, kot so trajanje, kakovost povezave in oprema govorcev.

Na kratko bi rekla, da je bilo tolmačenje med predsedovanjem uspešna zgodba sodelovanja ne samo s tistimi, ki sem jih omenila v tem prispevku, ampak tudi številnimi drugimi, brez katerih vse to ne bi bilo mogoče. Vsem prisrčna hvala za njihovo podporo. V prihodnje pa si želim, da bi v državni upravi in širše v Sloveniji izkoristili in še nadgradili pozitivne izkušnje tolmačenja med predsedovanjem.

Prispevek izraža osebna stališča in mnenja avtorice.

VIRI IN LITERATURA

»EU interpreters mark 2021 Slovenian Presidency. 2021». YouTube. Obiskano: 20. 10. 2022 https://youtu.be/cU-h9Xxg01s.

Zidar Forte, Jana. 2022. »Slovensko predsedovanje 2021 in konferenčno tolmačenje (1. del)». *Jezikovni poklici.* https://jezikovni-poklici.si/izkusnje/slovensko-predsedovanje-2021-tolmacenje-1/.

Tolmačenje v jeklarski industriji – tolmačenje na daljavo v povojih

Aljaž Ravnjak

POVZETEK

Epidemija koronavirusa je močno vplivala na mnoge gospodarske panoge in pri tem niti tolmačenje ni izjema. Čeprav je tolmačenje na daljavo v zavesti tolmačev že dobri dve leti, pa je za nekatere tolmače tak način dela bil realnost že lep čas pred okoliščinami, ki so nas prisilile v tak način dela. V mednarodnih podjetjih, med drugim tudi v slovenski jeklarski skupini, je tolmačenje na daljavo postalo del vsakodnevne prakse že leta 2017. Tolmači in ekipa za tehnično podporo smo se uspešno soočili z izzivi, ki jih je pred nas postavilo vodstvo skupine in smo omogočili nemoteno komunikacijo v treh jezikih v štirih državah.

KLJUČNE BESEDE

telekonferenčni sistem, Skype for Business, tolmačenje na daljavo, simultano tolmačenje, jeklarstvo

Zaradi izjemno povečane potrebe po storitvah tolmačenja sem se leta 2017 zaposlil v prevajalskem oddelku krovne družbe večje slovenske metalurške skupine kot prevajalec in tolmač. Družba in skupina sta zaradi večjega in zelo zahtevnega projekta imeli vsakodnevne sestanke s tujimi partnerji prek videokonferenc, na katerih je bilo treba zagotavljati simultano tolmačenje iz slovenščine v tuje jezike in obratno. Moje delo je takrat med drugim obsegalo tolmačenje na teh sestankih, za katere se je IT oddelek domislil zelo funkcionalne rešitve za tolmačenje na daljavo. Pogosti so bili tudi obiski poslovnih partnerjev iz tujine, ki so obiskovali proizvodne lokacije podjetij v skupini, kjer pa je bilo treba zagotavljati konsekutivno ali pa šepetano tolmačenje v prej omenjeni jezikovni kombinaciji. Delo je tako potekalo v obratih jeklarske industrije, čemur se je bilo seveda treba prilagoditi. Članek predstavi način, kako smo se tolmači takrat prilagodili na zelo posebne pogoje dela in kako smo na nek način celo orali ledino pri izvajanju tolmačenja na daljavo.

Čeprav je bila večina tolmačenja opravljenega na daljavo, sem sam od začetka največ časa posvečal konsekutivnemu tolmačenju na lokacijah slovenskih družb (v proizvodnih obratih in pisarnah), kamor sem odhajal

s predstavniki tujih poslovnih partnerjev. V smislu terminologije smo bili takrat vsi tolmači v ekipi »vrženi v vodo« in čeprav je bilo od začetka seveda težko, ker je bila tematika za vse nova, smo s pomočjo iznajdljivosti, dobrega sodelovanja znotraj tolmaške ekipe in potrpežljivih slušateljev uspeli svoje delo dobro opravljati in ga razmeroma hitro pripeljati na nivo, da so sestanki potekali relativno nemoteno.

Pri tolmačenju video sestankov nam je bilo v pomoč to, da so govorci uporabljali predstavitve, ki smo jih dobili tudi tolmači. Šlo je za predpisana in posledično precej šablonska gradiva, kar je pomenilo, da smo se z njimi srečevali dokaj pogosto (z nekaterimi celo vsakodnevno), kar je nekoliko poenostavilo naše delo (v določenih primerih celo do te mere, da smo pogosto že vnaprej lahko predvidevali, kaj bo govorec rekel, seveda pa tak pristop k delu prinaša svoje pasti). Seveda smo se na začetku srečevali z določenimi težavami: tolmači nismo poznali terminologije, ukvarjali smo se s tehnologijo (pravilno preklapljanje med komunikacijskima kanaloma), pa tudi govorci so se morali navaditi dela s tolmači.

Konsekutivno tolmačenje se je v večini primerov odvijalo v proizvodnih obratih, kar je imelo svoje prednosti in slabosti. Prednost je bila predvsem v tem, da smo največkrat témo pogovora (material, postopek obdelave ali napravo) imeli pred seboj in smo si pri izbiri pravilne terminologije pomagali tudi na tak način, obenem pa je bila to za tolmače dobra učna izkušnja, saj si je bilo izraze na tak način lažje zapomniti. Ker pa je šlo za tolmačenje v težki proizvodnji, je to predstavljalo svojevrsten izziv, saj je v takšnem okolju hrupno (pogosto smo imeli vsi udeleženci tolmačenj v ušesih čepke za zaščito sluha). Ker smo bili pogosto v gibanju ali pa na težko dostopnih lokacijah, si je bilo zelo težko ali pa celo nemogoče delati kakovostne zapiske, seveda pa smo morali biti pozorni tudi na nevarnosti, ki so sestavni del takšnih okolij (viseča bremena, materiali, segreti na zelo visoke temperature, potencialno nevarni stroji v delovanju ipd.).

Glavnino našega takratnega dela pa je vseeno predstavljalo tolmačenje na daljavo, v katero so bila najpogosteje vključena slovenska in tuja podjetja, občasno pa so se teh srečanj udeleževali tudi poslovni partnerji iz drugih držav.

Polycom (slovenščina)

Pred mojim prihodom leta 2017 je bil sistem za simultano tolmačenje na daljavo že vzpostavljen. Sestavljen je bil iz dveh zaprtih komunikacijskih krogov, ki sta obratovala hkrati. Prvi je bil telekonferenčni sistem Polycom, prek katerega je potekala komunikacija v slovenščini (družbe znotraj družb skupine) in na katerega so bile priključene sejne sobe na podjetjih za proizvodnjo in predelavo jekla v skupini. Za uporabo tega sistema smo tolmači uporabljali bodisi brezžične kondenzatorske namizne mikrofone znamke Shure (slika 1) bodisi žične dinamične namizne mikrofone znamke Plantronics (slika 2). Slednji so bili namenjeni manjšim sejnim sobam in so omogočali zajem zvoka govorcev, ki so sedeli na različnih razdaljah ali pod različnimi koti glede na mikrofon. Na sestankih je bilo različno število govorcev – na nekaterih sta sodelovala le dva, na nekaterih pa jih je bilo tudi več kot 20, kar je od začetka predstavljalo težavo, saj so pogosto govorili hkrati. Vendar so govorci, vsaj tisti, ki

Slika 1: Namizni mikrofon Shure. Foto: Primož Urh.

Slika 2: Namizni mikrofon Plantronics P620S. Foto: Aljaž Ravnjak.

so na tolmačenih sestankih sodelovali redno, dobro sprejeli tehniko dela s tolmačem (jasen in razločen govor, primerna hitrost, poudarjanje določenih vsebin, na primer številk).

Rešitev je bila zelo domiselna in še danes bi najbrž marsikateri tolmač, ki dela predvsem na daljavo, z veseljem uporabljal takšno tehnologijo; vendarle pa tak sistem ni bil popoln. Težava žičnih namiznih mikrofonov je bila predvsem v tem, da so sposobni zajema zvoka več govorcev hkrati, zato smo tolmači (vsaj v prvih mesecih rednega tolmačenja) namenjali precej časa temu, da smo govorce opozarjali, naj pazijo, kako s temi mikrofoni ravnajo, saj se je večkrat zgodilo, da je kdo nevede prijel za mikrofonski kabel in ga povlekel bliže k sebi, da bi se ga oziroma jo bolje slišalo, seveda pa smo to vsi slišali kot izredno neprijeten šum.

Skype for Business

Drugi komunikacijski kanal, namenjen tujim jezikom, je bil speljan prek storitve Skype for Business (SfB), nameščene na računalniškem sistemu skupine. Ker je bil kanal vezan na računalnik in torej na internetno povezavo, je bilo na tem kanalu dejansko mogoče tolmačiti s katerekoli lokacije, na kateri je bil nameščen prej omenjeni telekonferenčni sistem Polycom. Tolmači smo za delo s SfB uporabljali slušalke Plantronics C725, ki so se izkazale za zelo primerne za to delo, saj so udobne tudi, če jih nosimo več ur. Ker pa se na računalnik priklopijo z USB priključkom, imajo tudi samostojno zvočno kartico, ki omogoča nastavljanje glasnosti, utišanje mikrofona, imajo pa tudi tipko za prekinitev klica.

Slika 3: Slušalke Plantronics C725. Foto: Aljaž Ravnjak.

Sistem SfB je bil linija za komunikacijo s tujimi partnerji. Na njihovi strani je bil zvok iz SfB speljan v zvočnike, nameščene v sejnih sobah, govorci pa so uporabljali namizne mikrofone, ki so jih vklapljali in izklapljali, če so želeli imeti besedo (podobno kot je to delovalo pri sistemu Polycom v slovenskih družbah). V Sloveniji je slušatelj iz tujine, ki je želel poslušati svoj jezik, lahko uporabljal

svoj računalnik ali mobilni telefon, vendar je moral za to imeti slušalke. Zvok prek sistema Polycom (slovenščina) je namreč prihajal iz zvočnikov v prostoru.

Uporaba sistema

Tolmač (ali tolmačka) je sedel v sejni sobi v eni izmed družb skupine, najpogosteje na sedežu skupine. Pred seboj je imel prenosni računalnik, kjer se je povezal na SfB povezavo, namizni mikrofon in zvezek za zapiske. Upravljal je z dvema gumboma: z gumbom za utišanje namiznega mikrofona sistema Polycom in z gumbom za utišanje slušalk, ki jih je uporabljal za tolmačenje. Če je le bilo mogoče, sta bila na vsakem večjem sestanku vsaj dva tolmača in je eden tolmačil iz slovenščine v tuji jezik, drugi pa iz tujega jezika v slovenščino. Pogosto pa se je dogajalo, da je moral en tolmač preklapljati med obema jezikoma. V teh primerih je bilo treba utišati en mikrofon in vključiti drugega. Seveda se je sploh od začetka pogosto dogajalo, da sta ostala oba mikrofona (torej namizni in na slušalkah) vklopljena ali izklopljena.

Poseben izziv je predstavljalo tolmačenje v primerih, ko je govorec sedel v istem prostoru kot tolmač, saj je to pomenilo, da je do tolmača prihajal naravni oziroma neojačan zvok govorca, ob tem pa so se pojavljale še motnje v obliki šumov v prostoru ali zvokov iz okolice, saj je tolmačenje pogosto potekalo v območjih s težko industrijo (bližina jeklarn, valjarn in podobnih objektov).

V nekaterih primerih je bilo treba zagotavljati še tolmačenje v dva tuja jezika. Za ta namen je bil v največji sejni sobi na sedežu skupine postavljen še en računalnik, na katerem je bil nameščen SfB, ki je bil namenjen samo komunikaciji v angleščini. Ob tem pa je treba še upoštevati, da je bilo na teh sestankih običajno največ ljudi (v prej omenjeni sejni sobi tudi več kot 20), tolmačenje je potekalo hkrati še v slovenščino oziroma tuji jezik, delo pa sta dodatno oteževali dejstvi, da sodelavci iz teh držav niso bili vajeni delati s tolmači in da je bil zvok pogosto slabše kakovosti.

Tolmaška kabina

Spomladi 2018 je vodstvo skupine odobrilo nakup kabine za tolmačenje, ki je bila nekaj časa postavljena v največji sejni sobi na podjetju. IT oddelek družbe se je izjemno potrudil, da je z najmanjšimi možnimi stroški uredil dva kanala zvoka (za slovenščino in tuji jezik) v kabino, s čimer smo tolmači vsaj za kratek čas dobili nekoliko primernejše delovno okolje, saj je bila kabina zvočno izolirana. Ker pa se je količina tolmačenja ob zaključku projekta drastično zmanjšala, tolmaška kabina ni prišla do izraza toliko, kot bi lahko.

Tolmačenje v tem okolju je bilo vsekakor zahtevno. Hitro se je bilo treba prilagoditi na izjemno velik obseg dela z novim besediščem in na delo v zelo zahtevnih okoliščinah. Vseeno pa je ekipi tolmačev v sodelovanju z IT oddelkom uspelo v kratkem času vzpostaviti sistem, ki je omogočal dokaj nemoteno in učinkovito tolmačenje iz slovenščine v tuji jezik in obratno. Izkušnje iz tistega časa so prišle še kako prav, saj je bilo toliko lažje sprejeti platforme za spletno tolmačenje v času, ko je bilo tolmačenje prisiljeno preseliti se na splet.

Tolmačenje na daljavo: od nuje do normalnosti?

Jana Zidar Forte

POVZETEK

Tolmačenje na daljavo se je v različnih oblikah in okoljih izvajalo že pred začetkom pandemije leta 2020, ko se je življenje praktično ustavilo, koledar srečanj in tolmačenj na njih pa izpraznil. Pričujoči prispevek bo na kratko osvetlil stanje na področju izkušenj s tolmačenjem na daljavo v prvem letu pandemije, ko je Združenje konferenčnih tolmačev Slovenije med slovenskimi poklicnimi tolmači v dveh krogih izvedlo anketiranje. Po začetnih zadržkih in omejenih izkušnjah s tolmačenjem na daljavo se je izkazalo, da so poklicni tolmači in tolmačke v dobrega pol leta omejenega javnega življenja to obliko dela dodobra usvojili, tudi z okrepljenimi dodatnimi usposabljanji in naložbami v opremo.

KLJUČNE BESEDE

tolmačenje na daljavo, tehnična oprema, usposabljanje, platforme za simultano tolmačenje

Prvi sistematični preizkusi konferenčnega tolmačenja na daljavo so se začeli v okviru velikih mednarodnih institucij, kot so Združeni narodi in Evropski parlament, izvajati že kmalu ob prelomu tisočletja. Mouzourakis (2006) navaja, da so bili med začetnimi razlogi za razmišljanje o tovrstni obliki zagotavljanja tolmačenja na eni strani prostorske omejitve v dvoranah srečanja, kjer včasih ni dovolj vgrajenih tolmaških kabin ali dovolj prostora za (dodatne) prenosne tolmaške kabine, na drugi strani pa vprašanje razpoložljivosti konferenčnih tolmačev in stroškov, vključno s potnimi stroški in nadomestili za potovanje, še zlasti v primeru t. i. eksotičnih jezikov.

Hkrati s študijami izvedljivosti so se začele pojavljati tudi različne raziskave učinka tovrstnega dela in posledic za konferenčne tolmače. Ena od prvih kontroliranih študij, ki je preučevala tako tehnično izvedljivost tolmačenja na daljavo kot njegove posledice na psihološke in fiziološke vidike tolmaškega dela, zlasti stres in utrujenost, je bila izvedena na ženevski tolmaški šoli ETI pod vodstvom priznane raziskovalke Barbare Moser Mercer (2003). Raziskava je pokazala, da se pri tolmačenju na daljavo tolmači veliko hitreje utrudijo, kar je bilo jasno razvidno iz upada kakovosti v običajnem

30-minutnem sklopu tolmačenja. Hkrati so tolmači zaradi drugačnega okolja in načina dela občutili večji stres v primerjavi z delom v živo in imeli občutek, da nimajo nadzora nad situacijo, tudi povezovanje slušnega in vidnega signala je potekalo drugače kot pri običajnem delu.

Sledilo je še več raziskav, ki so večinoma potrjevale večjo raven stresa in kognitivnega napora, hkrati pa je za določene oblike, kontekste in jezike tolmačenja to predstavljalo edino možnost izvedbe, npr. tolmačenje v azilnih ali policijskih postopkih, medicinsko tolmačenje ipd. (prim. seznam bibliografije programa AVIDICUS). Za konferenčno tolmačenje so različne oblike dela na daljavo še vedno obstajale zgolj v omejenem obsegu in pod jasnimi pogoji dela, kot jih je sprejelo mednarodno združenje konferenčnih tolmačev AIIC (2019).

Po začetku pandemije covida-19 smo se konferenčni tolmači in še zlasti poklicne organizacije, združenja in društva ukvarjali s tem, kako zagotoviti varno izvajanje tolmačenja (prim. smernice ZKTS za delo v času covida-19), hkrati pa smo spremljali razvoj tehnoloških rešitev za srečevanje na daljavo in vedno več različnih platform in programov za tolmačenje na daljavo. Upravni odbor ZKTS je tako že kmalu po razglašeni epidemiji spomladi 2020 oblikoval posebno delovno skupino za tolmačenje na daljavo, ki je začela sistematično spremljati to področje, posamezniki so se udeleževali različnih seminarjev in tečajev ter zbirali informacije in koristne nasvete. Na podlagi vseh teh dokumentov in praktičnih izkušenj je ZKTS že junija izdal Smernice o tolmačenju na daljavo, ki so bile sredi leta 2022 že posodobljene in aktualizirane z nekaterimi novimi dognanji. Še pred poletjem 2020 je ZKTS tudi organiziralo seminar za tolmače in seminar za organizatorje srečanj in medije, na katerem so bile predstavljene glavne značilnosti in priporočila za izvedbo tolmačenja na daljavo.

Da bi bolje ocenili stanje na področju tolmačenja na daljavo, je delovna skupina pripravila tudi anketni vprašalnik, ki ga je med člani in širšo poklicno skupnostjo elektronsko razširila že konec aprila 2020, nato pa še decembra 2020 in januarja 2021. V obeh krogih je anketo rešilo okrog 60 poklicnih tolmačev, večinoma so **sodelovali že zelo izkušeni tolmači** z več kot 10 let dela na tem področju (v prvem krogu 72 %, v drugem krogu pa 78 % respondentov).

Že pol leta po začetku epidemije je delež tistih, ki so imeli izkušnje s tolmačenjem na daljavo prek platform in programov, s 27 % anketiranih narasel na kar 73 %, kar 81 % sodelujočih je **izkušnje pridobilo šele v času epidemije**, zelo izrazito se je povečala tudi razširjenost izkušenj s simultanim tolmačenjem na daljavo (s 14 na 64 %). Med uporabljenimi rešitvami je prednjačila uporaba programa Zoom (86 %), ki sicer ni specializirana platforma in je v tistem obdobju nudila zelo omejene funkcionalnosti glede tolmačenja. Hkrati pa je imelo pozimi že precej več tolmačev kot spomladi na začetku epidemije izkušnje tudi s specializiranimi platformami za tolmačenje na daljavo, kot so Interprefy, Interactio, Kudo, VoiceBoxer idr. (skupaj 71 %).

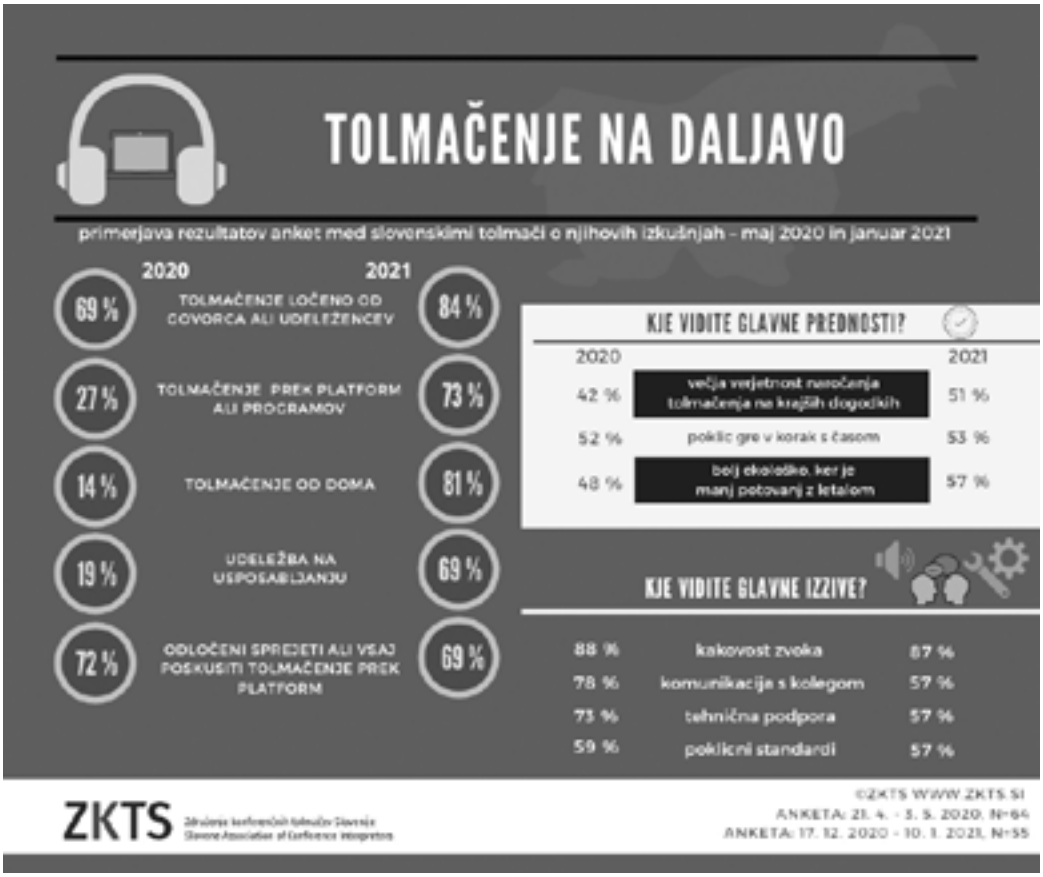
V drugem krogu anketiranja se je izkazalo, da so tovrstno delo tolmači večinoma izvajali **po opravljenih usposabljanjih** (v 69 % primerov), ki so jih zagotovili ponudniki platforme ali

naročniki tolmačenja, hkrati pa **se je dodatno samostojno izobraževalo** 43 % anketiranih: večinoma so se udeleževali seminarjev, preučevali video gradiva in pisna navodila, med njimi jih je mnogo navedlo tudi smernice ZKTS za tolmačenje na daljavo.

V primerjavi s spomladanskim anketiranjem, ko je **izkušnje s tolmačenjem od doma** navedlo 14 % vprašanih, je v zimskem krogu tovrstne izkušnje navedlo kar 81 % sodelujočih tolmačev. Poleg dela od doma jih je imelo 49 % izkušnje z uporabo videokonferenčnih programov in platform na lokaciji naročnika, 54 % pa tudi v tolmaškem studiu.

Pri delu od doma je sicer velika večina sledila priporočenim smernicam in uporabila stacionarni ali prenosni računalnik ter žično internetno povezavo (93 %).

Zelo povedno je, da je **kar 90 % sodelujočih tolmačev v dobrega pol leta posodobilo svojo strojno ali programsko opremo**, pri čemer so se zneski gibali vse do 2.000 EUR, povprečno pa nekaj manj kot 330 EUR. Glede na navedene zneske bi lahko sklepali, da je šlo pri naložbah vsaj za nakup slušalk ali pa celo za nakup zmogljivejših računalnikov, ki so potrebni za opravljanje tovrstnega dela od doma. Kar 88 % anketiranih je pri

delu od doma uporabljalo priporočene slušalke (spomladi le 22 %), kar znova priča o tem, da so se tolmači na tovrstno delo pripravili in sledili priporočilom glede potrebne opreme.

Kljub dodatnim usposabljanjem in izobraževanjem, ki so bila na voljo in so se jih tolmači udeležili, pa je vseeno kar 73 % sodelujočih tolmačev tudi v drugem krogu anketiranja navedlo, da ne poznajo dovolj vseh možnosti, ki so na voljo za tolmačenje na daljavo po spletu (spomladi je bil ta delež celo 91 %). To bi morda lahko nakazovalo, da kljub večjemu deležu izkušenj svojemu znanju in veščinam na tem področju še niso dovolj zaupali. To bi lahko pojasnilo rezultat, da je velika večina anketiranih (86 %) tudi v drugem krogu navedla, da jih **še vedno zanima nadaljnje usposabljanje s tega področja**.

Kljub okrepljenemu zanimanju in izkušnjam s tovrstno obliko dela pa je izrazito navdušenje nad to obliko dela pozimi izrazilo le 10 % anketiranih, 14 % jih je še vedno navajalo nelagodje v zvezi s tovrstnim delom. Le 6 % jih je navedlo, da se želijo specializirati za to obliko dela, približno dve tretjini respondentov (67 %) pa sta želeli s tovrstnim načinom dela dopolniti svojo ponudbo. Pri morebitnih prihodnjih naročilih za simultano tolmačenje prek platform je 69 % sodelujočih v drugem krogu anketiranja navedlo, da bodo sprejemali tovrstna naročila, vendar bi želeli prednostno delati v živo, po 6 % jih je navedlo, da jim ta oblika bolj ustreza oz. da jim drugega ne preostane, 8 % jih ni nameravalo sprejemati naročil oz. še niso bili odločeni, ali bi takšna povpraševanja sprejeli ali ne.

V splošnem so sodelujoči konferenčni tolmači pri delu prek videokonferenčnih programov in platform tudi v drugem krogu anketiranja še vedno prepoznavali **več izzivov kot prednosti**, med najbolj perečimi težavami so izpostavljali kakovost zvoka, ki je v veliki meri odvisna od udeležencev, njihove opreme, povezave in predhodnega testiranja.

V drugem krogu anketiranja so bila v vprašalnik dodana tudi vprašanja o finančnih posledicah pandemije. Rezultati so pokazali jasne negativne posledice pandemije na finančnem področju, saj je več kot polovica sodelujočih poročala o **več kot 40-odstotnem upadu prihodkov iz tolmačenja**, pri več kot treh četrtinah sodelujočih pa je tolmačenje v letu 2020 predstavljalo le do 40 % prihodkov. Iz tega bi lahko sklepali, da so svoje poslovanje v prvem letu epidemije morali razširiti z dodatnimi dejavnostmi ali prebroditi to obdobje z morebitno državno pomočjo, vendar tega v anketi nismo izrecno spraševali.

Kakšno pa je stanje po več kot dveh letih in pol od začetka pandemije in izrazite uporabe rešitev za tolmačenje na daljavo? Ali lahko res govorimo o eksplozivni rasti na področju tolmačenja, kakršno je napovedala globalna raziskava ELIS (2021 in 2022)? Ali bodo področja, kjer se je tolmačenje na daljavo uveljavilo, zlasti v gospodarstvu ali mednarodnih projektih, še naprej ostala rezervirana za to obliko dela, kakor je napovedala raziskava Nimdzi (2022)?

Tretji krog anketiranja namerava ZKTS opraviti konec leta 2022, ko upamo, da se bo na poziv k izpolnjevanju vprašalnika odzvalo podobno število ljudi, da bomo lahko

primerjali podatke in izluščili morebitne trende. Kljub temu, da so se v zadnjem letu epidemiološke razmere izboljšale in je bilo znova mogoče organizirati srečanja s tolmačenjem v živo, se zdi, da tolmačenje na daljavo vseeno ostaja in da je iz nuje prešlo v eno od običajnih oblik dela. V kolikšni meri to velja za slovenski trg, bomo lahko poročali v začetku leta 2023, zato vas že zdaj vabimo k sodelovanju in spremljanju naših kanalov.

Tolmačenje na daljavo v tolmaškem studiu z ustrezno opremo in tehnično podporo (foto: osebni arhiv, Špela Urbas).

VIRI IN LITERATURA

AIIC (2019) Guidelines for Distance Interpreting (Version 1.0.) https://aiic.org/document/4418/AIIC%20Guidelines%20for%20Distance%20Interpreting%20(Version%201.0)%20-%20ENG.pdf, obiskano: 27. 9. 2022.

AVIDICUS project, Video-Mediated Interpreting. Seznam bibliografije. http://wp.videoconference-interpreting.net/?page_id=29, obiskano: 27. 9. 2022.

ELIS (2021) »European Language Industry Survey 2021«. The European Commission. https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/about_the_european_commission/service_standards_and_principles/documents/elis_2021_european_language_industry_survey.pdf, obiskano: 27. 9. 2022.

ELIS (2022) »European Language Industry Survey 2022«. The European Commission. https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/about_the_european_commission/service_standards_and_principles/documents/elis2022-report.pdf, obiskano: 27. 9. 2022.

Moser Mercer, B. (2003) *Remote interpreting: Assessment of human factors and performance parameters*. https://aiic.org/document/516/AIICWebzine_Summer2003_3_MOSER-MERCER_Remote_interpreting_Assessment_of_human_factors_and_performance_parameters_Original.pdf, obiskano: 27. 9. 2022.

Mouzourakis, P. (2006): Remote interpreting. A technical perspective on recent experiments. V: *Interpreting* 8: 1. str. 45–66. John Benjamins.

Nimdzi (2022) »The 2022 Nimdzi 100 Report«. https://www.nimdzi.com/the-2022-nimdzi-100-report-download/, obiskano: 30. 9. 2022.

ZKTS (2020): Nasveti za delo med epidemijo. https://zkts.si/images/datoteke/Nasveti_za_delo_med_epidemijo_covid-19.pdf, obiskano: 30. 9. 2022.

ZKTS (2020, 2022): Smernice za tolmačenje na daljavo. https://zkts.si/images/datoteke/Smernice_ZKTS_TnD_v2.pdf, obiskano: 30. 9. 2022.

ZKTS (2020): Rezultati ankete o tolmačenju na daljavo. https://zkts.si/images/datoteke/Rezultati_ankete_ZKTS-maj_2020.pdf, obiskano: 30. 9. 2022.

ZKTS (2021): Rezultati ankete o tolmačenju na daljavo. https://zkts.si/images/datoteke/Rezultati_ankete_ZKTS-jan_2021.pdf, obiskano 30. 9. 2022

Tolmačenje na daljavo na račun zdravja tolmačev?

Tehnični vidik nove hibridne realnosti

Jernej Lorber

POVZETEK

Z razmahom tolmačenja na daljavo v preteklih dveh letih je postala premostitev zapiranja zaradi pandemije SAR-CoV-2 mogoča, prav tako se je odprl ogromen, potencialno izredno dobičkonosen trg simultanega tolmačenja na daljavo. Poleg oglaševanih prednosti pa takšno tolmačenje skriva številne pasti, ki lahko negativno vplivajo na kakovost tolmačenja in sluh tolmačev. Že pred pandemijo je bilo znano, da tolmačenje na daljavo predstavlja dodaten kognitivni napor. Temu ustrezno so institucije EU med pandemijo tudi prilagodile delovne pogoje. Tehnični vidik simultanega tolmačenja zdaj ureja standard ISO 24019:2022, ki določa parametre za ustrezne platforme in končne naprave za simultano tolmačenje na daljavo. Na podlagi izkušenj kanadskih kolegov je treba te pogoje karseda široko uveljaviti, da pri tolmačih preprečimo okvare sluha, saj krasni novi svet prinaša hibridno realnost – mešanico udeležbe in tolmačenja na daljavo in v živo.

KLJUČNE BESEDE

simultano tolmačenje na daljavo, platforme za tolmačenje na daljavo, RSI, tehnična oprema, okvara sluha

Uvod

Tolmačenje na daljavo je v preteklih dveh letih postalo nova realnost. Ob začetku pandemije SARS-CoV-2 v začetku leta 2020 je hiter razvoj deloma že dostopne tehnologije zagotovo omogočil prilagojeno delovanje marsikatere institucije in poslovanje številnih podjetij s podporo tolmačenja. To je bil še čas, ko so vodilni v Evropi in po svetu odrejali zapiranja prebivalstva po načelu previdnosti, da bi karseda zmanjšali stike in posledično širjenje okužb. Ker dogodkov in konferenc v živo ni bilo, ni bilo niti tolmačenja.

V želji po alternativnih rešitvah so se srečanja premaknila na splet, kjer so že obstajale rešitve za videokomunikacijo na daljavo (Skype, WebEx, Zoom itd.; v velikih institucijah Cisco in Poly tudi na lastni infrastrukturi). Te rešitve so bile sicer primerne za konsekutivno tolmačenje na daljavo, kar pa je pomenilo, da vsako srečanje zaradi tega traja občutno dlje. Tako se je do takrat bolj tržna niša prelevila v ogromen in potencialno izredno dobičkonosen trg simultanega tolmačenja na daljavo, ki so ga nekatera podjetja, ki so razvijala takšne rešitve, z veseljem pograbila (npr. Kudo, Interprefy, Interactio idr.); nekatera so pričela

ponujati storitev vse v enem, tj. poleg tehnološke rešitve za srečanje in tolmačenje še najemanje tolmačev.

V svetu teh hitrih sprememb smo se tolmači znašli v nezavidljivem položaju: po eni strani je bilo treba zagotoviti prihodke, po drugi pa zaščiti sebe in svoje zdravje, da bomo lahko poklic izvajali tudi v prihodnosti.

Simultano tolmačenje na daljavo – panaceja ali Pandorina skrinjica?

Simultano tolmačenje na daljavo (ang. *remote simultaneous interpreting* oz. RSI) za potrebe tega prispevka pomeni simultano tolmačenje prek spleta s pomočjo namenskih tolmaških platform oz. videokonferenčnih rešitev z razširitvami za tolmačenje. Tolmačenje na daljavo, pri čemer so tolmači v sosednjem prostoru ali stavbi in sliko dogajanja na prizorišču dobivajo prek zaslonov, je v tem primeru izključeno (gl. tudi AIIC 2020).

Pojav pandemije je bil največji katalizator prehoda v delo na daljavo oz. na začetku predvsem od doma. Te nenadne spremembe so zahtevale nabavo ustrezne opreme, ki je je hitro začelo primanjkovati, saj so poleg tolmačev tudi številni drugi prešli na delo od doma. Večinoma brez tehnične podkovanosti smo iskali relevantne informacije glede tega, kakšne so ustrezne slušalke, kakšni primerni mikrofoni, kako urediti prostor, da nas bodo uporabniki naše storitve dobro slišali in da zmanjšamo oz. preprečimo morebitne moteče dejavnike, kako zaščititi sebe in omejiti odgovornost pri morebitnih izpadih spletne povezave ali električne energije. V tem času je krožilo veliko nasprotujočih si informacij z različnimi osmislitvami primernosti opreme tako za tolmače kot za govorce (gl. tudi Caniato, 2021). Dodatno kognitivno obremenitev pa je predstavljala razširjena vloga tolmačev, ki smo bili še svetovalci, tehniki in vzdrževalci opreme hkrati.

Tolmaški studii so se v času pandemije, ko so bila potovanja izredno omejena ali pa povezana s karanteno, izkazali za boljšo alternativo delu od doma, saj takšni studii praviloma zagotavljajo redundanco spletne povezave in imajo morda še kak generator za primer izpada električne energije, poleg tega pa je od tam mogoče delati v ISO-standardiziranih tolmaških kabinah z razpoložljivim tehnikom. Po drugi strani pa so predstavljali dodaten strošek za stranko, ki se morda niti ni zavedala, da je s tem doprinesla ne le k ustreznim delovnim pogojem za tolmaško ekipo temveč tudi k uspešni izvedbi srečanja na daljavo s tolmačenjem nasploh.

Še pred razmahom simultanega tolmačenja na daljavo na krilih pandemije so se raziskovalci posvečali vplivu tolmačenja na daljavo in ugotovili dodatno kognitivno obremenitev pri takšnem tolmačenju (Moser-Mercer, 2005, Roziner in Shlesinger, 2010). Pogosta uporaba neustrezne opreme in sodelovanja iz neprimernih prostorov s strani govorcev v povezavi z zvočnimi algoritmi (odstranjevanje šumov in zvoka iz ozadja, preprečevanje odmeva) in stiskanjem dinamičnega razpona zvoka s strani platform za potrebe zmanjšanja zahtevane pasovne širine pri tem za simultano tolmačenje na daljavo predstavljajo še dodatno obremenitev. Empirične potrditve subjektivnega

dojemanja tolmaške skupnosti, da je simultano tolmačenje na daljavo zahtevnejše, so že v postopku objave (Seeber, 2022), pri čemer prav tako ugotavljajo, da ima tolmačenje v primeru slabega vhodnega zvoka nižjo kakovost vsebine.

S tolmačenjem na daljavo in simultanim tolmačenjem na daljavo ima izkušnje tudi Evropski parlament, ki je v preteklosti že izvajal obsežne študije glede izvedljivosti tolmačenja na daljavo (Roziner in Shlesinger, 2010), v času pandemije pa je v izbornem postopku med tremi platformami izbral tolmaško platformo Interactio kot rešitev za udeležbo in simultano tolmačenje na daljavo (Albarino, 2021). Za delo na daljavo so do začetka poletja 2022 veljali prilagojeni pogoji dela (t. i. *businesss continuity mode*) zaradi pandemije novega koronavirusa: krajši delovni dnevi, več premorov, omejitve delovnih maksimumov na tedenski in mesečni ravni; za preprečevanje okužbe tudi delo iz tolmaških studiev v prostorih Parlamenta in v državah članicah s po eno osebo na kabino, pregrade iz pleksi stekla v večjih kabinah ter pogosto čiščenje in razkuževanje vgrajene opreme in površin. Ker Parlament ni pokazal pripravljenosti, da bi podaljšal te pogoje ali se želel pogajati s predstavniki tolmačev, smo tolmači pričeli s stavko, ki je trajala do zamrznitve v drugi polovici oktobra 2022, pri čemer tolmači nismo tolmačili prispevkov udeležencev, priključenih na daljavo (Sheftalovich, 2022). Medtem je Parlament najemal tolmače prek tretjih oseb in posledično so na nekaterih zasedanjih delale osebe brez akreditacije, v zelo omejenem jezikovnem režimu in s prenizko kakovostjo za institucije (gl. na primer Odbor PEGA, Evropski parlament 2022).

Skozi zgornji razvoj pa je rdeča nit prav tehnična plat in kako z objektivnimi parametri zagotoviti ustrezno kakovost zvoka, slike in delovnega prostora, da lahko zagotovimo ustrezno delovanje tako udeležencem kot tolmačem. Na tem področju se je v slovenskem prostoru hitro odzvalo Združenje konferenčnih tolmačev s Smernicami za tolmačenje na daljavo (ZKTS 2022, gl. tudi prispevek Andreje Skarlovnik Ziherl), ki pokrivajo tako tehnične vidike kot vpliv simultanega tolmačenja na daljavo na zdravje tolmačev.

Tehnični vidiki simultanega tolmačenja na daljavo

Kakovost zvoka je težko objektivno kvantificirati in določiti. ISO 24019:2022 določa parametre od frekvenčnega razpona in harmoničnega popačenja do usklajenosti slike in zvoka ter povratnega časa signala (International Organization for Standardization, 2022). A tudi če so vsi ti tehnični parametri izpolnjeni tako na strani vhodnega kot na strani izhodnega signala, to ni nujno zagotovilo kakovostnega zvoka – je samo osnova za okolje, ki omogoča kakovosten zvok. Na vhodni strani se lahko ob neupoštevanju dobrih praks hrup iz ozadja pomeša z dejanskim govorom, kar ga lahko naredi težje razumljivega ali pa sploh onemogoči razumevanje. Prav tako mnoge tolmaške platforme delujejo po načelu črne škatle, tako da uporabniki ne vemo, na kakšen način se tako zvočni kot videosignal obdeluje in s kakšnim algoritmom

se stiska, da je dejanska velikost signala za prenos prek spleta čim manjša – vsak dodatni megabit namreč stane.

Kot tolmači želimo imeti tako zase kot za govorce na voljo preprost način, kako prepoznati opremo ustrezne kakovosti in kako ozavestiti govorce ter preostale člane naše skupnosti za ustrezno uporabo takšne opreme. Po nastopu pandemije je bilo veliko govora in priporočil za slušalke z integriranim usmerjenim mikrofon (ang. *headset*). S tem preprečimo odmev in mikrofonijo, ki je posledica zvočne zanke prostorskega zvočnika in vključenega mikrofona, ter z dobro postavljenim usmerjenim mikrofonom zmanjšamo vpliv zvokov iz ozadja. Takšne slušalke z mikrofonom so se smatrale kot primerne, če so tako slušalke kot mikrofon ustrezale standardiziranemu frekvenčnemu razponu (125–15.000 Hz, ISO 24019:2022). Sčasoma pa se je izkazalo, da ima večina takšnih modelov preprosto preslabe mikrofonske kapsule in kljub izpolnjevanju tehničnih zahtev frekvenčnega razpona, na katere se je marsikdo zanašal in se še zanaša, zajeti zvok ni ustrezne kakovosti. Glas pri takšnih modelih pogosto zveni pusto in kovinsko, spominja na zvok klicnih centrov, celodnevno poslušanje takšnega zvoka pa je utrujajoče. Temu ustrezno so takšne slušalke z integriranim mikrofonom zdaj odsvetovane (AIIC, 2022).

Kljub standardizaciji in določitvi različnih parametrov za ustrezne dogodke in simultano tolmačenje na daljavo nevarnost slabega zvoka ali glasnih zvočnih dogodkov še vedno obstaja. Posledične težave s sluhom in okvara le-tega pa lahko pomeni tudi konec tolmaške kariere.

Nevarnosti za sluh

Simultano tolmačenje na daljavo in tolmačenje govorcev, ki se na srečanje vklapljajo na daljavo, lahko predstavlja težavo za sluh tolmačev. Na tem področju največ izkušenj črpamo od kanadskih kolegov, ki so na osnovi obsežnega dela na daljavo zaradi zakonskih ureditev in dvojezičnega delovanja parlamenta že zelo zgodaj poročali o težavah s sluhom: od zvonjenja v ušesih, občutka polnosti sluhovodov in prekomerne občutljivosti (hiperakuzije) do začasne izgube sluha in akustičnega šoka, ki ima pretresu možganov podobne simptome (Speech-Language & Audiology Canada, 2020). Situacija v Kanadi je tako huda, da zaradi okvar in izgube sluha tolmačev delo parlamentarnih odborov kanadskega parlamenta poteka v omejenem obsegu (Kupfer, 2022). Tudi mednarodno združenje konferenčnih tolmačev se je dotaknilo pomembnosti sluha tolmačev v luči razmaha platform za tolmačenje na daljavo v nedavni resoluciji za zaščito sluha tolmačev po svetu s posebnim poudarkom na institucijah EU (AIIC, 2022).

Največjo nevarnost predstavlja akustični šok, pri čemer gre za nenaden glasen zvok, ki lahko povzroči resne posledice – začasne ali pa celo trajne. Ustrezna tehnična oprema in vedno bolj tudi platforme za tolmačenje na daljavo imajo vgrajene zaščitne mehanizme za nenadne glasne zvoke v obliki t. i. limiterjev, ki bi naj vrhove jakosti glasnih zvokov nad določenim pragom omejili, preden postanejo grožnja za sluh uporabnika. Slabost teh tako programskih kot strojnih mehanizmov je prepogosto predolg odzivni čas, saj lahko agresivnejši odzivni čas negativno vpliva na kakovost zvoka. Prav tako je treba

upoštevati oddaljenost vira takšnega zvoka od bobniča – posledično velja razmisliti tudi glede izbire vrste slušalk za tolmačenje, saj je vir zvoka pri ušesnih slušalkah neprimerno bližje kot pri naglavnih. Drug mehanizem obremenitve slušnega aparata za tolmače je povišanje jakosti zvoka zaradi slabega razumevanja izvirnika. Razlog za to je prepogosto neustrezna oprema ali neustrezna raba opreme govorca. Tak mehanizem sicer nima takojšnjih očitnih simptomov kot akustični šok, je pa lahko razlog postopnega poslabšanja sluha. Pri tem se je treba zavedati, da se sluh ne obnavlja. Dlačice srednjega ušesa si sicer lahko opomorejo po akutni situaciji akustičnega šoka, a škoda ostane. Postopno lahko to vodi tudi do prisilnega zaključka tolmaške kariere.

Še neznana nevarnost pa se morda skriva na nevrološki ravni, kjer lahko posledice pusti stisnjeni zvok, ki je značilen za srečanja na daljavo. Profesor Paul Avan je namreč v študiji na morskih prašičkih ugotovil dolgoročen negativen vpliv stisnjenega zvoka na njihov sluh (predstavljeno na konferenci Semaine du Son 2022, gl. tudi AIIC, 2022). Preden študije na ljudeh to dognanje potrdijo ali ovržejo, ni mogoče sklepati, da je učinek na ljudeh enak, velja pa vsekakor dodatna previdnost za ohranjanje zdravega sluha tako na fizikalni kot nevrološki ravni.

Sklep

Kaj torej prinaša krasni novi svet? Razmah simultanega tolmačenja na daljavo s seboj prinaša marsikatere prednosti za udeležence. Je okolju prijaznejše ter finančno in časovno bolj učinkovito, saj ne zahteva potovanja – izpusti strežniških centrov in obremenitve življenjskega cikla elektronskih naprav so pri tem sicer druga, temnejša plat medalje. Poleg tega omogoča sodelovanje tudi tistim, ki si potovanja sicer ne bi mogli privoščiti. A po drugi strani ljudje pri dogodkih na daljavo ostanemo precej manj časa zbrani in posledično težje sledimo, precej manj je možnosti za mreženje, kar je ena poglavitnih neformalnih prednosti dogodkov v živo.

Tolmačem simultano tolmačenje na daljavo prinaša nov trg in možnost sprejema več dela, saj je tako tolmačenje dostopno tudi, če tolmača ni na lokaciji, hkrati pa lahko tolmači tako prihranimo čas potovanja. Glede na nevarnosti za sluh tolmačev je še toliko pomembneje, da glede na možnost sprejema več dela od samega začetka vztrajamo pri ustreznih delovnih pogojih (ISO 24019:2022; ZKTS, 2022), da lahko zagotovimo ustrezno raven kakovosti tolmačenja in ob tem zagotovimo tudi varno delovno okolje, ki ne ogroža našega zdravja.

A na situacijo ni treba gledati črno-belo. Vedno bolj so prisotni hibridni dogodki, ki združujejo prednosti obeh svetov: govorci in udeleženci so lahko prisotni na dogodkih, kamor jim prej ne bi bilo mogoče potovati iz finančnih, časovnih ali okoljskih razlogov; tolmači pa lahko delamo na lokaciji, uživamo varno delovno okolje s standardiziranimi kabinami, konzolami in z usposobljenimi tehniki ter brez dodatnih kognitivnih naporov simultanega tolmačenja na daljavo. Prihodnost je, kot kaže, hibridna. Od nas tolmačev pa je odvisno, kakšne pogoje dela bomo sprejemali, kako bomo ozaveščali stranke in kako bomo svojo kakovostno storitev predstavili kot dodano vrednost dogodka.

VIRI

AIIC (2020), *AIIC Guidelines for Distance Interpreting (Version 1.0)*. Obiskano: 7. 11. 2022. https://aiic.org/document/4418/AIIC Guidelines for Distance Interpreting (Version 1.0) - ENG.pdf.

AIIC (2022), *Global threats to interpreters' auditory health: symptoms of damage to the auditory system of conference interpreters reported by interpreters worldwide since the advent of widespread recourse to remote simultaneous interpretation platforms and videoconferencing systems*. Obiskano: 8. 11. 2022. https://aiic.org/document/10559/CdP_Resolution_Auditory%20Health_FINAL_Sept22.pdf.

Albarino, Seyma (2021), *Behind the Scenes of the European Parliament's Pivot to Remote Interpreting*. Obiskano: 10. 11. 2022. https://slator.com/behind-the-scenes-of-the-european-parliaments-pivot-to-remote-interpreting/.

Aregger, Markus (2022). *Interprefy releases new solution aimed at resolving event audio issues*. Obiskano: 3. 11. 2022. https://www.interprefy.com/resources/press/companynews/interprefy-releases-new-solution-aimed-at-resolving-event-audio-issues.

Caniato, Andrea (2021). *RSI Sound Myth Buster: Ten Misconceptions that Result in RSI Sounding Terrible*. Obiskano: 6. 11. 2021. https://aiic.org/site/blog/RSI-sound-myth-buster.

Evropski parlament (2022), *Committee of inquiry to investigate the use of the Pegasus and equivalent surveillance spyware, Committee Meeting 15-09-2022 09:00–12:00*. Obiskano: 9. 11. 2022. https://multimedia.europarl.europa.eu/en/webstreaming/pega-committee-meeting_20220915-0900-COMMITTEE-PEGA.

International Organization for Standardization (2022). ISO 24019:2022 *Simultaneous interpreting delivery platforms — Requirements and recommendations*. Obiskano: 3. 11. 2022. https://www.iso.org/standard/80761.html.

Kupfer, Matthew (2022), *Hearing loss among interpreters slowing work of parliamentary committees*. Obiskano: 10. 11. 2022. https://www.cbc.ca/news/canada/ottawa/interpreter-shortage-hearing-loss-parliament-senate-1.6476474.

La Semaine du Son (2022), *Semaine du son Conference 19 Janvier 2022*. Obiskano: 15. 11. 2022. https://www.youtube.com/watch?v=LHbOzUaSeFI&t=2121s.

Moser-Mercer, Barbara (2005). *Remote Interpreting: Issues of Multi-Sensory Integration in a Multilingual Task*. Meta 50, št. 2: 727–738.

Roziner, Ilan in Shlesinger, Miriam (2010). *Much ado about something remote: Stress and performance in remote interpreting*. Interpreting 12, št. 2: 214–247.

Seeber, Killian G. (2022). *When less is not more: Sound quality in remote interpreting*. Obiskano: 14. 9. 2022. https://untoday.org/when-less-is-not-more-sound-quality-in-remote-interpreting/.

Sheftalovich, Zoya (2022), *European Parliament interpreters call off strike*. Obiskano: 10. 11. 2022. https://www.politico.eu/article/european-parliament-interpreters-call-off-strike/.

Speech-Language & Audiology Canada (2020), *Canada among the most dangerous places for language interpreters*. Obiskano: 10. 11. 2022. https://www.sac-oac.ca/news-events/news/canada-among-most-dangerous-places-language-interpreters.

ZKTS (2022), *Smernice za tolmačenje na daljav*o. Obiskano: 10. 11. 2022. http://zkts.si/images/datoteke/Smernice_ZKTS_TnD_v2.pdf.

Sodno tolmačenje v luči vseživljenjskega učenja

Andreja Pignar Tomanič

POVZETEK

Prispevek predstavlja postopek usposabljanja, preizkusa strokovnosti in imenovanja sodnih tolmačev, ki ga izvaja Center za izobraževanje v pravosodju pri Ministrstvu Republike Slovenje za pravosodje. Posebna pozornost je namenjena slovenskim pravnim podlagam in Direktivi 2010/64/EU ter zlasti njenemu vplivu na pomen stalnega strokovnega izpopolnjevanja po prenosu direktive v slovenski pravni red leta 2014. Posebej je v zvezi s stalnim strokovnim usposabljanjem izpostavljenih nekaj bistvenih etičnih kodeksov in standardov. Nujnost stalnega strokovnega usposabljanja, spremljanje morebitnih novosti na pravnem področju in vzdrževanje tolmaških veščin ključno prispevajo k dolgoročnemu zagotavljanju kakovostnega izvajanja sodnotolmaških storitev.

KLJUČNE BESEDE

sodni tolmač, preizkus strokovnosti, strokovno izpopolnjevanje, kompetence, pravno okolje

Uvod

Področje sodnega tolmačenja je v zadnjih letih doživelo veliko zakonskih sprememb, ki se med drugim nanašajo tudi na pridobitev statusa sodnega tolmača, s tem povezano izobraževanje in preizkus strokovnosti, kakor tudi na ohranjanje tega statusa in stalno strokovno usposabljanje. V prispevku želimo predstaviti postopek usposabljanja, preizkusa strokovnosti in imenovanja sodnih tolmačev, ki ga izvaja Center za izobraževanje v pravosodju pri Ministrstvu Republike Slovenije za pravosodje. Posebna pozornost bo namenjena slovenskim zakonskim podlagam in *Direktivi 2010/64/EU* ter zlasti njenemu vplivu na pomen stalnega strokovnega usposabljanja po prenosu direktive v slovenski pravni red leta 2014. Slednje nenazadnje prispeva k dolgoročnemu zagotavljanju kakovostnega izvajanja sodnotolmaških storitev. Zavedanje o pomenu vseživljenjskega izobraževanja dodatno krepijo tudi etični kodeksi različnih strokovnih društev in združenj s področja sodnega tolmačenja. Sodnemu tolmačenju pritiče vedno pomembnejša vloga tudi na področju standardizacije. V nadaljevanju izpostavljamo standard SIST ISO *20228:2019 Storitve tolmačenja – Pravno tolmačenje – Zahteve* Slovenskega inštituta

za standardizacijo ter *Slovenske standarde prakse za skupnostne tolmače* mešane komisije za pripravo standardov, ki je delovala pod krovnim vodstvom Slovenskega translatološkega društva STRIDON.

Zakonska izhodišča in podlage za zagotavljanje sodnega tolmačenja

Temeljno izhodišče za zagotavljanje in izvajanje sodnega tolmačenja je zapisano tako v nacionalnem kot mednarodnem pravnem redu. Po 62. členu *Ustave Republike Slovenije* ima vsakdo pravico, da pri uresničevanju svojih pravic in dolžnosti ter v postopkih pred državnimi in drugimi organi, ki opravljajo javno službo, uporablja svoj jezik in pisavo na način, ki ga določi zakon. Zlasti velja v tej zvezi kot sintezni pogled na ustavno vlogo tolmača izpostaviti prispevek dr. Jadranke Sovdat (2018), ki je v njem orisala pomen strokovno kakovostno opravljenega dela tolmača za spoštovanje in varovanje človekovih pravic v sodnih postopkih. Pravico do uporabe svojega jezika v 8. členu dodatno opredeljuje *Zakon o kazenskem postopku* (Ur. l. RS, št. 176/21) in jo v drugem do osmem odstavku nadgradi v smislu zagotovitve tolmačenja. Pravica do uporabe svojega jezika je zapisana tudi v *Evropski konvenciji o človekovih pravicah* (ESČP), ki določa, da je treba vsakogar ob odvzemu prostosti takoj poučiti v jeziku, ki ga razume, o vzrokih za odvzem prostosti in česa ga dolžijo (drugi odstavek 5. člena ESČP). Po tretjem odstavku 6. člena ESČP ima vsak obdolženi kaznivega dejanja minimalne pravice, da ga takoj in nadrobno seznanijo v jeziku, ki ga razume, z bistvom in vzroki obtožbe, ki ga bremeni, in da ima brezplačno pomoč tolmača, če ne razume ali ne govori jezika, ki se uporablja pred sodiščem. Kako pomembno je zagotavljanje pravice do tolmačenja v svojem jeziku, dokazuje tudi sodna praksa. Tako je Evropsko sodišče za človekove pravice v zadevi *Vizgirda* proti Sloveniji v sodbi z dne 28. 8. 2018 razsodilo, da je Slovenija kršila pravico obtoženega do pravičnega sojenja, ker ni zagotovila tolmača za ustrezni jezik in Sloveniji naložilo ustrezno kazen.

Status sodnega tolmača

Področje sodnega tolmačenja od 1. 1. 2019 ureja *Zakon o sodnih izvedencih, sodnih cenilcih in sodnih tolmačih* (Ur. l. RS, št. 22/18, ZSICT), ki ga dopolnjuje podzakonski akt *Pravilnik o sodnih izvedencih, sodnih cenilcih in sodnih tolmačih* (Ur. l. RS, št. 84/18 in 148/21, PSICT), ki je bil konec septembra 2021 že prvič noveliran. Sodni tolmači so po tretjem odstavku 2. člena ZSICT osebe, imenovane za neomejen čas s pravico in dolžnostjo, da na zahtevo sodišča tolmačijo na narokih oziroma prevajajo listine. Zakon in pravilnik veljata za sodišča in državne organe, ne pa tudi za policijo, ki sodi pod Ministrstvo za notranje zadeve in sama ureja pogodbena razmerja s prevajalci in tolmači. Navedena zakon in pravilnik sta na področje sodnega tolmačenja prinesla vrsto sprememb, zlasti samostojno in poenoteno ureditev statusnih in organizacijskih vprašanj. Prej sta to področje urejala *Zakon o sodiščih* – sem se je uvrščalo tudi področje sodnega izvedenstva in sodnega cenilstva

– in *Pravilnik o sodnih tolmačih*. Ker so se skozi leta kazale vedno večje potrebe po modernizaciji in zagotovitvi visoke kakovosti izvedenskih mnenj, cenitev in tolmačenj, pa tudi po poenoteni zakonski ureditvi vseh treh področij, je Ministrstvo za pravosodje v vlogi regulatorja teh strokovnih področij leta 2017 na pogajanja povabilo predstavnike društev sodnih izvedencev, sodnih cenilcev in sodnih tolmačev in začelo pripravo nove zakonodaje, ki bi vsa tri strokovna področja regulirala z enim zakonom in enim podzakonskim aktom.

Pridobitev licence sodnega tolmača

Sodne tolmače na podlagi javnega poziva imenuje minister, pristojen za pravosodje. Oseba, ki želi biti imenovana za sodnega tolmača (kandidat), vloži vlogo pri Ministrstvu za pravosodje po objavi javnega poziva k predložitvi vlog za imenovanje sodnih tolmačev v Uradnem listu Republike Slovenije in na spletni strani ministrstva. Ministrstvo za pravosodje praviloma dvakrat v koledarskem letu objavi poziv k predložitvi vlog za imenovanje sodnih tolmačev glede na potrebe za posamezen tuj jezik, ki se ugotovijo na podlagi obrazloženih predlogov predsednikov posameznih sodišč. Slednji namreč izrazijo potrebo po točno določenih strokovnjakih oz. tolmačih za določene jezike, ki jih v specifičnem trenutku primanjkuje in za katere ocenjujejo, da so nujno potrebni za nemoteno delovanje sodišč (4. člen ZSICT).

Kandidat za sodnega tolmača mora ob vložitvi vloge v skladu s četrtim členom PSICT za opravljanje preizkusa izpolnjevati določene pogoje, med drugim glede zahtevane izobrazbe, to je dosežena predbolonjska univerzitetna izobrazba ali končan bolonjski magistrski študijski program; predložiti mora dokazilo, da ima šest let delovnih izkušenj iz jezika, za katerega želi biti imenovan, in dokazilo, da ne opravlja dejavnosti, ki ni združljiva s sodnim tolmačenjem.

Preizkus strokovnosti, kar ureja zlasti 2. razdelek PSICT oziroma 20. člen ZSICT, se opravlja pred izpitno komisijo najmanj 3 članov, ki jih imenuje minister, sestavljajo pa jo lahko: sodni tolmači oz. strokovnjaki z jezikovnih področij; sodniki, državni odvetniki, državni tožilci, odvetniki ali notarji; in uslužbenci Ministrstva za pravosodje. Preizkus zajema preverjanje znanja z ustreznega strokovnega jezika, praktičnih sposobnosti in izkušenj ter vključuje poznavanje predpisov, teorije in strokovne prakse z določenega strokovnega jezika ter preverjanje pravnega znanja. Sestavljen je iz pisnega in ustnega dela. Pogoj za pristop k ustnemu delu preizkusa je uspešno opravljen pisni del. Z rezultatom pisnega dela preizkusa je kandidat seznanjen na ustnem delu preizkusa.

Pisni del za sodnega tolmača zajema prevod pravnih besedil ali listin iz slovenskega jezika v tuj jezik, za katerega želi biti kandidat imenovan, in prevod pravnih besedil ali listin iz tega tujega jezika v slovenski jezik. Pisni del preizkusa traja največ štiri ure. Kandidat ima lahko pri sebi zakone, druge predpise, strokovno literaturo in slovarje. Ustni del preizkusa je sestavljen iz zagovora pisne naloge in preverjanja znanja ustreznega jezika ter praktičnih sposobnosti in izkušenj, zlasti tolmaških spretnosti, poznavanja smernic za izdelavo tolmačenj oziroma določil o obličnosti in potrditvi prevodov ter iz

preverjanja pravnega znanja, denimo temeljev ustavne ureditve Republike Slovenije, organizacije in delovanja pravosodja, sodnih postopkov, zakonskih določb o pravicah in dolžnostih sodnih tolmačev ter prava in institucij Evropske unije. Z namenom boljše priprave na pisni in ustni preizkus znanja je Center za izobraževanje v pravosodju (CIP) leta 2019 na svoji spletni strani objavil *Program pravnega in jezikovnega dela preizkusa znanja in seznam priporočenih pravnih virov in literature*, ki je zelo dobrodošla pomoč kandidatom pri njihovi pripravi na preizkus. Preizkus je opravljen uspešno, če kandidat uspešno opravi pisni in ustni del preizkusa.

Sodni tolmač se imenuje z odločbo ministra. V izreku odločbe se navede jezik, za katerega je sodni tolmač imenovan. Sodni tolmači so imenovani z dnem, ko pred ministrom izrečejo prisego in prejmejo odločbo o imenovanju. Po imenovanju se sodni tolmači vpišejo v imenik sodnih tolmačev, ki ga vodi Ministrstvo za pravosodje. Za vpis v imenik mora sodni tolmač izpolnjevati z zakonom predpisane pogoje (22. do 24. člen ZSICT).

CIP za kandidate pripravlja in izvaja splošne pripravljalne seminarje, ki vključujejo temeljna pravna in strokovna znanja s področij, ki se preverjajo zlasti na ustnem delu preizkusa. Prav tako so kandidatom na voljo pripravljalni seminarji za posamezne jezike, ki jih v sodelovanju s CIP-om praviloma izvajajo že imenovani sodni tolmači za posamezne jezike. Vsebinsko se posvečajo splošnim in posamičnim smernicam za strokovno področje sodnega tolmačenja in prevodov, prevajanju primerov konkretnih listin, različnim primerom dobrih in slabih praks pri prevajanju, pomembnejšim jezikovnim posebnostim določenega pravnega jezika v primerjavi s slovenskim pravnim jezikom. Dodatna pomoč v smislu individualne priprave kandidatov na preizkus je prej omenjeni *Program pravnega in jezikovnega dela preizkusa znanja […]*. Skozi leta se namreč vedno znova ugotavlja, da se kandidati največkrat ne odločajo za pripravljalne seminarje, saj udeležba ni pogoj za pristop k preizkusu strokovnosti in se na preizkus pripravljajo samostojno s pomočjo priporočenega gradiva.

Obveznost strokovnega izpopolnjevanja za podaljšanje statusa sodnega tolmača

Pomembno vlogo za ohranitev pridobljene licence sodnega tolmača je vsekakor imel prenos *Direktive 2010/64/EU Evropskega parlamenta in Sveta o pravici do tolmačenja in prevajanja v kazenskih postopkih* v slovenski pravni red leta 2014, in sicer z novelo Zakona o kazenskem postopku (Ur. l. RS, št. 87/14, ZKP-M). Direktiva uvodoma v drugem členu določa splošno pravico do tolmačenja, v petem členu pa države članice poziva, da s sprejetjem ustreznih ukrepov poskrbijo za kakovostno tolmačenje in prevajanje. Izpostaviti velja še šesti člen direktive, ki opredeljuje strokovno usposabljanje in v tem smislu odgovorne v državah članicah prosi, da poskrbijo za usposabljanje sodnikov, tožilcev in zaposlenih v sodstvu, ki sodelujejo v kazenskih postopkih, in da naj pozornost zlasti namenijo posebnosti komuniciranja s pomočjo tolmača, da se zagotovi uspešno in učinkovito komuniciranje. Slovenski regulator je te zahteve prenesel

v slovensko zakonodajo s 26. in 27. členom ZSICT in 22. členom PSICT, ki določajo, da morajo sodni tolmači za podaljšanje licence po preteku petih let od dneva imenovanja in po preteku vsakih nadaljnjih petih let predložiti pet dokazil o strokovnem izpopolnjevanju. Praviloma se strokovnost preverja na način predložitve dokazil o strokovnem izpopolnjevanju ter seznanitvi z novimi dognanji in metodami v stroki oziroma o sodelovanju na posvetovanjih in strokovnih izobraževanjih.

Sodni tolmač mora tako za vsak jezik, za katerega je zaprisežen, predložiti pet dokazil o strokovnem izpopolnjevanju, od tega tri dokazila o udeležbi na jezikovnih izobraževanjih in dve dokazili o udeležbi na splošnih izobraževanjih s pravnimi vsebinami. Če je zaprisežen npr. za tri jezike, mora predložiti najmanj po tri dokazila o jezikovnem izpopolnjevanju za vsak jezik imenovanja ter dve dokazili o splošnem (pravnem) izpopolnjevanju, ki se upoštevata za vse tri jezike. Pri manj razširjenih jezikih, pri katerih ni na voljo veliko izobraževanj, se kot dokazila upoštevajo potrdila ali priporočila različnih ustanov in državnih organov, s katerimi sodeluje kot sodni tolmač, objave v strokovnih revijah ali predavanja na strokovnih izpopolnjevanjih za državne organe ali izobraževalne ustanove in strokovna društva, ne upoštevajo pa se potrdila sodišč, za katere dela.

Ustreznost in zadostnost dokazil glede izpolnjevanja strokovnosti sodnih tolmačev na podlagi mnenja stalnega strokovnega telesa za sodno tolmačenje ocenjuje Strokovni svet. Obe telesi je kot novost uvedel ZSICT (5. do 9. člen). Stalno strokovno telo za sodno tolmačenje sestavljajo predstavniki treh stanovskih društev prevajalcev in tolmačev, ki združujejo sodne tolmače. Pokriva področje prevajanja in tolmačenja sodnih tolmačev. Med drugimi je njegova glavna naloga pregledovanje vlog za obnovitev licence, o katerih pripravi mnenje in ga pošlje Strokovnemu svetu. Strokovni svet je najvišji strokovno usklajevalni organ in je svetovalni organ ministra. Po izvedenem preverjanju strokovnosti poda Strokovni svet o tem mnenje, ki ga posreduje ministru. Če iz mnenja izhaja, da sodni tolmač ne izkazuje strokovnosti, se šteje, da ne izpolnjuje pogoja strokovnega znanja in praktičnih sposobnosti za opravljanje dela sodnega tolmača. V tem primeru lahko strokovnost in praktične sposobnosti sodnega tolmača preveri na enega od preostalih načinov preverjanja strokovnosti po zakonu, ki ureja sodne izvedence, sodne cenilce in sodne tolmače, za katerega meni, da je najustreznejši. V primeru neizpolnjevanja pogojev in neuspešnega izrednega preverjanja strokovnosti ministrstvo sodnemu tolmaču odvzame licenco in ga izbriše iz imenika.

Stalna strokovna izpopolnjevanja za sodne tolmače

Nujnost strokovnega izpopolnjevanja in izkazovanja strokovnosti vsakih pet let je dodatno prispevalo tudi k oblikovanju širše ponudbe in k izvajanju tovrstnih izobraževanj. Izobraževanja in strokovna usposabljanja poleg Centra za izobraževanje v pravosodju za ciljno skupino sodnih tolmačev dodatno organizirajo tudi posamezna strokovna stanovska društva in

Tolmačenje na poroki v času koronavirusa (foto: osebni arhiv, Andreja Pignar Tomanič)

združenja, med drugim Društvo prevajalcev in tolmačev Slovenije (DPTS), Združenje stalnih sodnih tolmačev in pravnih prevajalcev Slovenije (SCIT), Društvo znanstvenih in tehniških prevajalcev Slovenije (DZTPS) in Združenje konferenčnih tolmačev Slovenije (ZKTS). Zelo dejaven je na tem področju DPTS s svojo Sekcijo sodnih tolmačev, ki je ob ustanovitvi leta 2014 v svojem programu dela strokovno izobraževanje opredelilo kot eno izmed osnovnih nalog društva in oblikovalo program stalnega strokovnega izobraževanja, ki ga izvaja v treh modulih, in sicer: jezikovne seminarje (za 13 jezikov), strokovne seminarje za različna strokovna področja (pravo, ekonomija, računovodstvo, zavarovalništvo, forenzika itd.) in druge seminarje (tehnike tolmačenja, prevajalske tehnologije, mednarodni standardi itd.).

Tudi sicer je nova zakonodaja spodbudila regulatorja tega področja k intenzivnejši interakciji z vsemi deležniki, zlasti stanovskimi društvi. Že daljše obdobje poteka tesno sodelovanje, pripravljajo se različne smernice in v primeru odprtih vprašanj se ta rešujejo v vzajemnem dialogu. Na poziv Ministrstva za pravosodje leta 2017 in 2020 je denimo DPTS pripravil *Smernice in katalog znanj za področje sodnega tolmačenja*, ki poleg prej omenjenega *Programa pravnega in jezikovnega dela* CIP-a predstavljajo osnovne gradnike dela sodnega tolmača. Zagotavljanje vseživljenjskega strokovnega izobraževanja sodnih tolmačev je zapisano tudi v 37. členu Statuta DPTS.

Pomen standardov in etičnih kodeksov na področju sodnega tolmačenja

Pomen stalnega strokovnega izpopolnjevanja dodatno poudarjajo tudi oblikovani in veljavni standardi in etični kodeksi. Kakšna je sploh razlika med enim in drugim? Etični kodeks zajema temeljna načela in vrednote pri opravljanju določene poklicne dejavnosti. Etični kodeks torej opredeljuje, kaj naj bi izvajalec določenega poklica moral početi v svojem poklicnem delovanju, ter določa sprejemljivo in želeno poklicno ravnanje. Standardi na drugi strani opredeljujejo zlasti prakse izvajanja določenih storitev in kako naj se posamezna etična načela udejanjajo v praksi. V slovenskem prostoru so ti dokumenti največkrat rezultat povezovanja in sodelovanja s stanovskimi organizacijami tako na nacionalni kot mednarodni ravni.

V zvezi s stalnim strokovnim izobraževanjem želim izpostaviti le nekaj bistvenih. Najprej je to *Etični kodeks Sekcije stalnih sodnih tolmačev Društva prevajalcev in tolmačev Slovenije*, ki je bil sprejet na ustanovnem občnem zboru Društva prevajalcev in tolmačev Slovenije dne 1. 7. 2014 in temelji na etičnem kodeksu *Evropskega združenja pravnih*

tolmačev in prevajalcev (EULITA), sprejetem 6. aprila 2013 na generalni skupščini te organizacije. Med drugimi postulati opredeljuje tudi strokovno usposobljenost sodnih tolmačev z navedbo, da »si mora sodni tolmač prizadevati, da vzdržuje in izboljšuje svoje tolmaške in prevajalske veščine in znanja«.

Nekoliko splošnejši je leta 2019 objavljen standard *ISO 20228:2019 Storitve tolmačenja – Pravno tolmačenje – Zahteve* Slovenskega inštituta za standardizacijo, a zato nič manj pomemben. Je odziv na globalno in rastočo potrebo po tolmačenju za osebe, ki potrebujejo tolmačenje med komunikacijskimi dogodki, povezanimi s pravom. Ta dokument namreč določa osnovna načela in prakse storitev pravnega tolmačenja ter kompetence pravnih tolmačev. Opisuje tudi različna pravna okolja in daje priporočila za ustrezne načine tolmačenja. Uporablja se za vse, ki omogočajo lažjo komunikacijo med uporabniki pravnih storitev v govorjenem ali znakovnem jeziku.

Nazadnje naj omenim še leta 2021 objavljene *Slovenske standarde prakse za skupnostne tolmače* in *Etični kodeks skupnostnih tolmačev*. Pri oblikovanju obeh dokumentov so sodelovala stanovska in strokovna društva in združenja s področja tolmačenja in prevajanja: Društvo prevajalcev in tolmačev Slovenije, Slovensko translatološko društvo STRIDON, Zavod Združenje tolmačev za slovenski znakovni jezik in Združenje konferenčnih tolmačev Slovenije. Oba dokumenta sta tako konsenzualni rezultat skupnega dela. Slovenski kodeks za skupnostne tolmače sicer ne zavezuje tolmačev, ki delujejo v drugih oblikah tolmačenja in so v Sloveniji posebej urejene. To zajema tudi sodne tolmače, katerih delovanje je v Sloveniji zakonsko regulirano (ZSICT, PSICT), a se lahko sodni tolmači nenazadnje pojavijo tudi v vlogi in institucionalnem okviru skupnostnega tolmačenja. Med standardi prakse je posebej izpostavljeno tudi stalno strokovno izpopolnjevanje s ciljem doseganja najvišje stopnje tolmaških kompetenc. Etičnemu načelu »skupnostni tolmač si vedno prizadeva za to, da ohranja in izpopolnjuje svoje znanje in spretnosti« sledijo primeri dobrih praks, med katerimi naj izpostavim naslednje: (i) »Tolmač se skozi vso kariero izpopolnjuje v znanju svojih delovnih jezikov, kulturnem znanju in tolmaških spretnostih«, tako da »[…] se izobražuje na področju govorjenega jezika in strokovne terminologije v obeh jezikih, v katerih tolmači. Spremlja aktualno dogajanje v državah jezikov«; (ii) »Tolmač sprejema odzive na svoje tolmačenje z namenom, da bi se izpopolnil«, zato »[…] se posvetuje s kolegi o tolmaški nalogi, ki mu je predstavljala težave, in sprejme nasvete izkušenih kolegov«; ali (iii) »Tolmač sodeluje pri organizaciji in izvedbi dejavnosti, ki so namenjene razvoju poklica«, in »[…] se udeležuje strokovnih delavnic in konferenc ter se poklicno povezuje v društvih«.

Sklep

Sodni tolmači so pomemben vezni člen pri zagotavljanju medsebojne komunikacije med sodnimi organi in govorci različnih jezikovnih skupin v različnih institucionalnih okvirih in postopkih, v katerih ima vsak posameznik po Ustavi Republike Slovenije pravico do uporabe lastnega jezika in pisave. Tako sodni tolmači s svojim delom učinkovito prispevajo k varovanju človekovih pravic in uresničevanju načela pravičnosti v

sodnih postopkih. Kakovost njihovega dela pa je tudi neposredno jamstvo za večje varstvo pravic večjezičnih strank v postopku pred pravosodnimi organi (Burjan, 2020: 5–6, Sovdat, 2018). Bistveno za zagotavljanje kakovosti njihovega dela ostaja vseživljenjsko in stalno izpopolnjevanje, ki mora upoštevati potrebe vseh strank v komunikacijskem procesu, namreč sodnih tolmačev in uporabnikov sodnotolmaških storitev, to je posameznikov v postopkih in sodnih organov.

Razveseljivo je dejstvo, da poteka v zadnjih letih razvoj na tem področju v pozitivni smeri, torej v smislu zagotavljanja zadostnega obsega stalnih strokovnih usposabljanj za sodne tolmače, možnosti za njihovo sodelovanje na strokovnih konferencah in stanovsko povezovanje. Verjamemo, da bo v doglednem času pri regulatorju vzpostavljen tudi učinkovitejši in ustaljen postopek presoje predloženih dokazil sodnih tolmačev za ohranitev licence, saj se vsakih pet let od prve uvedbe predložitve dokazil o stalnem strokovnem izpopolnjevanju še pojavljajo težave pri enoznačnem ocenjevanju predloženih dokazil kot pogoja za podaljšanje licence.

LITERATURA

Burjan, Lea. 2020. *Oblikovanje teoretskih izhodišč za učinkovitejše sodelovanje sodnih tolmačev in sodnih organov v Republiki Sloveniji*. Doktorska disertacija. Ljubljana; Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.

Direktiva 2010/64/EU Evropskega parlamenta in Sveta o pravici do tolmačenja in prevajanja v kazenskih postopkih. Obiskano: 13. 10. 2022. https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:280:0001:0007:sl:PDF

Etični kodeks Sekcije stalnih sodnih tolmačev Društva prevajalcev in tolmačev Slovenije. Obiskano: 13. 10. 2022. https://www.dpts.si/sekcija-sodnih-tolmacev/eticni-kodeks

Etični kodeks skupnostnih tolmačev. Obiskano: 20. 10. 2022. https://www.dpts.si/images/seminarji/Etični_kodeks_skupnostnih_tolmačev.pdf

ISO 20228:2019 Storitve tolmačenja – Pravno tolmačenje – Zahteve. Obiskano: 13. 10. 2022. http://ecommerce.sist.si/catalog/project.aspx?id=cdfff1ea-970b-4c10-8636-29b6b3a6af13

Pravilnik o sodnih izvedencih, sodnih cenilcih in sodnih tolmačih. Obiskano: 13. 10. 2022. https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2018-01-4126?sop=2018-01-4126

Program pravnega in jezikovnega dela preizkusa znanja in seznam priporočenih pravnih virov in literature. Obiskano: 13. 10. 2022. https://cip.gov.si/media/1461/seznam-pravnih-virov-in-literature-za-preizkusa-znanja-za-st-2912019.pdf

Slovenski standardi prakse za skupnostne tolmače. Obiskano: 20. 10. 2022. https://www.dpts.si/images/seminarji/Slovenski_standardi_prakse_za_skupnostne_tolmac%CC%8Ce.pdf

Smernice in katalog znanj za področje sodnega tolmačenja. Ljubljana; DPTS: 1–10.

Sovdat. Jadranka. 2018. *Ustavna vloga tolmača*. Mednarodna konferenca *Nürnberški procesi in konferenčno tolmačenje*. Obiskano: 17. 11. 2022. https://www.zkts.si/images/datoteke/priloge/Sovdat-Ustavna_vloga_tolmača.pdf

Vizgirda proti Sloveniji. Sodba Evropskega sodišča za človekove pravice. Obiskano: 17. 11. 2022. http://www.pisrs.si/Pis.web/podatkiZadeveEscp?oznakaVloge=401

Zakon o sodnih izvedencih, sodnih cenilcih in sodnih tolmačih. Tudi na spletu. Obiskano: 13. 10. 2022. https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2018-01-0944?sop=2018-01-0944

Kakovost tolmačenja v državah EU+ na področju mednarodne zaščite

Natalija Orlić

POVZETEK

Obsežen migracijski val leta 2015 je občutno vplival na nabor jezikov znotraj področja migracij in mednarodne zaščite. Različne države EU+ se različno spopadajo z zagotavljanjem tolmačenja, saj imajo različne pravne podlage in omejene človeške vire. Epidemiološka situacija v zadnjih letih je vplivala na uveljavljanje tolmačenja na daljavo, kar lahko močno učinkuje na kakovost. Pereča težava ostaja pomanjkanje tolmačev za določen jezik, kar posledično pomeni, da delo tolmačev začnejo opravljati osebe, ki so do določene mere dvojezične in nimajo nobenih translatoloških znanj. Pomen kakovostnega tolmačenja poudarjajo tudi Združeni narodi, saj celoten postopek sloni na jasni, nedvoumni in funkcionalni komunikaciji. Zagotavljanje kakovosti torej ostaja vprašanje, ki terja dolgoročno načrtovanje in premišljeno izobraževanje predvsem naključnih tolmačev.

KLJUČNE BESEDE

mednarodna zaščita, tolmačenje, kakovost, ukrepi, EU

Uvod

Uporabljeni podatki izhajajo iz letnih poročil držav članic oziroma uradov Evropske migracijske mreže v posameznih članicah, v katerih je zajet napredek v politikah in novosti na področju zakonodaje ter rezultati javnih debat v državah članicah. Poleg navedenega so v poročila vključena tudi stališča nevladnih, humanitarnih in drugih organizacij, ki delujejo na področju migracij in azila[1]. Tako poročila v celoti zajamejo dogajanje v posamezni članici na področju mednarodne zaščite. Drugi podatki in viri so posebej označeni.

Na področju migracij in mednarodne zaščite je funkcionalno tolmačenje sredstvo, s katerim zagotavljamo spoštovanje človekovih pravic in njihovo uveljavljanje. Če prosilec za mednarodno zaščito ne more svoje zgodbe izpovedati v polni meri, se hitro zastavi vprašanje, ali je lahko njegova prošnja za mednarodno zaščito ustrezno rešena. Namreč, na zgodbi, verodostojnosti, ki iz nje izhaja, in argumentiranosti sloni ocena, ali oseba izpolnjuje pogoje za mednarodno zaščito. Zato je nujno, da v teh postopkih sodeluje tolmač, ki je kos takšni nalogi.

1 Vsa poročila so dostopna na: https://euaa.europa.eu/.

V letnem poročilu Združenih narodov za leto 2016[2] je zapisano, da kakovostno tolmačenje z visokimi standardi podpira zagotavljanje informacij, ki so ključne za učinkovito pravno pomoč. Učinkovito tolmačenje in kakovost postajata problem glede na dejstvo, da so EU+ države v letu 2016 obravnavale prosilce iz najmanj 35 izvornih držav.[3]

Poročilo Združenega kraljestva, objavljeno leta 2016, izpostavlja pomanjkanje profesionalnih tolmačev in pod vprašaj postavlja prakso, da se migrante uporablja kot pomoč v komunikaciji oziroma pri tolmačenju (Shaw 2016). Leta 2018 avtor poročila ugotavlja, da je uporaba profesionalnih medjezikovnih posrednikov »*zdaj razširjena, vendar … kakovost ostaja problem*.« (povzeto po Maniar 2018). Če se s temi težavami soočajo v Združenem kraljestvu, čeprav je angleščina razširjen, svetovni jezik in Združeno kraljestvo že od nekdaj multikulturna družba, je pričakovano, da se z zagotavljanjem profesionalnih tolmačev še težje spopadajo družbe, ki imajo že same nedominanten jezik[4] in niso imele priliva govorcev iz aktualnih izvornih držav.

Ukrepi držav članic

Iz nacionalnih poročil držav članic EU je razvidno, da se vsaka država reševanja problema loteva po svoje, glede na dosedanji sistem in zakonodajo.

Tako je Norveška ustanovila nacionalni register tolmačev in jim zagotovila več sredstev. Finski Urad za imigracije je na podlagi analiz kakovosti tolmačenj, opravljenih v projektu Tulppaani, zaposlil dva tolmača za nadzor kakovosti.[5]

O zaskrbljenosti glede kakovosti so poročali iz Hrvaške in Španije, kjer za posamične jezike tudi nimajo tolmačev. UNHCR je opozarjal na pomanjkanje tolmačev v Grčiji, in sicer za farsi, kurmanji, sorani, urdu, amharski, pundžabi, tigrajski, bengalski in somalski jezik. V Romuniji so se zaradi pomanjkanja tolmačev odločili za medjezikovno posredovanje prek posrednega jezika. V migracijski pisarni v Solunu v Grčiji za prosilce, ki govorijo sorani, načrtujejo osebne razgovore za več kot dve leti vnaprej. V letu 2018 je Slovenija na meji s Hrvaško razgovore opravljala v angleščini, ker ni uspela zagotoviti tolmačev.

Glede na okoliščine in pričakovanja je Italija od leta 2015 vlogo tolmača razvila v bolj integrirano vlogo medkulturnega posrednika, pri kateri tolmač pridobi širša pooblastila, deluje samostojnejše in dodeli se mu mesto v okviru širšega podpornega sistema (Filmer in Federici 2018). Slednje je tudi rezultat števila prosilcev, ki v Italijo prispejo čez Sredozemsko morje. Sočasno je, da bi zagotovila kakovost ter olajšala delo tolmačem, Italija pri tolmačenju v postopkih mednarodne zaščite v praksi vpeljala delo v paru, saj se lahko dva tolmača (vsak s svojim

2 Navedki iz poročila OZN so povzeti v poročilu EASO: https://euaa.europa.eu/sites/default/files/Annual-Report-2016.pdf.

3 Vsi podatki so prevzeti iz letnih poročil držav članic s področja migracij.

4 Kot nedominanten jezik razumemo vsak jezik, ki ga v svetovnem merilu govori malo ljudi, ali jezik, ki ga v določeni družbi govori omejeno število prebivalcev.

5 Več o tem na: https://www.sttinfo.fi /tiedote/the-finnish-immigration -service-works-to-improve-the-quality-of-interpretation-in-asylum-interviews?publisherId= 69817837&releaseId =69894401.

razumevanjem vhodne informacije) podpirata pri delu, si delo delita, pomagata pri morebitnih nejasnostih v komunikacijskem procesu in se v primeru kakšnega dvoma tudi dopolnjujeta. Gre pravzaprav za način, kako preseči pomanjkljivo znanje naključnih tolmačev in zagotoviti nujno potrebno kakovost medjezikovnega posredovanja.

Za doseganje boljših rezultatov so se posamezne države odločile za spremembo nacionalne zakonodaje oziroma potrebne pravne podlage. Tako je na primer Avstrija ustanovila novo zvezno agencijo za oskrbo in pomoč, na katero se prenese polna odgovornost za nastanitev in oskrbo ter zagotavljanje tolmačenja med postopkom za celotno deželo. To pomeni zagotavljanje tolmačenja pri zadevah osnovne podpore, na prvi in drugi stopnji in vseh razgovorih pred odločevalci. V letu 2019 je bila predvidena zaposlitev petnajstih medjezikovnih posrednikov.

V Franciji mora (od januarja 2019) prosilec med registracijo izbrati jezik, v katerem bo opravljen osebni razgovor, kar poenostavi in olajša postopek zagotavljanja ustreznega tolmača. Malta je julija podpisala operativni načrt z EASO[6] in ta ji pomaga pri zagotavljanju tolmačenja med registracijo in pri uradnem postopku na prvi stopnji. IOM Malti pomaga tako, da je priskrbel skupino medjezikovnih posrednikov, usposobljenih za prepoznavanje in delo z ranljivimi prosilci.

Zaradi pomanjkanja ustreznih medjezikovnih posrednikov je Luksemburg povečal proračun za tolmačenje (za približno 180.000 EUR), saj je moral tolmače za nekatere jezike najemati iz drugih držav, predvsem iz Belgije in Nemčije. Belgija je v letu 2019 zaradi pritiska na sprejemne centre bistveno povečala število tolmačev. Slovaško Ministrstvo za notranje zadeve je omogočilo pravno izjemo za najemanje in delo tolmačev zunaj veljavnih okvirnih sporazumov in tako omogočilo precejšnjo poenostavitev postopkov ter olajšalo delo socialnih delavcev v nastanitvenih centrih.

Nemčija je v primerjavi z drugimi državami EU v letu 2019 sprejela največ beguncev, in sicer 1,1 milijona. Do leta 2017 tolmačem ni bilo treba posredovati dokazila o ravni znanja nemščine kot delovnega jezika. Ker takšna ureditev prosilcem ni zagotavljala poštene obravnave, je zdaj postavljena zahteva za raven C1 znanja nemškega jezika kot najnižje ravni, ki jo lahko ima tolmač. Za jezike, pri katerih tolmačev z znanjem nemškega jezika na ravni C1 ni, se zahteva zanemari (Berbel 2020). Ravni obvladovanja tujega jezika, ki je v jezikovnem paru z nemščino, se ne da preveriti, kar ostaja problem.

Na podlagi zahtevanih minimalnih pogojev, ki jih vsebujejo javni razpisi za potrebe tolmačenja v postopkih mednarodne zaščite v zadnjem desetletju, je razvidno, da se v Sloveniji zahteve za opravljanje dela tolmača (izobrazbena raven, izkušnje ipd.) nižajo za vse zahtevane jezike, ne samo za tiste, za katere ni tolmačev, ki ustrezajo merilom.

Vpliv epidemije

Epidemiološka situacija je prispevala k pospešenemu vlaganju v digitalizacijo storitev tolmačenja. Posamezne države so razvile ali

6 EASO (European Asylum Support Office) je Evropska podporna pisarna za mednarodno zaščito.

razširile svoje sisteme, druge pa so se zatekle k uporabi obstoječih videokonferenčnih zmogljivosti. Na ta način se je poleg upoštevanja epidemioloških smernic in omejitev povečala tudi dostopnost tolmačev na različnih lokacijah.

Zvezni urad za migracije in begunce v Nemčiji za zagotavljanje tolmačenja na daljavo uporablja videocentre. Tolmači so preko video prenosa udeleženi v postopkih, ki se izvajajo v izpostavah. Prenos poteka izključno iz prostorov Zveznega urada preko varnega notranjega omrežja.

V Bolgariji se je tolmačenje na daljavo med registracijo in razgovori o upravičenosti do mednarodne zaščite uporabljalo v sprejemnih centrih zunaj prestolnice, kjer je tolmače težje najti in zaposliti. Po mnenju organizacij civilne družbe pa to prosilcu povzroča dodatne težave, saj je video komunikacija pogosto motena ali nejasna zaradi težav s povezavo. Podobno so o težavah s kakovostjo med simultanim telefonskim tolmačenjem v mejnih postopkih poročali v Franciji in na Švedskem. Tolmačenje na daljavo se je v nekaterih primerih izkazalo tudi za zahtevno.

Finska je povečala število video tolmačenj na daljavo, Slovenija pa je kupila novo opremo za zagon sistema tolmačenja na daljavo v letu 2022. Sistem bo omogočal tolmačenje v kombinaciji z redkimi jeziki, ko se najamejo tolmači iz tujine.

Tolmačenje na daljavo vsekakor poveča dostopnost tolmačev. Prednost simultanega tolmačenja v azilnih postopkih je nedvomno v tem, da lahko prosilci brez prekinitev in poseganja govorijo o travmatičnih in težkih trenutkih. Zgodbe prosilcev je treba tolmačiti brez povzemanj, krajšanj ipd. in kar se da zvesto izvirniku. V tem pogledu je simultano tolmačenje uporabniku prijaznejše. Po drugi strani ima tolmačenje na daljavo, posebej telefonsko tolmačenje, precejšnje pomanjkljivosti. Jezikovne zmožnosti tvorjenja besedil so pri prosilcih nemalokrat negotove. Ko se znajdejo v stresni situaciji in pod pritiskom, težje ubesedujejo svoja počutja in misli. Prav zato sta neverbalni del komunikacije in ustrezna usposobljenost tolmača na tem področju bistvena. Če tolmačenje na daljavo pomeni sodelovanje profesionalnega in usposobljenega tolmača, je to verjetno varnejša in zanesljivejša izbira kot izbira naključnega, translatološko neusposobljenega (in do neznane mere dvojezičnega) tolmača, ki je fizično prisoten.

Znan nam je primer iz lastne prakse, ko prosilec ni bil zmožen sestaviti jasne artikulirane povedi, vendar je njegova zgovornost ležala prav v neverbalnem delu – obrazni mimiki, gestikulaciji … Ko je postalo jasno, da je prosilčeva produktivna funkcija omejena in da jo dodatno obremenjuje in omejuje pogovor o dogodkih, o katerih prosilec težko govori, ga čustveno zelo obremenjujejo in se jih sramuje, se je razgovor opravil na način, da je tolmač uradni osebi ubesedoval tisto, kar on sam razume iz komunikacije s prosilcem. Uradna oseba je nato posredovano postavila v vprašalno obliko, tolmač je ubesedeno izjavo posredoval prosilcu in je prosilec to potrdil ali zanikal. V tem primeru se je tovrsten način dela izkazal kot učinkovit, ne bi bil pa mogoč na daljavo. Vprašanje je, ali telefonsko tolmačenje in tolmačenje na daljavo ne postavljata v deprivilegiran položaj govorno manj veščih prosilcev.

Človeški viri

Ker število prošenj za mednarodno zaščito vztrajno narašča, so nekatere države na teren napotile več tolmačev, da bi zadostile naraščajočemu povpraševanju. To pozitivno prakso je potrdil varuh človekovih pravic na Cipru, ki je izpostavil izboljšano komunikacijo za stanovalce v sprejemnih centrih, kjer se uporablja več tolmačev.

Smiselno je, da se v uradnih pravnih postopkih uporabljajo kar se da usposobljeni tolmači, a se pri nastanitvah, splošni komunikaciji v nastanitvenih centrih ipd. uporabljajo naključni tolmači, saj te situacije nimajo pravnega učinka, so neformalne in ne vplivajo na sam postopek mednarodne zaščite.

Več držav članic je podpisalo sporazume z organizacijami civilne družbe, mednarodnimi organizacijami in zasebnimi podjetji o zagotavljanju tolmačenja v celotnem azilnem postopku. Tako je bilo v Italiji in Grčiji, kjer je nevladna organizacija METAdrasi sklenila dogovor z grškimi organi o zagotavljanju tolmačenja v 36 jezikih/narečjih za pomoč prosilcem iz 72 držav. Poleg tega je UNICEF Grčija sodeloval z METAdrasi pri zagotavljanju tolmačenja beguncem in migrantom, ki so preživeli nasilje na podlagi spola. Število razpoložljivih jezikov in narečij je bilo za to ranljivo skupino različno, in sicer od 3 do 22 na 26 točkah, kjer so bile storitve potrebne.

V Litvi je ministrstvo za notranje zadeve k sodelovanju pritegnilo Rdeči križ, ki skrbi za organizacijo prevajalskih in tolmaških storitev in izmenjavo strokovnega znanja s socialnimi delavci, ki delajo z migranti. Rdeči križ deluje tudi kot posrednik med skupnostmi in predstavniki vlade za zagotavljanje učinkovite komunikacije z ilegalnimi migranti.

Na Malti je bil objavljen razpis za oddajo storitev tolmačenja podizvajalcem na splošno. Za obravnavo povečanega števila prošenj iz zahodno in srednjeafriških držav v Sloveniji so pristojni organi sklenili kratkoročne pogodbe (namesto javnih razpisov) za hitro zaposlitev tolmačev z znanjem redkih jezikov, kar poveča učinkovitost najemanja tolmačev.

Pomoč institucij EU

EUAA[7] je s svojimi operativnimi dejavnostmi leta 2021 nekaterim državam zagotovila tolmaške storitve. Center za operativno upravljanje v Latviji je EUAA zaprosil za pomoč zaradi pomanjkanja tolmačev za kurdščino/arabščino. EUAA jim je zagotovila 20 tolmačev.

V Litvo je EUAA v skladu z operativnim načrtom napotila 72 tolmačev. Decembra 2021 sta Belgija in EUAA podpisala operativni sporazum za podporo sprejemnemu sistemu s 100 dodatnimi viri, vključno s tolmači.

Kljub temu so na primer francoski organi poudarili splošno pomanjkanje kvalificiranih tolmačev za določene jezike, težave s postopki vračanja v izvorne države zaradi pomanjkanja tolmačev in pomanjkanje tolmačev pri posvetovanju.

V Španiji je ECRE[8] poročal, da v prvih fazah azilnega postopka ustrezne storitve

7 European Union Agency for Asylum (Agencija Evropske unije za azil).

8 European Council on Refugees and Exiles (Evropski svet za begunce in izgnance).

tolmačenja niso bile vedno zagotovljene. V Estoniji so policija in mejni organi poročali, da imajo na voljo zgolj omejeno število tolmačev.

V Bolgariji so povečani prihodi in omejena razpoložljivost tolmačev pomenili, da so morali referenti opravljati razgovore tudi čez vikend, ker so bili tolmači samo takrat na voljo.[9] Poleg tega je ESČP razveljavilo sklep o vračanju/odstranitvi iz države za turškega novinarja, deloma zaradi pomanjkanja storitev tolmačenja, ki bi bilo za bolgarske organe nujno, da bi lahko ocenili tveganje preganjanja.[10] Belgijski organi so poročali tudi o velikem številu odpovedi intervjujev zaradi odsotnosti ali bolezni tolmačev, povezanih s covidom-19.

Zagotavljanje kakovosti

Pri zagotavljanju kakovosti se večina držav EU+ osredotoči na strokovno kompetentnost tolmačev. Ena od metod za doseganje višje kakovosti je specializirano usposabljanje tolmačev o posebnem kontekstu mednarodne zaščite. Na primer, tolmači na Portugalskem so se udeležili modula usposabljanja EASO „Tolmačenje v kontekstu azila". V Italiji so IOM in nevladne organizacije organizirali redno usposabljanje za tolmače, ki delajo v uradih za priseljevanje.

Na Finskem so bili leta 2021 uvedeni novi načini zagotavljanja kakovosti za storitve tolmačenja, in sicer po začetku projekta Tulppani leta 2020. Od leta 2021 tolmače Agencije za mednarodno zaščito na Malti zavezuje Kodeks ravnanja za povečanje strokovnosti in učinkovitosti. Švedska agencija za migracije je objavila pravno stališče o zahtevah za tolmače in prevajalce za delo v kontekstu azila.

Nevladne organizacije v Španiji so priporočile, da morajo organi razviti mehanizem usposabljanja in certificiranja za zagotavljanje kakovosti. Pozvali so k vlaganju sredstev v redno spremljanje, da bi odpravili vrzeli v specializiranem znanju za razlago na področju azila in migracij.

Organizacije civilne družbe na Irskem so poročale o pomanjkljivostih pri usposabljanju tolmačev v azilnem okolju. UNHCR je opozoril tudi na razlike v kakovosti tolmačenja na Irskem in poudaril potrebo po uredbi o storitvah tolmačenja. Temu so pritrdili tudi člani tolmaškega združenja, ki je pozvalo k standardizaciji zagotavljanja tolmačev v kontekstu azila. Poleg tega je UNHCR poudaril potrebo po boljši izbiri in usposabljanju tolmačev, na primer tistih, ki delajo z otroki in LGBTIQ prosilci.

Študija na Švedskem je razkrila nujno potrebo po izboljšanju kakovosti tolmačev v postopkih odločanja o azilu, z zagotavljanjem posebnih modulov usposabljanja ter znanja in občutljivosti o temi.

V Sloveniji so sklenjene nove avtorske pogodbe za prevajanje in tolmačenje v postopkih mednarodne zaščite. Kodeks ravnanja tolmačev in prevajalcev v postopkih za

9 Naključni tolmači tolmačenje opravljajo kot dodatno dejavnost, redno so zaposleni v drugih panogah in med rednim delovnim časom niso dosegljivi.

10 https://balkaninsight.com/2021/07/20/bulgaria-censured-for-expelling-turkish-journalist-fleeing-arrest/ (Obiskano: 4. 8. 2022).

priznanje mednarodne zaščite[11] kot del razpisne komunikacije v celoti ne opravi svoje naloge. Naključni tolmač za redek jezik, ki ima na primer zaključeno osnovnošolsko izobrazbo, lahko podpiše, da bo spoštoval strokovne in profesionalne standarde (kot je zapisano v Kodeksu), vendar je vprašanje, ali se bo v praksi z njimi sploh seznanil, jih razumel in upošteval.

Sklep

Iz prakse vemo, da je temeljna težava naključnih tolmačev pogosto pomanjkljiva jezikovna kompetenca, kar ostaja marginalizirano, težko preverljivo vprašanje. Z jezikovnimi kompetencami je povezano tudi vprašanje splošnega izobraževanja tolmačev znotraj področja migracij in azila. Usposabljanja s področja migracij in mednarodne zaščite so namreč organizirana v angleščini, nemščini ali drugem dominantnem evropskem jeziku. Kdor teh jezikov ne obvlada v zadostni meri, ne more sodelovati v izobraževanjih. Zato se je nujno treba lotiti izobraževanja tolmačev (predvsem naključnih), ki znotraj migracij in mednarodne zaščite opravljajo delo tolmača, na premišljen, standardiziran način v sodelovanju s strokovnjaki s področja translatologije, da bi odgovorili potrebam po tolmačenju na sprejemljivi ravni kakovosti. Smiselno bi bilo, po zgledu Finske, kontrolo kakovosti izvajati z zaposlovanjem usposobljenih tolmačev kot skrbnikov za kakovost.

11 Tolmač/prevajalec podpiše, da bo spoštoval pravila Kodeksa ravnanja tolmačev in prevajalcev v postopkih za priznanje mednarodne zaščite, ki ga sprejme pristojni minister (kot je predvideno v 10. odstavku 6. člena ZMZ-1) in je del razpisne dokumentacije. Veljavni kodeks se sklicuje na poklicne standarde in seznanja s pravili in posebnostmi dela na področju mednarodne zaščite.

LITERATURA

Berbel, Elke Cases. 2020. »Challenges and difficulties of translation and interpreting in the migration and refugee crisis in Germany«. *Open Linguistics* 6(1): 162–170. https://doi.org/10.1515/opli-2020-0014.

Filmer, Denise, in Federico M. Federici. 2018. »Mediating migration crises: Sicily and the languages of despair.« *European Journal of Language Policy* 10(2): 229–253.

Maniar, Aisha. 2018. *Language and vulnerability: interpreting in Immigration Removal Centres*. https://irr.org.uk/article/language-and-vulnerability-interpretation-in-immigration-removal-centres/.

Shaw, Stephen. 2016. *Review into the Welfare in Detention of Vulnerable Persons*. London: Home Office. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/490783/52532_Shaw_Review_Print_Ready.pdf.

Zakon o mednarodni zaščiti ZMZ-1. Obiskano: 4. 8. 2022, http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO7103.

Nacionalni program za jezikovno politiko in področje jezikovnih poklicev

Aljanka Klajnšek

POVZETEK

Prispevek obravnava nacionalni program za jezikovno politiko v povezavi s področjem jezikovnih poklicev. Oriše pravno naravo in pomen nacionalnega programa za jezikovno politiko v okviru strateško-razvojnega in proračunskega načrtovanja. V prispevku sta izpostavljena prezrtost pomena jezikovnih poklicev pri oblikovanju jezikovne politike in pristojnosti državnih organov v okviru strateško-razvojnega načrtovanja.

KLJUČNE BESEDE

jezikovna politika, jezikovni poklici, nacionalni program, strateško-razvojno načrtovanje, proračunska sredstva

Uvod

Jezikovna raznolikost je temeljna vrednota Evropske unije (EU). Uradni jeziki EU so določeni v 1. členu Uredbe št. 1 o določitvi jezikov, ki se uporabljajo v Evropski gospodarski skupnosti[1]. Med njimi je tudi slovenščina.

Ustava Republike Slovenije[2] (Ustava) v 11. členu določa, da je uradni jezik v Republiki Sloveniji (Slovenija) slovenščina. Na območjih, kjer živita italijanska ali madžarska narodna skupnost, je uradni jezik tudi italijanščina ali madžarščina.

Na ravni zakona področje jezikovne politike[3] delno urejata Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo[4] in Zakon o

1 UL 17, 6. 10. 1958, str. 385.

2 Uradni list RS, št. 33/91-I, 42/97 – UZS68, 66/00 – UZ80, 24/03 – UZ3A, 47, 68, 69/04 – UZ14, 69/04 – UZ43, 69/04 – UZ50, 68/06 – UZ121,140,143, 47/13 – UZ148, 47/13 – UZ90,97,99, 75/16 – UZ70A in 92/21 – UZ62a.

3 Politiko razumem kot urejanje družbenih razmer in odločanje o njih s pomočjo države in njenih organov v celotni družbi ali na določenem področju. Dostopno na: https://fran.si/iskanje?View=1&Query=politika&hs=1 (obiskano: 25. 9. 2022).

4 Uradni list RS, št. 77/07 – uradno prečiščeno besedilo, 56/08, 4/10, 20/11, 111/13, 68/16, 61/17, 21/18 – ZNOrg, 3/22 – ZDeb in 105/22 – ZZNŠPP.

javni rabi slovenščine[5] (ZJRS). Področja jezikovnih poklicev/svetovalcev[6] (področje jezikovnih poklicev) zakona ne urejata. Področje jezikovnih poklicev je regulirano le za delo sodnih tolmačev[7], ki jim država priznava pomembno vlogo v sodnih postopkih. Delo vseh drugih jezikovnih poklicev je neregulirano, njihova pomembna, tudi razvojna vloga na številnih področjih države pa spregledana.

Prezrto je dejstvo, da je prevajanje ob globalizaciji in internacionalizaciji eden od temeljnih dejavnikov svetovnega jezikovnega sistema, ki mu vladajo specifična razmerja moči, procesi in mehanizmi. Prevajalci imajo ključno vlogo pri sporazumevanju in kroženju besedil iz jezikov in vanje. Prevajalci imajo ključno vlogo tudi pri širjenju kultur, ki jim pripadajo jeziki. Kulturni kapital posameznega jezika in njegove književnosti je odvisen od tega, ali nastaja v dominantnem ali dominiranem jeziku. Razlike so tudi med dominiranimi jeziki, pri čemer si predvsem jeziki, ki so se pred kratkim oblikovali ali postali nacionalni jeziki po pridobitvi politične neodvisnosti, svoj kulturni kapital večajo ravno s prevajanjem. Slovenski prevajalci v svetovnem komunikacijskem krogu sodelujejo večsmerno, prevajajo v slovenščino, pa tudi iz slovenščine. Prevod je edino sredstvo, ki ga periferni jeziki in književnosti imajo, da postanejo vidni, da z njim večajo svoj jezikovno-literarni kapital in moč. Da v svetovnem jezikovnem sistemu zares obstajajo, se uveljavljajo in razvijajo.[8] S tem pa povečujejo tudi moč kulture in države, ki ji pripadajo.

Področje jezikovnih poklicev je del jezikovne politike države. Jezikovna politika je horizontalna oziroma večsektorska, saj združuje različne razvojne politike države in je povezana z njeno razvojno funkcijo.[9] Razvojna funkcija države je v Sloveniji ustavna kategorija. Ustava v 5. členu določa, da država skrbi za ohranjanje naravnega bogastva in kulturne dediščine ter ustvarja možnosti za skladen civilizacijski in kulturni razvoj Slovenije.

Strateško-razvojni okvir in oblikovanje politik

Sistem strateško-razvojnih dokumentov, način oblikovanja politik in določitev prioritet ter njihovo povezovanje z državnim proračunom določata Zakon o javnih financah[10] (ZJF) in Uredba o dokumentih razvojnega načrtovanja in postopkih za pripravo predloga državnega proračuna[11] (Uredba o

5 Uradni list RS, št. 86/04 in 8/10.

6 Izraz uporabljam, kot je opredeljen v ***Beli knjigi o prevajanju: premiki na področju prevajanja, tolmačenja, podnaslavljanja in lektoriranja*** v Sloveniji (Pregelj 2019, 5). Pomembno je, da se ožja področja jezikovnih poklicev med seboj prepletajo in dopolnjujejo.

7 Zakon o sodnih izvedencih, sodnih cenilcih in sodnih tolmačih, Uradni list RS, št. 22/18 in 3/22 – ZDeb in Pravilnik o sodnih izvedencih, sodnih cenilcih in sodnih tolmačih, Uradni list RS, št. 84/18 in 148/21.

8 Povzeto po Pregelj (2019, 11).

9 Družbene in okoljske spremembe so vplivale na razširitev opredelitve razvoja, ki zajema poleg ekonomskega tudi socialni in ekološki (trajnostni) razvoj.

10 Uradni list RS, št. 11/11 – uradno prečiščeno besedilo, 14/13 – popr., 101/13, 55/15 – ZFisP, 96/15 – ZIPRS1617, 13/18 in 195/20 – odl. US.

11 Uradni list RS, št. 54/10 in 35/18.

dokumentih razvojnega načrtovanja).

Težava je, ker v Sloveniji v letu 2022 še ni vzpostavljen sistem transparentnega in učinkovitega strateško-razvojnega načrtovanja, v okviru katerega bi bila jasno določena hierarhija strateških in izvedbenih razvojnih dokumentov ter povezanost teh dokumentov med seboj in z javnimi financami.

Krovni in hierarhično najvišji strateško-razvojni dokument Slovenije v letu 2022 je Strategija razvoja Slovenije 2030 (Strategija 2030), ki se osredotoča na 12 razvojnih ciljev in predstavlja vsebinsko izhodišče nadaljnjega področnega strateško-razvojnega načrtovanja.

Razvojni cilj 4: *Kultura in jezik kot temeljna dejavnika nacionalne identitete* določa, da želimo razvijati nacionalno kulturo in slovenski jezik kot dejavnika identitete, prepoznavnosti ter družbenega in gospodarskega napredka.[12] Neposredna povezava med doseganjem razvojnega cilja 4 in področjem jezikovnih poklicev iz Strategije 2030 ni neposredno razvidna.

Razvojni cilj 4 je horizontalen. Horizontalna je tudi narava jezikovne politike, saj je sestavni del drugih politik, od šolske in kulturne do gospodarske. K ciljem jezikovne politike s svojo dejavnostjo prispevajo najrazličnejši dejavniki in organi, kot so organi izvršilne veje oblasti, izobraževalne, kulturne in umetniške ustanove, knjižnice in drugi. Medsebojna razmerja in sodelovanje ministrstev in drugih organov pri uresničevanju ciljev horizontalnih politik določajo 59. do 63. člen Zakona o državni upravi[13] (ZDU-1).

Med aktivnostmi Strategije 2030 za dosego razvojnega cilja 4, ki bi jih lahko posredno povezali s področjem jezikovnih poklicev, sta:

- razvijanje in ohranjanje slovenskega jezika in kulture ter
- omogočanje odprtega dostopa do jezikovnih virov in orodij.

Tudi med kazalniki merjenja uspešnosti uresničevanja Strategije 2030 ni nobenega, ki bi se neposredno nanašal na področje jezikovnih poklicev. Posredno bi s področjem lahko povezali kazalnik: *Število odprto dostopnih jezikovnih virov in orodij v nacionalnem depozitoriju*.[14]

V 28. členu ZJRS v povezavi z 9. členom Uredbe o dokumentih razvojnega načrtovanja in 107. členom Poslovnika državnega zbora[15] je določeno, da državni zbor na predlog vlade[16] sprejme nacionalni program[17] za jezikovno politiko, v katerem določi ukrepe za izvajanje nalog iz 4. člena ZJRS za naslednje petletno obdobje ter predvidi potrebna sredstva in način njihovega zagotavljanja.

12 Strategija 2030, str. 30–31. Dostopno na: https://www.gov.si/assets/vladne-sluzbe/SVRK/Strategija-razvoja-Slovenije-2030/Strategija_razvoja_Slovenije_2030.pdf (obiskano: 25. 9. 2022).

13 Uradni list RS, št. 113/05 – uradno prečiščeno besedilo, 89/07 – odl. US, 126/07 – ZUP-E, 48/09, 8/10 – ZUP-G, 8/12 – ZVRS-F, 21/12, 47/13, 12/14, 90/14, 51/16, 36/21, 82/21 in 189/21.

14 Strategija 2030, str. 31. Dostopno na: https://www.gov.si/assets/vladne-sluzbe/SVRK/Strategija-razvoja-Slovenije-2030/Strategija_razvoja_Slovenije_2030.pdf (obiskano: 25. 9. 2022).

15 Uradni list RS, št. 92/07 – uradno prečiščeno besedilo, 105/10, 80/13, 38/17, 46/20, 105/21 – odl. US in 111/21.

16 169.a člen Poslovnika državnega zbora.

17 109. člen Poslovnika državnega zbora.

Državni zbor sprejme nacionalni program za posamezno področje v obliki resolucije. Resolucija je akt državnega zbora.[18] Z resolucijo državni zbor kot zakonodajalec in predstavnik najširšega družbenega konsenza ocenjuje stanje, določa politiko in sprejema nacionalne programe na posameznih področjih.

V skladu s 1. in 2. členom Zakona o Vladi Republike Slovenije[19] (ZVRS) je vlada organ izvršilne oblasti in najvišji organ državne uprave, ki določa, usmerja in usklajuje izvajanje politike države. V ta namen izdaja predpise in sprejema druge pravne, politične, ekonomske, finančne, organizacijske in druge ukrepe, ki so potrebni za zagotovitev razvoja države in skrbi za urejenost razmer na vseh področjih iz pristojnosti države.

Na podlagi 5. člena ZVRS vlada sprejema organizacijske, kadrovske in druge ukrepe za delo vlade in ministrstev. Za organizacijsko in strokovno pomoč ter drugo pomoč pri delovanju in usklajevanju dela ministrstev lahko ustanavlja vladne službe.[20] Podrobneje organizacijo dela vlade določa Poslovnik Vlade Republike Slovenije.[21] Ta v 6. členu predvideva tudi možnost ustanovitve (medsektorske) delovne skupine vlade.[22] Izpostaviti je treba, da lahko delovna skupina prevzame različne naloge (priprava predlogov zakonov in nacionalnih programov, poročanje in podobno). Delovna skupina pa ne more imeti pristojnosti za odločanje o rešitvah na področju jezikovne politike, ker je to pristojnost državnega zbora in vlade. Delovna skupina tudi nima pristojnosti za vplivanje na neizvajanje jezikovne politike in na nadzor uresničevanja. Te pristojnosti imajo vsak v skladu s svojimi pristojnostmi državni zbor, vlada in ministrstva.

Vlada spremlja uresničevanje nacionalnega programa prek poročil o uresničevanju, ki jih prejme od ministrstev. Na podlagi določil področnih zakonov in strateških ter izvedbenih dokumentov je lahko določen poseben način poročanja za posamezni področni strateško-razvojni dokument. Med poročila, namenjena vladi in državnemu zboru, sodijo tudi poročila o doseženih ciljih in rezultatih,[23] ki so del zaključnega računa proračuna Republike Slovenije.

Vlada je na podlagi 4. člena ZVRS odgovorna državnemu zboru za politiko države, ki jo vodi, izvajanje predpisov državnega zbora[24] in za razmere na vseh področjih iz pristojnosti države.

Ministrstvo za kulturo (MK) v skladu z 32.a členom ZDU-1 opravlja naloge na področjih umetnosti, kulture, kulturne dediščine, filma, medijev in slovenskega jezika.

Ker delo jezikovnih poklicev razen za sodne tolmače ni regulirano, bi bilo smiselno razmisliti o možnosti, da bi MK (ali katero drugo ministrstvo) prevzelo pristojnost za

18 107. člen Poslovnika državnega zbora.

19 Uradni list RS, št. 24/05 – uradno prečiščeno besedilo, 109/08, 38/10 – ZUKN, 8/12, 21/13, 47/13 – ZDU-1G, 65/14 in 55/17.

20 25. člen ZVRS.

21 Uradni list RS, št. 43/01, 23/02 – popr., 54/03, 103/03, 114/04, 26/06, 21/07, 32/10, 73/10, 95/11, 64/12, 10/14, 164/20, 35/21, 51/21 in 114/21.

22 Delovanje medsektorskih delovnih skupin se uredi v sklepu o ustanovitvi oziroma imenovanju delovne skupine. Ustanovitev medsektorskih delovnih skupin predvideva tudi 59. člen ZDU-1.

23 62. člen ZJF.

24 Med te predpise sodi tudi nacionalni program za jezikovno politiko.

področje jezikovnih poklicev, ki jih sedaj sistematično in kot celote ne zajema področje dela nobenega od ministrstev. To predstavlja prevajalcem, tolmačem in lektorjem veliko oviro pri oblikovanju poklicnih standardov, nadzoru kakovosti opravljenih storitev, uveljavljanju pravic in urejanju položaja tako področja dela kot statusa jezikovnih poklicev.

Nacionalni programi o jezikovni politiki in področje jezikovnih poklicev

Jezikovna politika je bila v Sloveniji do leta 2022 začrtana v 3 nacionalnih programih, in sicer v:

- Resoluciji o Nacionalnem programu za jezikovno politiko 2007–2011[25] (ReNPJP07–11),
- Resoluciji o Nacionalnem programu za jezikovno politiko 2014–2018 [26] (ReNPJP14–18) in
- Resoluciji o Nacionalnem programu za jezikovno politiko 2021–2025 [27] (ReNPJP21–25).

ReNPJP07–11 je bila sprejeta maja 2007. Pred njeno pripravo ni bila izvedena celovita analiza stanja.

V letih 2012 in 2013 strateškega dokumenta za jezikovno politiko v Sloveniji ni bilo.

Julija 2013 je bila sprejeta ReNPJP14–18. Pred njeno pripravo ni bila izvedena celovita analiza stanja.

V letih 2019 in 2020 strateškega dokumenta za jezikovno politiko v Sloveniji ni bilo.

Junija 2021 je bila sprejeta ReNPJP21–25, ki je temeljila na analizi, opravljeni v okviru ciljnega raziskovalnega projekta Jezikovna politika Republike Slovenije in potrebe uporabnikov.[28]

V letu 2018 je bila pripravljena tudi *Bela knjiga o prevajanju 2018* (Pregelj 2019), ki predstavlja stanje, analizo, sistemske in posamične izzive na področju jezikovnih poklicev v Sloveniji. Pri pripravi *Bele knjige o prevajanju 2018* so sodelovala vsa prevajalska društva in združenja: Društvo slovenskih književnih prevajalcev, Društvo znanstvenih in tehničnih prevajalcev Slovenije, Združenje konferenčnih tolmačev Slovenije, Društvo slovenskih filmskih in televizijskih prevajalcev, Združenje stalnih sodnih tolmačev in pravnih prevajalcev Slovenije SCIT, Lektorsko društvo Slovenije, zadruga Soglasnik in vse slovenske univerze.

Bela knjiga o prevajanju 2018 opisuje specifiko in razmere na področju jezikovnih poklicev, predvsem prevajalcev, tolmačev in lektorjev, ter opozarja na glavne težave, s katerimi se le-ti srečujejo že leta, in sicer na:

- neustrezno vrednotenje prevajanja, tolmačenja in lektoriranja kot intelektualnega dela;
- odsotnost poklicnih standardov;

25 Uradni list RS, št. 43/07.

26 Uradni list RS, št. 62/13.

27 Uradni list RS, št. 94/21.

28 Vodja K. Ahačič; sofinancerja: Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije in MK.

- zagotavljanje nadzora kakovosti storitev in spoštovanja avtorskih pravic;
- slabo jezikovno opremljenost;
- nezavedanje pomena in vloge jezikovnih poklicev za slovenski jezik in kulturo;
- dolgoletno zapostavljenost sistematičnega terminološkega dela (jezik znanosti in visokega šolstva);
- ureditev statusa prevajalcev, tolmačev in lektorjev;
- nelojalno konkurenco in drugo.

Bela knjiga o prevajanju 2018 je poskušala nakazati tudi rešitve za težave v poglavju »Predlogi za izboljšanje položaja prevajanja v Sloveniji« (Pregelj 2019, 171-175). Pri pripravi ReNPJP21–25 ni bila upoštevana.

Eden izmed poglavitnih namenov, vloga in pomen nacionalnih programov je opredeliti javni interes (poslanstvo države) na določenem področju. Za področje jezikovnih poklicev v Sloveniji javni interes do sedaj ni bil opredeljen v nobenem od nacionalnih programov, kar pomeni, da Slovenija ni prepoznala vloge in pomena področja za svoje delovanje in razvoj. Tako v nobenem pravnem ali strateško-razvojnem dokumentu Slovenije doslej ni bila sistemsko opredeljena vloga in pomen jezikovnih poklicev pri ohranjanju slovenščine kot uradnega jezika v Sloveniji in EU, razvijanju slovenščine kot književnega jezika, izboljšanju položaja slovenščine kot jezika znanosti in visokega šolstva, pri razvijanju večjezičnosti in večkulturnosti, pri promociji slovenske umetnosti in kulture v tujini in podobno. To pa je slabo izhodišče za nadaljnje aktivnosti.

Sklep

Jezikovna raznolikost je temeljna vrednota EU. V EU in Sloveniji je slovenščina uradni jezik. Slovenščina je v Sloveniji tudi ustavna kategorija.

V Strategiji 2030 prevajalstvo in tolmačenje nista neposredno omenjena, čeprav sta pomembna za uresničevanje razvojnega cilja 4: *Kultura in jezik kot temeljna dejavnika nacionalne identitete*.

Področje jezikovnih poklicev ni sistematično in celovito urejeno ter neposredno obravnavano v nobenem predpisu ali nacionalnem programu za jezikovno politiko, kar pomeni, da Slovenija ni prepoznala vloge in pomena področja.

10. člen Uredbe o dokumentih razvojnega načrtovanja določa, da mora priprava dokumenta razvojnega načrtovanja, kamor spada tudi nacionalni program, temeljiti na ustrezni analizi, s katero naj bo zaznano stanje na področju in problematika, ki naj jo dokument razrešuje. Za to pa je potrebno, da področje spada pod pristojnost določenega ministrstva in da obstojijo podatki o področju. Eden od pomembnih razlogov, da noben nacionalni program do sedaj ni temeljil na analizi področja, ki bi zajemala tudi stanje na področju jezikovnih poklicev, je, da za področje kot celoto ni pristojno nobeno ministrstvo. Iz tega razloga področja tudi ni nihče spremljal in ni podatkov, ki bi omogočali analize, ki bi sploh lahko problematiko zaznavale objektivno. Bela knjiga o prevajanju 2018 je poskušala opozoriti na razmere jezikovnih poklicev in nakazati rešitve. Pri pripravi ReNPJP21–25 ni bila upoštevana.

ReNPJP21–25 je pomemben dokument, vendar v razmerah, ko ni vzpostavljen sistem učinkovitega strateško-razvojnega načrtovanja, ki bi jasno povezoval nacionalni program s proračunskimi sredstvi, sam po sebi zagotavlja bolj malo. Nacionalni program mora biti za uresničevanje podprt s finančnimi viri. Sistem, v okviru katerega naj bi se vzpostavila povezava ciljev iz nacionalnega programa na posameznem področju s proračunskimi sredstvi in zagotovilo financiranje, v Sloveniji v letu 2022 še ni vzpostavljen.

Državnemu zboru, ki določa jezikovno politiko, vladi, ki usmerja in usklajuje izvajanje jezikovne politike, ter javnostim je treba predstaviti in pojasniti pomen kakovostnega prevoda za ohranjanje in razvoj kulture in države. Pri tem je treba jasno vzpostaviti povezavo med razvojem na številnih področjih, kvalitetnim prevodom in stanjem na področju jezikovnih poklicev: odsotnostjo poklicnih standardov, slabo jezikovno opremljenostjo, dolgoletno zapostavljenostjo sistematičnega terminološkega dela in podobno. Državnemu zboru in vladi je treba tudi predočiti, da predstavlja področje jezikovnih poklicev z vidika vodenja in upravljanja področja kadrovske vire, kadrovski kapital in kadrovski potencial, brez katerih ni mogoče ne načrtovati in ne izvajati jezikovne politike.

LITERATURA

Klajnšek, Aljanka. 2022. »Strateško-razvojno načrtovanje Republike Slovenije in epidemija«. V: *Pravo in ekonomija: pravo, ekonomija in epidemija*, Martina Repas (ur.). Univerza v Mariboru: Univerzitetna založba, 146–162. https://press.um.si/index.php/ump/catalog/book/702, obiskano: 25. 9. 2022.

Pregelj, Barbara (ur.). 2019. *Bela knjiga o prevajanju 2018: premiki na področju prevajanja, tolmačenja, podnaslavljanja in lektoriranja v Sloveniji*. Društvo slovenskih književnih prevajalcev. http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-RUYJTL3L, obiskano: 25. 9. 2022.

Prodajalka megle in sanj

Božica Kitičić Prunč

V očeh površnih opazovalcev, sosedov in celo prijateljev, ki opravljajo kak drug poklic, ima konferenčno tolmačenje nekaj tako privlačnega, lahkega in zanimivega v sebi.

Živim na robu mesta, v naselju z 21 vrstnimi hišami. Vsi smo približno enakih let, ker je naselje šele zgrajeno, in vsi malo alternativni, daleč od malomeščanske mentalitete. Od 21 žensk 10 ni zaposlenih, od ostalih 11 jih kar šest dela kot srednješolske profesorice. Ko odhajam na tolmačenja (smo v letih med 1980 in 1990), je to običajno zgodaj popoldan, sosede so zbrane in pijejo kavo, jaz pa lepo oblečena, našminkana, z urejeno frizuro vlečem kovček srednje velikosti, pomaham in se odpeljem – v Italijo, Slovenijo, Nemčijo, Hrvaško, Avstrijo in po letu 1985 tudi na Madžarsko. Zavidajo mi. Otroka pustim pri sosedi Magdi.

Na železniški postaji poberem Angeliko, v Mariboru pa včasih Bojano in se peljemo proti Trstu. Avtoceste so na tej poti šele v desetletnem načrtu. Peljemo se, recimo, v Benetke, tam na hitrico nekaj pojemo na postaji, pustimo avto na velikem parkirišču in z vlakom do Milana. Na milanski postaji je od šminke in frizure ostalo bolj malo, pozno je, utrujene smo in komaj čakamo, da pridemo v hotel, ker je jutri naporen dan. Ta delovni dan končamo ob 16. uri in spet tečemo na vlak za Benetke. Sedemo v avto in peljemo proti Trstu oziroma Ljubljani, Mariboru in do Gradca. Po Benetkah se je nebo odprlo in vse do Maribora nas spremlja dež. Angelika zadaj spi, moja Bojana pa se z mano pogovarja, ker je temno, precej prometa in je vožnja zelo naporna. V svojo garažo zapeljem ob pol enih zjutraj. Naselje spi, tudi vse sosede spijo, spijo spočite, jaz pa po naporni vožnji še dolgo ne morem zaspati. Zjutraj vstanem tako kot one, ker bi rada zajtrkovala s sinom in ga pospremila v vrtec. Če sem veliko na poti, moža včasih komaj vidim. Pa sem veliko na poti – do 200 dni v letu, ker so potovanja zelo dolga. Nemščina ima dober izraz za naš prevajalski poklic, v katerem je veliko samskih žensk, ločenih in brez otrok – familienfeindlich ali „družini neprijazen" poklic. Tega moje sosede ne vidijo, ko mi pomahajo in se verjetno sprašujejo: „Kam spet gre, v katero super mesto in s katerimi znanimi ljudmi?"

Konsekventno in stimulativno

Majhna skupina strokovnjakov se je odločila za šepetanje in konsekutivno tolmačenje, ker sta samo dva Hrvata in dva Slovenca v skupini, tako da zanju Bojana in jaz šepetava, v nemščino pa tolmačiva konsekutivno. Eden od poslušalcev me med odmorom vpraša, če se to imenuje *konsekventno* prevajanje in če si tudi kaj izmislim, ko prevajam. Bojana se reži za njegovim hrbtom, jaz pa resno odvrnem: „Ja, jaz si konsekventno

tudi nekaj izmišljujem, da bi bili stavki lepši.“ Drugi dan je bil kongres, povečali smo ekipo in tolmačili simultano. Njemu je bilo to zelo všeč, ni pa me vprašal, kako se tako tolmačenje imenuje. Pošljem mu račun in čez nekaj dni dobim plačan honorar. Na položnici piše: za *stimulativno prevajanje*.

Znane in neznane ptice

V okviru Alpske konvencije se organizirajo različni strokovni sestanki in kongresi. V Nacionalnem parku Berchtesgaden na velikem kongresu za predstavnike iz Nemčije, Avstrije, Francije, Italije in Jugoslavije je Siemens predstavil svoje računalniške programe in opremo, ki naj bi pomagala strokovnjakom pri delu v parku. Dobili smo gradivo in se temeljito pripravljamo, ker je računalništvo v tistem času (niti e-pošte še ni) za vse nas precej neznano. Nekaj ur sedim s kolegom iz Tehnične univerze v Gradcu in se pripravljam. Kongres traja tri dni in vse dobro poteka. Drugi dan po kosilu je na vrsti predstavitev možnosti spremljanja dogajanja v parku s pomočjo Siemensove opreme.

V dvorani sedi približno 300 ljudi (od tega okoli 50 iz Jugoslavije). Imamo pet kabin, v vsaki kabini gore papirjev, ker smo tedaj imeli še vse na listkih, ko se na velikem zaslonu naenkrat pojavi scena z neko ptico, ki se sprehaja po robu gozda in lovi mušice. V slušalkah (v nemščini):

Tolmaška ekipa po koncu delovnega dne na Alpski konvenciji, 1995 (foto: osebni arhiv, Božica Kitičić Prunč)

„Z našo opremo lahko spremljate na primer gibanje „Bachstelze“ po parku.“

Gledam v ptico, pa mi to prav nič ne pomaga in rečem: „ … lahko spremljate gibanje prevajalki neznane ptice po parku.“

Petdeset Jugoslovanov se začne glasno smejati.

Dva meseca potem v Bonnu prevajamo „Ogrožene ptice Evrope“ in se vsi kot nori učimo imena redkih ptic. Moja neznana ptica je navadna pastirica in ne sodi med ogrožene.

Pred poletjem je Slovenija gostitelj srečanja meddržavne komisije Avstrija-Jugoslavija na temo varstvo okolja. Koroški udeleženci želijo, da jaz prevajam, Dunajčani pa so skoraj užaljeni, ker kako naj bi prevajalka iz province (Gradec) bolje prevajala kot tista z Dunaja. Vodja delegacije me komaj pozdravi, ko se vsi zberemo v Ljubljani. Prevaja se konsekutivno. V pozdravnih besedah govori o pomenu tematike in sodelovanja med Avstrijo in Jugoslavijo, ker so po vseh naporih za varstvo okolja že vidne spremembe in se je na jezerih v Zgornji Avstriji po dolgem času spet pojavil „Waldrapp“. Pri tej besedi se ustavi, me pogleda in škodoželjno reče: „No, to zdaj prevedite, da ne bo preveč.“ Mirno prevedem in pojasnim, da se je „opet pojavio ilirski ražanj“. Obrnem se k njemu, da naj bi nadaljeval, on pa vpraša: „A ste prevedli „Waldrapp“?“ „Seveda“, pravim, „pa še slovensko, če želite, črni ibis.“ V času kosila me vpraša: „Kako to, da ste vedeli ime

tiste ptice?“ Z nedolžnim nasmehom odgovorim, da tolmači to moramo vedeti, saj gre samo za besedo v drugem jeziku. Alpsko konvencijo zamolčim in ure in ure priprav tudi. Z druge strani mize moja prijateljica Bojana spremlja pogovor in se sladko smeji.

Sindikati ne dovolijo

V Benetkah sem bila in tolmačila zagotovo dvestokrat. V avtu sva z Angeliko zaradi „aquae altae“ vedno imeli gumijaste škornje. Kljub vsem pomanjkljivostim, ki jih prinaša masovni turizem, Benetke obožujem.

Nekje leta 1990 je bilo srečanje vrha Italija, Avstrija, Madžarska, Nemčija in Jugoslavija. Prišla sta predsednika Italije in Jugoslavije, Alois Mock, nemška ministrica za zunanje zadeve in madžarski zunanji minister. Benetke so bile videti, kot da bi policija imela parado. Po svečani večerji, ki je imela devet hodov (med drugim tudi golobjo juho), smo vsi tolmači odšli na pijačo v hotel, v katerem je spal jugoslovanski predsednik. Bilo je malo po polnoči. Mi smo spali v drugem, cenejšem hotelu, ker je v tem ena nočitev stala 450 nemških mark (ogromno za tedanji čas) in smo samo hoteli še nekaj popiti.

Predsednik je odšel v svoj apartma in kmalu je pridirjal njegov tajnik ter prosil našo italijansko tolmačko, naj naroči za predsednika v sobo kozarec dobrega rdečega vina. Natakar jo je mirno pogledal in še bolj mirno povedal: „Žal mi je, gospa, toda sindikati nam ne dovolijo postrežbe v sobe po polnoči.“ Potem je odšel za točilni pult.

Vsi smo ostali brez besed, nato pa smo se smejali kot nori. Jaz sem nosila ozko črno večerno obleko, srebrn šal in vrtoglavo visoke pete. Šla sem do natakarja in ga prosila, naj natoči vino in mi da pladenj in bel prtiček. Vzela sem pladenj, tajnik je hodil za mano, ne čisto prepričan, da je to dobra ideja.

Potrkala sem na vrata in rekla: „Servis“. Predsednik je odprl vrata in me začudeno pogledal, jaz pa: „Gospod predsednik, sindikati ne dovoljujejo postrežbe v sobe po polnoči, jaz pa nisem članica sindikata.“

Glasno se je nasmejal in rekel, da sem mu polepšala dan.

Šola

Prevajalski oddelki in šolanje tolmačev in prevajalcev nimajo dolge zgodovine. Tudi sodni tolmači so bili večinoma tisti, ki so iz različnih razlogov živeli v drugi državi ali imeli večjezično vzgojo. Včasih je bila njihova splošna izobrazba, pa tudi formalna, bolj skromna in pogosto niti ne jezikovna.

Konec junija leta 1991 so na Brdu organizirali konferenco civilne zaščite in teritorialne obrambe z udeležbo Avstrije in vseh jugoslovanskih republik. Gostitelj je Janez Janša, ostali pa generali in polkovniki iz cele Jugoslavije. Pri kosilu je atmosfera naelektrena, bolj molk kot pogovori in dejansko govori samo general iz beograjskega generalštaba. Poslušava le jaz in Bojana, ostali gledajo v mizo. V nekem trenutku pravi general: „Nesrečni so vsi tisti narodi, ki razbijejo veliko državo in potem živijo v državicah velikosti večjih mest.“ Nihče ne komentira. Ne vem, kaj je mene popadlo, da sem rekla na glas: „Jaz že dolgo živim v Avstriji in nisem opazila, da so nesrečni zaradi razpada Avstro-ogrske monarhije.“ General me jezno pogleda in ne reče niti besede. Tudi ostali molčijo.

Potem začne govoriti o svojem znanstvenem delu in kako so ga povabili, naj se udeleži neke raziskave Združenih narodov, a ne ve, zakaj ravno njega. Mene je očitno tisti dan popadel hudič neprofesionalnosti in spet butnem: „Ja, vedno povabijo tudi tiste, ki so popolnoma drugega mnenja od glavnih raziskovalcev, da bi zagotovili širšo sliko."

Čez nekaj časa vsi vstanemo in gremo v salon popit kavo. Ob meni sta dva generala iz Sarajeva in na poti do salona eden vpraša: „Curo, jesi li ti završila neku školu? Naši prevodioci se ne bi usudili ovako odgovoriti generalu."

Gledam ga in rečem: „Ja, osemletko sem končala."

Nekaj dni zatem grem s svojimi študenti v Prekmurje, med drugim obiskat hišo Miška Kranjca. Vrnemo se čez mejni prehod Trate-Mureck pozno zvečer. Naslednje jutro ob sedmih me zbudi telefon in prijateljica iz Ljubljane joče in pravi, da se je v zgodnjih jutranjih urah začel napad na Slovenijo.

Prodajalka megle in sanj

Na obisku v Avstriji je po korupcijskih aferah zelo znan politik. Kljub temu na volitvah vedno zmaga. Pravijo, da je preveč ljudi in družin odvisno od njega in aparata, ki ga je zgradil in uspešno premrežil. Prišel je z nenavadno delegacijo, ki vključuje vse od gospodarstvenikov do psihiatra. Prikupen moški, ki zna očarati publiko.

Tekamo od srečanja do srečanja in pristanemo na zadnji postaji njegovega obiska, v Celovcu na Vrbskem jezeru. Govori, zdravice, pripovedujejo se anekdote. To je tisto, kar zelo rada tolmačim, ker mislim, da sem jezikovno vsakemu kos.

Svečano kosilo, precej ljudi in zanimivo vzdušje. Sedim med njim in psihiatrom.

V trenutku, ko pogovor z avstrijsko delegacijo malo preneha, se obrne proti meni in vpraša: „A se vi ukvarjate samo s prevajanjem?"

Takrat sem imela na fakulteti vaje iz prevajanja, predavala pa sem tudi slovensko književnost. Z mislijo na književnost mu z nasmehom odgovorim: „A ne, sem tudi prodajalka megle in sanj."

Pogleda me z ogromnim zanimanjem in reče: „Kaj? Vi se tudi ukvarjate s politiko?"

Ko se peljem pozno popoldan proti Gradcu, mislim na to, kako sta književnost in politika mogoče res prodajanje megle in sanj. Samo da eno zdravi dušo, drugo pa lahko polni denarnice in samozavest.

Stiki s tistimi, za katere tolmačiš, so najbolj zanimivi, ker vedno prinesejo nekaj novega, moraš se pripravljati, potovati v razne kraje (ne samo v Bruselj) in si v stiku z vsakdanjim življenjem, ki se odvija od vasice na Madžarskem do ogromnih mest v Italiji ali Nemčiji. Tudi prijateljstva z drugimi tolmači so globlja zaradi skupnih potovanj z avtom po neznanih krajih, življenja v istih hotelih in vedno iste ekipe.

V glavi prodajalke megle in sanj je toliko spominov na leta in leta intenzivnega učenja, potovanj in številnih zgodb. Mislim, da je življenje konferenčnega tolmača precej hitrejše od ostalih življenj. Pa to nikakor ni slabo.

ZKTS – zakaj?
Moja pot in mesto v združenju

Jana Veber

Članica ZKTS-ja sem od leta 2004. Dobro se spomnim, kako sem prekinila dopust z družino na morju, da sem se odpeljala v Ljubljano na sprejemni izpit. To je bil poseben dogodek, saj združenje takrat že dlje časa ni sprejelo novih članov, tako da se nas je nabralo kar nekaj, ki smo tisti dan opravljali sprejemne izpite. Bili smo mladi, s skopimi izkušnjami, kar nekaj nas je šele slabo leto prej zaključilo specialistični študij. Že takrat sem bila vznemirjena, da bom spoznala izkušene kolegice in kolege.

Takrat smo se spraševali, in so nas spraševali, zakaj bi se sploh včlanili, saj združenje zaradi spremembe zakonodaje že nekaj let ni več posredovalo dela, kar je bila ob ustanovitvi ena njegovih osnovnih dejavnosti. A zavedali smo se, da ne gre le za posredovanje dela, temveč za mreženje, pripadnost skupnosti, lahko bi rekli tudi za sindikalno miselnost. Prepričani smo bili, da bomo kot člani združenja bliže kolegom, laže vstopili na trg dela oz. se na njem uveljavili, saj smo že delali, da bomo vedno na tekočem o vprašanjih, ki so pomembna za naš poklic in naše delo. Vedeli smo, da se bomo lahko na koga obrnili s čisto praktičnimi vprašanji o delu v svobodnem poklicu – internet takrat še ni ponujal kaj dosti informacij. Poleg tega smo postali del skupnosti, ki nas bo spremljala ves čas poklicnega življenja.

Vse to se je potrdilo. Ko sem se udeležila prvega občnega zbora še isto leto, sem na mah spoznala dvajset novih kolegic in kolegov, slišala njihove zgodbe ter bila navdušena, vznemirjena in ponosna, da sem del te skupnosti. Bili smo ravno sredi zgodovinskega obdobja, kot so jih kolegice in kolegi pred nami že doživljali (npr. osamosvojitev Slovenije, padec berlinskega zidu), saj se je Slovenija prav takrat včlanila v Evropsko unijo in Nato. To je močno vplivalo na delo tolmačev, delo za institucije Evropske unije je namreč večino članic in članov kar posrkalo, na slovenskem trgu pa so se zaradi močno zmanjšane razpoložljivosti tolmačev začeli skoraj tektonski premiki. Začele so se pojavljati agencije, ki so ponujale storitve vprašljive kakovosti in niso upoštevale standardov dela, za katera se je tolmaška skupnost s pomočjo združenja uspešno borila v preteklih letih in desetletjih. To je postalo očitno tudi pri javnih naročilih, zlasti pri razpisu za javno naročilo konferenčnega tolmačenja Generalnega sekretariata Vlade RS, na podlagi katerega se od prvega predsedovanja Slovenije Svetu Evropske unije naročajo storitve tolmačenja na najvišji politični ravni, torej za predsednika vlade, predsednika države, državni zbor, ministrstva, ustavno sodišče in druge vladne službe, ter pri katerih so se razpisni

Tolmačenje na podelitvi odlikovanja nekdanji kanclerki Angeli Merkel (foto: osebni arhiv, Jana Veber)

pogoji in s tem poklicni standardi slabšali iz razpisa v razpis.

O tem smo se s kolegicami in kolegi veliko pogovarjali in čutili, da je treba odločneje ukrepati. Ker je vmes minilo že nekaj let od moje včlanitve in sem tudi v poklicu nabrala že kar nekaj izkušenj, sem želela dejavneje prispevati k delu združenja in se odločila kandidirati za predsednico upravnega odbora ZKTS-ja. Želela sem se aktivno zavzemati za naš poklic in pripomoči, da se združenje otrese neupravičenega slovesa elitističnega združenja, ki je takrat nekako visel nad nami, in ponovno postane vidnejše in prepoznavnejše tudi med mladimi in bodočimi tolmači.

Delo, ki ga je upravni odbor ZKTS-ja s pomočjo drugih članic in članov opravilo v letih mojega članstva v njem, je natančneje opisala Andreja Skarlovnik Ziherl v svojem prispevku. Sama pa želim izpostaviti, kako navdihujoče je bilo to delo z zavzetimi kolegi, najsi bo ob pripravi zbornika ob 40-letnici združenja, prvih previdnih nastopih na družbenih medijih ali organizaciji AIIC-ove razstave o nürnberških procesih, če omenim le zahtevnejše projekte. Odziv članic in članov je bil vselej zares neverjeten in navdihujoč. Ponovno se je izkazalo, da člani združenja znamo stopiti skupaj, kadar je treba, čeprav smo zaradi narave svojega dela bolj individualno usmerjeni, ne delamo ves čas v istem timu in sami skrbimo za svojo poklicno pot. A ne le člani, celotna tolmaška skupnost je strnila vrste, ko se je bilo treba upreti nesprejemljivim pogojem na razpisu za javno naročilo storitev konferenčnega tolmačenja Generalnega sekretariata Vlade RS. Ta povezanost, ki je bila posledica intenzivnega osveščanja, nas je navdušila in še dodatno spodbudila k nadaljnjemu delu.

Bistvena naloga združenja je torej zavzemanje za poklic, najsibo zaradi aktualnih dogodkov, ki vplivajo na poklic – združenje je vedno znalo s pomočjo članic in članov zaznati aktualne potrebe poklica –, najsibo z vizijo in prizadevanjem za ohranjanje standardov poklica.

Vse to se odraža tudi v našem sodelovanju s filozofskima fakultetama v Ljubljani in Mariboru, sorodnimi društvi v Sloveniji ter krepitvijo vezi s kolegi in društvi v tujini, zlasti v Italiji, Avstriji in na Hrvaškem.

Prav tako združenje deluje kot vezni člen med svojimi člani in med generacijami. Na tem mestu želim posebej izpostaviti program mentorstva za mlade, ki smo si ga že dolgo želeli uresničiti, zaživel pa je letos in ga zelo pozdravljam (več o tem v prispevku Maše Dolanc).

Kot vir informacij in stičišče tolmaške skupnosti združenje pomaga članicam in članom krepiti samozavest v odnosu do naročnikov, saj s pozitivnimi zgledi in dobrimi praksami zagotavlja pomoč pri spoprijemanju z izzivi trga – vse to z medsebojno pomočjo, organizacijo izobraževanj, dogodkov in srečanj, ki so namenjeni posvetom, druženju in izmenjavi, spoznavanju novih kolegov, ohranjanju stika s starimi kolegi, zlasti s tistimi, s katerimi ne delaš v kabini, skratka mreženju. Tudi med pandemijo smo si prizadevali ohranjati stike in doživeli presenetljivo velik odziv na t. i. zoombave, saj smo zlasti v prvem obdobju vsi pogrešali druženje in pogovore s kolegicami in kolegi.

Članica združenja sem že 18 let in nikoli nisem niti za hip podvomila o pomenu članstva. Enajst let sem aktivno delala v upravnem odboru, šest let kot predsednica in še pet let, ko sta bili predsednici najprej Nada Prodan, nato pa Andreja Skarlovnik Ziherl. Izkušnja je bila na trenutke naporna, a vedno zanimiva, polna izzivov in navdihujoča. Dinamično delo, ki nikoli ni bilo dolgočasno, je zagotavljalo, da sem bila ves čas v stiku z aktualnim dogajanjem, tesno sodelovala s kolegicami in kolegi ter krepila vezi z njimi, odkrivala svoje in njihove sposobnosti, spoznavala (javne) naročnike in odločevalce, poglabljala stike z njimi ter odkrivala veselje in zadovoljstvo ob delu z zavzetimi kolegi, za katere veš, da se lahko stoodstotno zaneseš nanje. Ob uresničevanju nalog – od najpreprostejših do najzahtevnejših – se je krepil timski duh, povečal naš občutek pripadnosti celotni skupnosti, pika na i pa je bilo zadovoljstvo ob dosežkih. Ob tem je treba poudariti, da vsi člani organov združenja delo opravljajo prostovoljno, kar toliko bolj priča o pripadnosti in zavedanju pomena združevanja.

Zelo me veseli, da je zanimanje za združenje in delo v upravnem odboru spet večje, saj to pomeni, da smo dobro delali in da nam ni treba skrbeti za prihodnost združenja in poklica. Sedanji predsednici Jani Zidar Forte in vsem članom upravnega odbora želim uspešno delo ter da bi tudi oni ob uspešno zaključenih projektih čutili enako zadovoljstvo, kot smo ga mi v preteklih enajstih letih.

Ponosna sem, da lahko rečemo, da dostojno ohranjamo duh zanesenjakov, ki so združenje ustanovili pred 50 leti, ter nadaljujemo njihovo delo. Žal jih ni več veliko, ki bi to lahko doživeli. A lahko so in smo pomirjeni, da se z našim delom ta duh prenaša na nove generacije.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana
81'253(082)

ODVRŽENI plašč nevidnosti : jubilejni zbornik ob 50-letnici ZKTS / [glavna urednica Jana Zidar Forte]. - Ljubljana : Združenje konferenčnih tolmačev Slovenije, 2023

ISBN 978-961-96113-0-2

COBISS.SI-ID 134614275

Odvrženi plašč nevidnosti

Jubilejni zbornik ob 50-letnici ZKTS

Izdajatelj: Združenje konferenčnih tolmačev Slovenije, Krekov trg 10, 1000 Ljubljana

Glavna urednica: Jana Zidar Forte

Člani uredniškega odbora: Jernej Lorber, Romana Mlačak in Simon Zupan

Lektoriranje: Jezikovne storitve Peresce

Oblikovanje in prelom: Lana Velikonja

Tisk: Tiskarna Demago, Maribor

Naklada: 200 izvodov

Ljubljana, januar 2023

Zbornik lahko v elektronski obliki prebirate tudi na spletnih straneh ZKTS.

www.zkts.si | zkts@zkts.si | ZKTS

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA ZUNANJE ZADEVE
REPUBLIC OF SLOVENIA
MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS

www.zkts.si